

Proiect în curs de
REDACTARE (10.05.2017)

OBIECTIVELE SISTEMULUI ELECTORAL PENTRU REPUBLICA MOLDOVA

Cuprins:

Sumar Executiv

1. Rolul sistemelor electorale (p.12)
2. Analiza ex-post sistem electoral actual (p.26)
3. Sisteme electorale: evidențe de politici, analiza comparată (p.43)
4. Analiza factori necoercitivi de context (p.62)
5. Analiza factori coercitivi de context (p.81)
6. Analiza opțiuni de politici, soluții electorale (p.83)
7. Anexe
8. Referințe

Centrul de Resurse pentru Drepturile Omului (CREDO)
Al. Hajdeu 95 "A", CHISINAU, MD 2005, Moldova
(373 22) 212 816, fax (373 22) 225 257
ostaf@CREDO.md, www.CREDO.md

Harry Frankfurt, filozof, Universitatea Princeton¹: *Este imposibil pentru cineva să mintă dacă nu crede că știe adevărul. Producerea de ineptii nu necesită astfel de convingere.*

SUMAR EXECUTIV

Comisia de la Veneția, OSCE/ODIHR opinează clar: *“alegerea sistemului electoral este dreptul suveran al fiecărei țări; procesul de adoptare unui sistem electoral se va realiza prin intermediul unui dialog deschis și inclusiv cu participarea tuturor forțelor politice”*.² Acest studiu pornește de la poziția echidistantă și nepărtinitoare privind toate propunerile existente, folosește abordarea rațională și este bazată pe evidențele de politici, provocările și situațiile rațional cuantificabile pentru a ajunge la concluziile și recomandările privind sistemul electoral pentru Republica Moldova. Opinia data trebuie văzută în esență, ea se referă la alegerea sistemului electoral și nu la obiectivul de politici. Obiectivul de politici este suveranitatea exclusivă a statului, iar sistemul electoral trebuie selectat pentru a implementa obiectivul legitim al statului.

Scopul studiului este analiza sistemică a propunerilor de modificare a sistemului electoral discutate în legislativ. Inițial (în aprilie 2017), studiul s-a axat pe evaluarea impactului sistemic al sistemului electoral uninominal (inclusiv proiectul de lege), ulterior (în mai 2017) a fost extins pentru a include sistemul electoral mixt (inclusiv proiectul de lege). Studiul răspunde la câteva întrebări:

- 1) Ce efecte a produs sistemul electoral actual proporțional PR-listă asupra competiției politice, instituțiilor publice, stabilității de guvernare, implementării reformelor în domeniile economice și sociale? În ce măsura sistemul actual răspunde provocărilor situației?
- 2) Ce corelație există dintre sistemul electoral (proporțional, majoritar, mixt) și provocările, problemele situației actuale relevante prin prisma contribuției potențiale primului? Ce obiectivele de politice ar trebuie să rezolve și să contribuie un sistem nou electoral?
- 3) Ce efecte pot avea soluții electorale propuse: sistem majoritar uninominal în 101 circumscripții și sistemul mixt majoritar în 50 de circumscripții și proporțional pe liste de partid paralel?
- 4) Ce soluție poate fi recomandată pentru un sistem electoral viitor în funcție de obiectivele politicii setate?

Metodele de analiză sunt acelea care tradițional se folosesc în analiza de politici electorale acceptate în tradiția occidentală pentru democrațiile consolidate și în curs de

---

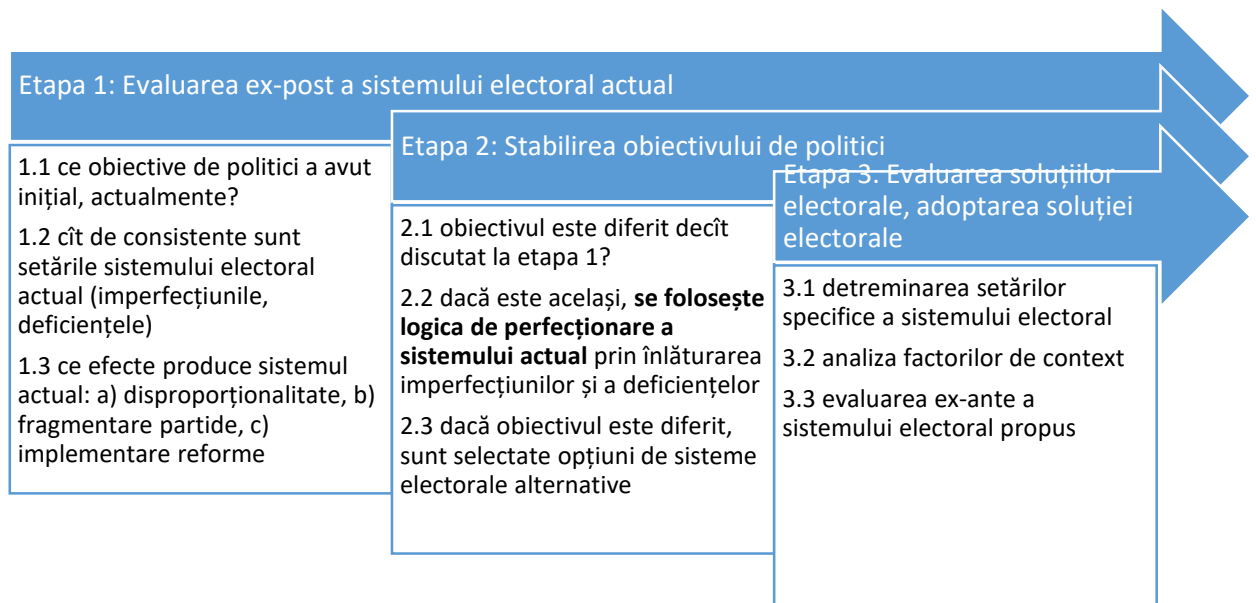
“It is impossible for someone to lie unless he thinks he knows the truth. Producing bullshit requires no such conviction.”,
<http://www.stoa.org.uk/topics/bullshit/pdf/on-bullshit.pdf>.

² European Commission, Concerning Thresholds which bar parties from access to parliaments, 2015
[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI\(2015\)022-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI(2015)022-e), European Commission, Concerning Thresholds which bar parties from access to parliaments (II) 2010
[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)007-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)007-e)
 Fair Apportionment in the View of the Venice Commission's Recommendation
<http://econ.core.hu/file/download/mtdp/MTDP1338.pdf>

dezvoltare. Cadrul de analiză este adaptat³ din sursa de referință a Asociației profesionale americane pentru Științe Politice care setează metodele de analiza a impactului regulilor/legislației electorale asupra guvernării, instituțiilor democratice, sistemului politic, partidelor politice. Abordarea cheie este: înțelegerea scopului de politici, căutarea sistemului electoral celui mai potrivit acestui obiectiv de politici, analiza detaliată a contextul societal relevant, inclusiv factorilor coercitivi și necoercitivi, determinarea soluțiilor posibile electorale. Detaliile sunt explicate.

În capitolul 1, se explică rolul sistemului electoral în funcționarea instituțiilor democratice în contextul societal. Sistemul electoral nu este un sistem izolat, dar funcționează în cadrul societății de rând cu alte instituții și în cadrul unui context societal. Sistemul electoral nu este un obiectiv în sine. Sistemul electoral este un element al politicii publice care trebuie să asigure un anumit scop concret. Se explică legătura dintre obiectivele de politici și sistemele electorale. **Un sistem electoral există pentru că poate contribui la realizarea unui obiectiv de politici concret. Nu există sistemele electorale bune sau rele, fiecare sistem electoral este expresia implementării unui obiectiv concret de politici, cum ar fi: 1) asigurarea unui guvern stabil, 2) asigurarea reprezentativității proporționale a votului din societate, 3) asigurarea mecanismelor de responsabilitate directă în fața cetățenilor și altele.** *Se atestă un sistem electoral bun dacă setările acestuia sunt consistente și consecvente și nu creează imperfecțiunile și în special deficiențele. Se atestă un sistem electoral de calitate proastă dacă setările acestuia creează imperfecțiunile și deficiențele.*

Logica deciziei privind sistemul electoral

Odată ce obiectivul de politici este determinat, se selectează un sistem electoral care asigura cel mai bine transpunerea acestui obiectiv de politici, inclusiv formatarea setărilor consistente ale sistemului selectat. În capitolul 2 este reconstruită logica și obiectivul politicii actuale și prin urmare a sistemului electoral proporțional PR-listă actual existent. Este

³ APSA, <http://www.apsanet.org>, Political Science, Electoral Rules and Democratic Governance, 2013

examinată consistența setărilor sistemului PR-listă, evidențiate imperfecțiunile și în special deficiențele sistemului actual. *Imperfecțiunile* se definesc ca setările compatibile cu sistemul electoral ales dar care necesită îmbunătățire de context. *Deficiențele* sunt setările incompatibile și inconsistente ale sistemului electoral, care au efecte de subminare a obiectivului inițial propus de sistemul electoral ales.

În capitolul 3 sunt sistematizate probele și dovezile de politici cu referire la corelația și dependența sistemului electoral asupra unor fenomene și asupra unor considerente importante pentru societate. Probele sunt sistematizate folosind metoda de studiere aprofundată a sursele secundare care comprehensiv documentează impactul diferitor sisteme electorale în privința: 1) performanței economice (creșterii economice, investițiilor în infrastructură, climatul investițional, etc), 2) stabilității și durabilității guvernului, 3) consolidării structurii partidelor politice, 4) luptei contra sărăciei, 5) reprezentativității grupurilor minoritare și egalității de gen și altele. În baza experienței din alte jurisdicții documentate în sursele plauzibile și semnificative inclusiv pentru țările în decurs de dezvoltare democratică, se constată corelarea impactului sistemelor electorale se cuantifică influențele și impactul corespunzător. Aceste concluzii sunt luate în considerație pentru a evalua soluțiile electorale propuse spre dezbateră în capitolul final al studiului.

Factorul decizional, inițial, apreciază care este obiectivul de politici. Ulterior, în baza algoritmului existent al relevanței și eficienței realizării acestui obiectiv de politici, din spectrul larg de sisteme electorale este selectat un sistem electoral anume, urmează procedura de setare a caracteristicilor specifice ale sistemului compatibile și consistente cu obiectivului sistemului electoral. Regulile electorale funcționează într-un context societal specific. Există factorii coercitivi și necoercitivi care au efectul asupra implementării regulilor electorale. O analiză de politici nu se realizează pro-formă sau pur formal. Factorii societali cu influența asupra funcționării sistemului electoral ales pot avea efect de context de facilitare implementării regulilor electorale dar pot împiedică și prin urmare avea efecte adverse asupra transunerii obiectivelor sistemului electoral ales.

Realitățile critic importante determinării obiectivelor de politici și ulterior al sistemului electoral sunt discutate în capitolul 3. Acestea sunt factorii necoercitivi selectați pentru analiză sumară în baza surselor secundare existente sau prin analiză efectuată pentru prima dată în acest studiu pe baza datelor și informațiilor deja existente. Printre acestea se enumeră: structura partinică, axele de divizare în societate pe criterii etnice, geopolitice, stabilitatea statutului și efectele acestora asupra alegerii sistemului electoral sunt discutate cu prezentarea surselor și modelelor relevante de analiză. În capitolul 4 sunt discutate factorii coercitivi. Acestea includ: fraudă electorală, coruperea votului, coruperea aleșilor.

Ultimul capitol analizează câteva opțiuni de posibile obiective de politici. Pentru obiectivele de politici discutate sunt generate câteva opțiuni ale sistemelor electorale relevante. Sunt evaluate posibile rezultate și impactul sistemelor electorale deja propuse spre discuție publică.

Concluziile privind sistemul electoral actual (capitolul 2):

1. Sistemul electoral actual este un sistem proporțional *PR-listă blocată* desfășurat într-o singură circumscripție națională, pragul de accedere a partidelor în Parlament este 6% și 2% pentru candidații individuali. Sistemul a fost adoptat în 1994 urmare discuțiilor asupra

- a 2 opțiuni posibile, inclusiv discutată opțiunea sistemului majoritar uninominal. Motivul principal pentru adoptarea sistemului PR-listă a fost asigurarea legitimității reprezentării populației din Transnistria, în condițiile în care amplasarea secțiilor de vot în aceasta regiune este imposibilă.
2. Sistemul actual, reieșind din obiectivele acestuia, ar fi trebuit să producă următoarele efecte: 1) să asigure reprezentativitatea bună în parlament a opiniilor diferite și grupurilor societale diferite, 2) să faciliteze formarea partidelor politice pentru a exprima diverse opinii și cultiva asocierea politică drept instituțiile democratice. Justificarea pentru aceste obiective a fost clară: a) Moldova este o țară destul de diversă lingvistic și etnic cu concentrarea minorităților în anumite regiuni, prin urmare alegerea sistemului proporțional în tradițiile europene continentale este explicabilă – reprezentarea ca obiectiv fiind cel mai important obiectiv de realizat, b) partidele politice se află la etapa incipientă de dezvoltare și necesită consolidare.
  3. Sistemul proporțional implementat în 1994⁴ a produs doar **parțial rezultatele preconizate dar a produs o serie de efecte adverse**: 1) partidele politice reproduc parțial reprezentarea structurilor sociale în legislativ, 2) se acumulează indice de disproporționalitate de 7-9% (indice destul de înalt), contrar conceptului de sistem proporțional (datorită setării pragului înalt de accesare în parlament) și nu se asigură reprezentativitatea adecvată a mai multor grupuri etnice, categorii societale (datorită interdicțiilor la asocierea politică ce cerință de reprezentare de 50% în legea partidelor politice), 3) lipsa competitivității și democrației interne în partid formează partidul dintr-un lider de care depinde întregul partid.
  4. S-au materializat accentuat **dezavantajele sistemului electoral proporțional PR-listă**: 1) instabilitatea și sprijinul fragmentat în formarea Guvernului, necesitatea coalițiilor largi, 2) **instabilitatea politică în cadrul Coalițiilor guvernamentale accentuează contradicțiile și luptele interne** - provoacă căderea frecventă a Guvernelor, 3) **implementarea reformelor** în mai multe domenii cheie cunoaște **amânarea sistematică**, (o serie de domenii strategice (energetic, financiar-bancar, justiție, etc nu se reformează o perioadă lungă de timp), 4) **responsabilitatea individuală a politicianilor este indirectă** (prin intermediul partidelor) și percepută ca lipsă, 5) se observă **concentrarea influenței în partide de către un grup îngust** și de către conducătorul partidului urmare a politicilor campaniilor electorale preponderent bazate pe media, **responsabilitatea partidelor este slăbită și difuză**, 6) **indice de disproporționalitate** se situează în segmentul **7-9%** - segmentul de **cel mai vulnerabil de coruptibilitate a sistemului politic**, 7) transformarea **partidelor în grupurile dependente de interesele economice** și cercurile de interese care domină conducerea partidelor cu concentrarea excesivă a puterii în mâinile câtorva persoane din vârful partidului.
  5. În contextul confruntărilor regionale, penetrării îndelungate a propagandei media pro-ruse, influențelor subversive pro-ruse, dar și reformelor inadecvate în sectoarele energetice, financiare, etc **opinia publică și societatea a fost formatată polarizant** divizându-se la prima etapă pe criteriul lingvistic/etnic (vorbitori de l. română vs vorbitori de limba rusă), ulterior pe criteriul de orientare geopolitică (europeană vs rusă). **Partidele politice au devenit expresia diferențelor geopolitice**, cu electoratul paternalist asociat cu trecutul

⁴ În acea perioadă 2 propuneri au fost discutate: principal – alegerile SMD ori MMD sau PR-listă, soluția finală fiind PR-listă pentru a asigura reprezentativitatea votanților din regiunea Transnistriană ca argumentul principal. O.Protsyk, I.Osoian, Party Institutionalisation in a Resource-Scarce Environment, in Public Finance and Post-communist Party Development, ed. S. D. Roper, J. Ikstens.

sovietic și opțiunea pro-rusă, și electoratul proeuropean fragmentat și repartizat între 2-3 partide. **Nivelul de polarizare pe segmentul proeuropean atinge cote maxime** producând-se confruntarea și tensionarea personalizată în cadrul coaliției de centru-dreapta pro-europene.

6. Consecințele adverse fiind multiplicatе ajungând-se la situația de **lipsă de încredere în instituția democratică a partidelor politice** (de la 25% de încredere în 2010 la 7-8% în 2016), formula aleasă a **sistemului proporțional bazat pe PR-listă blocată** cu pragul de accedere înalt este cel mai puțin reprezentativă, sistem care **accentuează o serie de defecte sistemice discutate**. Lipsește claritatea asupra obiectivului de politici pe care ar trebui să realizeze sistemul electoral propus.

Concluzii și recomandări (capitolul 6):

7. **De la bun început se va determina ce obiectiv de politici este prioritar** pentru Republica Moldova. Aceasta decizie trebuie luată principial în baza lecțiilor învățate din funcționarea și impactul produs din 1994 până acum a sistemului proporțional PR-listă blocată. Analiza ex-post a sistemului actual va lua în considerație: 1) consistența legală a sistemului actual, 2) ce obiectiv a urmărit acest sistem electoral, 3) ce provocări de context există pentru acest sistem și în final 4) care sunt practicile pozitive transferabile din alte jurisdicții către Republica Moldova. Republica Moldova, după 25 de ani, trebuie să decidă în favoarea unuia din obiectivele legitime primare, *toate se încadrează în tradiția democratică europeană și mondială:*
- 1) reprezentarea proporțională în legislativ, sau
  - 2) asigurarea guvernului stabil, capabil de acțiune, sau
  - 3) asigurarea responsabilității (accountabilității) individuale a alesului, a grupului politic votat, sau
  - 4) asigurarea majorității politice clare în legislativ.
8. Acestea fiind obiectivele principale, trebuie de asigurat reflectarea și câtorva obiective complementare, prin intermediul setărilor specifice și concrete, în soluția electorală determinată:
- a) *diminuarea efectului corupției politice,*
  - b) *asigurarea egalității de gen, echitatea minorităților,*
  - c) *cultivarea încrederii instituțiilor publice.*

Soluția finală a politicii va promova un obiectiv principal și va asigura respectarea obiectivelor complementare (a), b) c)).

9. Dacă Republica Moldova **alege ca obiectiv de politici**, în continuare după 25 de ani de experiență, **asigurarea reprezentativității proporționale**, atunci sistemul electoral actual PR-listă necesită modificări substanțiale. Sistemul actual, cu setările de reguli existente, a generat importante distorsiuni în structura politică, funcționarea instituțiilor democratice. Sistemul electoral recomandat pentru realizarea acestui obiectiv, ce puțin implică: a) PR-listă blocată pe circumscripția națională⁵, b) micșorarea până la 1% a pragului de accedere în parlament, c) permiterea formării partidelor politice fără cerința de reprezentare în cel puțin 50% din cadrul autorităților locale de nivelul II (vezi experiența Olandei). Factorul

⁵ Alternativă de PR-listă flexibilă pe circumscripția națională este pasibilă creșterii fenomenului de corupție politică. O altă alternativă de PR-listă blocată în 10-12 jurisdicții cu dimensiunea circumscripției (numărul aleșilor) de 3-4 nu asigură reprezentativitatea proporțională adecvată (deci, nu mai este proporțional), setarea obiectivelor complementare este dificilă.

decizional trebuie să fie conștient de efectele previzibile implementării fidele/autentice a sistemului electoral proporțional: i) radicalizarea în continuare a clasei politice, ii) fragmentarea în continuare a partidelor, iii) continuarea instabilității Parlamentului și iv) investirea frecventă a Guvernului prin intermediul Coalițiilor instabile. Rezultatul acestor efecte este discutat în detaliu în acest studiu.

10. Dacă Republica Moldova alege ca obiectiv **asigurarea responsabilității (accountabilității) individuale a alesului**, atunci sistemul electoral necesită a fi modificat substanțial. Cel mai potrivit sistem ar fi PFPT (majoritar) în 75 circumscripții cu pragul de alegere de cel puțin 35% sau în două tururi cu majoritatea voturilor, completat cu 26 deputați aleși pentru diaspora, grupurile minoritare, egalitatea de gen fie că pe listele de partid fie că ca candidați individuali⁶. Factorul decizional trebuie să fie conștient de efectele negative implementării acestui sistem electoral: i) miopia regională și a priorităților aleșilor în defavoarea priorităților naționale, ii) fragmentarea susținerii Guvernului prin concentrarea pe proiectele de scurtă durată, iii) comportamentul aleșilor de acomodare în interesul de coparticipare în acumularea rentei politice⁷. Efectele adverse se acumulează în special în cazul circumscripțiilor omogene care transferă caracterul polarizant al relațiilor din societate în cadrul legislativului.
11. Dacă Republica Moldova alege ca obiectiv **asigurarea guvernului stabil capabil de acțiune de promovare a reformelor**, atunci, în mod realist sunt posibile 2 sistemele electorale: a) o variație a sistemului majoritar fie FPTP sau SMD (50%+1, în 2 tururi) în circumscripțiile medii sau b) sistemul proporțional PR-listă blocată cu pragul de accedere de 5-6% în condițiile câștigului de către partidul de stângă care reprezintă cumulativ aproape 50% din eșichierul electoral (partidele de dreapta sunt fragmentate). În ultimul caz (b)), factorul decizional trebuie să fie conștient de efectele negative ale sistemului electoral: i) Guvernul de stângă în condițiile vulnerabilităților economice, geopolitice, ii) divizarea geopolitică produce stagnarea reformelor de economie de piață și de democratizare, iar pentru prima soluție, este dificil realizarea obiectivelor complementare discutate.
12. În studiu se realizează 5 simulări ale sistemelor electorale (PR-listă, PR-listă pe 12 circumscripții, sistem mixt, MMD plurinominal cu 3 aleși în 12 circumscripții). În toatesimulările efectuate, deși rezultatele sunt diferite, 3 partide domină rezultatul electoral în oricare configurație: PSRM, PAS și PDM. Partidele mici, cum ar fi PPEM, PCRM și PL sunt avantajate când există concurența de candidați sau circumscripții mai mici-regionale. Numărul de partide care se califică în parlament este practic același -7 în toate sistemele electorale. **Sistemele electorale PR-listă avantajează mai mult partidele de orientare de stângă covențională (PSRM, PN, PCRM)**, anume PR-listă pe circumscripția națională (opțiunea 1) și PR-listă pe 12 circumscripții (opțiunea 5). **Celelalte sistemele electorale cumulativ avantajează partidele de dreapta, centru și proeuropene (PAS, PDM, PL și PPEM)**. În realitate aceste simulări depind foarte mult de conturarea circumscripțiilor electorale, mărimea circumscripției și numărul de votanți în fiecare circumscripție.

⁶ Alternativă de alegeri în 101 de circumscripții din care până la 10 locuri vor fi rezervate diasporei este viabilă, dar nu diferă de propunerea noastră, însă este mai puțin reprezentativă pentru egalitatea de gen (cote) și minorități. O altă alternativă de alegere în 101 circumscripții cu votul majorității absolute, și după caz organizarea turului 2 conferă o responsabilitate individuală bună, însă poate avea efecte de fragmentare similare PR-listă cu pragul de accedere foarte mic. O altă alternativă de organizare a 30-35 de circumscripții plurinominală cu dimensiunea circumscripției (numărul aleșilor din circumscripție) de 3-4 aleși (primii 3-4 clasați cu sau fără pragul de accedere) este un sistem care îmbină proporționalitatea și accountabilitatea individuală a alesului, însă cu gradul de fragmentare și radicalizare foarte înaltă.

⁷ Alternativă acestui sistem este PR-listă blocată în 10-12 jurisdicții cu dimensiunea circumscripției (numărul aleșilor) de 3-4 deja discutată mai sus.

13. În opinia autorului, **obiectivul de politici, în condițiile provocărilor actuale, trebuie să asigure Guvernul stabil, durabil în implementarea reformelor și reprezentativitatea politică compensatorie (a partidelor)**. Drept obiective complementare se pot realiza condițiile de compensare a pierderilor de gen și a echității minorităților. Sistemul electoral ar trebui să prevină radicalizarea societății pe axele de divizare a societății (geopolitic, lingvistic, etnic), să cultive încrederea instituției alegerii și a instituțiilor publice, gestionarea adecvată a riscurilor de corupție politică – toate prin setările concrete ale sistemului electoral.
14. Acestui obiectiv se asociază câteva soluții de sisteme electorale. Pentru realizarea **guvernului stabil și durabil este necesară o componentă majoritară** a sistemului ca element primar care va favoriza cel mai popular politician din circumscripțiile uninominale în legislativ, care în condițiile sistemului parlamentar vor fi interesați în instalarea Guvernului durabil. Aleșii pe circumscripții uninominale nu sunt interesați în alegerile repetitive, fenomenul frecvent observat în paradigma dominației partidelor și liderilor acestora în Republica Moldova. Pentru a reduce influența factorilor coercitivi, circumscripțiile trebuie setate pe de o parte omogen (combate radicalizarea și promoveaza aleșii moderați), pe de altă parte rezonabil reprezentativ în regiunea și circumscripția respectivă (din perspectiva dezvoltării regionale dar și pentru a minimiza dominația miopiei regionale, probabil de cel puțin 40 mii de votanți). Câștigătorul trebuie să acumuleze cel puțin 30% din participanți la vot pentru a-și asigura legitimitatea regională necesară. A doua componentă a sistemului electoral va fi una proporțional reprezentativă partidelor care redistribuie locurile rămase. Astfel, componenta proporțională va depinde de rezultatul alegerilor pe circumscripții majoritare (sistemul german la început de cale), instalarea unui plafon de cel puțin 5% din aleși pe componenta majoritară (sau de cel puțin 5 aleși pe componenta majoritară), completat cu condiția că lista include cote de gen, de minorități.
15. **Sistemul recomandat este similar sistemului mixt compensator majoritar (MMp), din perioada inițială de formare a sistemului electoral din Germania:**
- **Componenta majoritară: a) PFPT (51 circumscripții, aleși cu cel puțin 30%), sau b) MMD⁸ (17 circumscripții, cu dimensiunea 3 – adică primii 3 din fiecare circumscripție), cel puțin 2 locuri majoritare vor fi acordate diasporei,**
  - **Componenta proporțională: PR-listă blocată (50 plafonat aleși în baza procentelor acumulate pe componenta majoritară cu redistribuirea dintre partidele care au acumulat cel puțin 5% de voturi sau cel puțin 5 aleși majoritari), cerințele pentru egalitate de gen, de minorități.**

Limitările studiului. Studiul nu:

- a examinat respectarea cerințelor legale ale proiectelor de lege privind sistemul electoral uninominal și sistemul electoral mixt⁹,
- are ca scop analiza conformării la cerințele de transparență decizională în procesul de examinare și de votare a proiectelor de lege aprobate recent în prima lectură de către Parlamentul Republicii Moldova¹⁰.

⁸ Plurinominal cu dimensiunea circumscripției de 3

⁹ Este analizată propunerea de principiu a proiectului de lege adoptate în 1 lectură, luând în considerație constatările acestui studiu, este în curs de desfășurare analiza detaliată legală.

¹⁰ Textul declarației privind acest subiect este publicată separat pe www.credo.md

Terminologia utilizată

Sistem electoral proporțional – votul în baza listelor de partid, PR-listă de partid blocate/închise/deschise, în cadrul unei singure circumscripții naționale sau în cadrul multiplelor circumscripții regionale cu listele adaptate pentru fiecare circumscripție.

Sistem electoral majoritar – votul uninominal (un candidat câștigător - SMD) sau plurinomial (câțiva candidați câștigători – MMD, se mai numește plural) într-o circumscripție, produce majoritatea clară (50%+1),

Sistem electoral mixt – votul simultan în cel puțin 2 sisteme electorale: majoritar și proporțional, există *sistem mixt majoritar paralel (MMM)* și *sistemul mixt proporțional (MMP)*,

Lista blocată – ordinea membrilor pe lista este determinată de partid, votul se acordă listei în întregime, *lista închisă* – votul se acordă unui candidat de pe listă partidului și respectiv partidului, votul modifică ordinea listei, *Lista deschisă (flexibilă)*, *inclusiv parțial (locuri de aur)* - votul se acordă fie că membrului inclus de pe listă partidului fie că înscrie și votează un alt membru modificând ordinea de pe listă, în ultimele 2 cazuri partidul poate constitui top câteva locuri care rămân nemodificate,

District electoral cu un Singur Membru ales (SMD) – sistem electoral majoritar uninominal alege un singur câștigător (un singur tur sau câteva tururi) într-un tur sau câteva de votare,

District electoral cu Multipli Membri aleși (MMD) – sistem electoral majoritar plurinomial, alege mai mult decât un câștigător (doi și mai mulți) într-un tur sau câteva de votare,

Sistem electoral Mixt Membru Majoritar paralel (MMM) – sistem electoral mixt (componenta majoritară și componenta proporțională), fiecare componentă funcționează independent, paralel sunt aleși candidații în baza sistemului majoritar (SMD sau MMD) și proporțional (PR-listă),

Sistem electoral Mixt Membru Proporțional (MMcP sau MMP¹¹) – sistem electoral mixt (componenta majoritară plus componenta proporțională), inițial se votează majoritar SMD sau MMD (de regulă pentru a completa 50% și mai mult din locuri legislative), în funcție de procentul acumulat pe listele de partid, se alocă proporțional locurile majoritare (de regulă cu condiția trecerii de pragul electoral în baza sistemului majoritar, de la 4% sau 3 deputați aleși),

Sistem electoral Mixt Membru Majoritar (MMcM) – versiunea inițială germană a sistemului electoral mixed electoral mixt (componenta majoritară plus componenta proporțională), inițial se votează SMD, în funcție de procentul acumulat pe circumscripțiile electorale, se alocă proporțional locurile pe listele de partid (de regulă cu condiția trecerii de pragul electoral în baza sistemului majoritar, de la 4% sau 3-5% deputați aleși),

FPTP (FirstPastThePost) – sistem electoral majoritar uninominal (SMD), câștigătorul acumulează simplă (relativă) majoritate (uneori se impune o cotă de trecere de cel puțin 20% sau mai mult),

Votare preferențială – modul de vot utilizat în sisteme electorale majoritare/plurale, numit preferențial (se acordă câteva voturi în ordine de prioritate (preferința 1, preferința 2, preferința 3) candidaților sau partidelor, acest mod de vot se folosește la sistemele electorale plurinomiale, MMD: AV, STV, SV,

Vot Alternativ (AV sau IRV) – sistem electoral majoritar uninominal (SMD) preferențial, cu un singur tur de vot dar posibil câteva runde de recalculă a preferințelor, câștigătorul va acumula 50%+1 din preferințele 1, dacă nici un candidat nu le acumulează, candidatul cu cele mai puține voturi este eliminat, în runda 2 de calculare se distribuie preferințele 2 dintre candidații rămași, se repetă dacă e necesar,

¹¹ MMP sau MMcP - Mixed Member Proportional (în Germania, Ungaria, Nouă Zeelanda, Italia)

după eliminarea codașului, similar cu preferințele 3, câștigă candidatul cu cele mai multe preferințe 1+preferințe 2 (runda 2)+preferințe 3 (runda 3),

Vot Suplimentar (SV) – sistem electoral *majoritar uninominal (SMD) preferențial, cu un singur tur de vot dar posibil câteva runde de recalculare a preferințelor*, dacă nici un candidat nu acumulează 50%+1 din preferințele 1, sunt eliminați toți cu excepția la 2 câștigători (cu cele mai multe preferințe 1), în runda 2 se calculează preferințele 2 (având aceeași valoare cu preferințele 1), dacă e necesar în runda 3 se calculează preferințele 3 pentru a determina candidatul cu cele mai multe preferințe cumulative,

Sistem vot Transferabil (SVT) – sistem electoral *proporțional plurinominal (MMD, se specifică numărul de aleși) preferențial într-un singur tur de vot dar posibil câteva runde de recalculă*, câștigătorii care depășesc o cotă de acumulare a preferinței 1 (se specifică) sunt aleși, în caz contrar, este eliminat codașul, preferințele 2 sunt recalculatelor rămași, se repetă în cazul egalității votului, dacă este necesar,

Sistem vot non-Transferabil (SnTV) – sistem electoral *proporțional plurinominal (MMD, se specifică numărul de aleși) non-preferențial, într-un singur tur de vot*, câștigătorii acumulează cele mai multe voturi,

Sistem în 2 Tururi (TRS) – sistem electoral *majoritar uninominal (SMD) câștigătorul acumulează o cotă specificată (de regula 50%+1, dar în unele țări poate fi 30%), dacă este necesar se organizează turul doi* cu participarea a doi candidați rămași în cursă,

D-Hondt sau Sainte-Lague transfer – metode de realocare a voturilor pierdute în sistemul proporțional în favoarea partidelor câștigătoare favorizând partidele care au acumulat un procent mai mare de voturi,

Vot în Bloc (BV¹²) – sistem electoral *majoritar plurinominal, MMD, într-un singur tur de vot*, câștigă candidații (se specifică numărul de candidați din circumscripție) cu cele mai multe voturi acumulate (poate fi specificată cota),

Votul în Bloc Partid (PBV) – sistem electoral *majoritar pluripartiinic, MMD, într-un singur tur de vot*, câștigă partidul (se specifică numărul de partide din circumscripție) cu cele mai multe voturi acumulate (poate fi specificată cota),

Gerrymandering – manipularea deliberată a graniței circumscripției în favoarea obținerii unui rezultat dorit, de regulă fără vreo justificare,

Indice de disproporționalitate – devierea de la proporționalitatea dintre numărul de votanți și cei aleși (mai mic).

Magnitudinea circumscripției (districtului electoral) – numărul aleșilor, de regula mai mare decât 2-3.

Dimensiunea circumscripției (districtului electoral) – numărul de votanți în circumscripție.

---

¹² BV - Block Vote

Cuprins:

SUMAR EXECUTIV	2
1 Rolul sistemelor electorale.....	12
1.1 Sistem electoral în context larg.....	12
1.2 Obiective politicii electorale	16
1.3 Sistem electoral și tendința autocrată.....	25
2 Analiza ex-post sistem electoral actual.....	27
2.1 Sistem proporțional.....	27
2.2 Sistem majoritar și proporțional în alegeri locale	34
2.3 Încredere în partide politice	36
2.4 Stabilitate Guverne, coaliții.....	38
3 Sisteme electorale: evidențe de politici, analiza comparată	45
3.1 Sisteme electorale	46
3.2 Impact asupra partide politice, Guverne	50
3.3 Încredere în instituții și alegeri.....	53
3.4 Performanța economică, eficiența reforme	54
3.5 Impact asupra corupției.....	57
3.6 Reducere clivaje societate.....	60
4 Analiza factorii necoercitivi de context	64
4.1 Partide, tactici politice.....	64
4.2 Axa diferențe geopolitice	74
4.3 Axa diferențe etnice, lingvistice.....	76
4.4 Stabilitatea instituțională.....	79
4.5 Competiția, provocări, politici	81
5 Analiza factori coercitivi de context	84
5.1 Fraude electorale	84
5.2 Corupția electorală	84
5.3 Supremația legii	85
6 Analiza opțiunilor politicii și soluțiilor electorale	87
6.1 Concluzii parțiale.....	87
6.2 Scopul politicii	92
6.3 Modelare rezultate electorale	96
6.4 Criterii de evaluare.....	98
6.5 Analiza comparată.....	100
6.6 Analiza sumară a proiectului de lege comasat	102
6.7 Recomandări	105

7	Anexe.....	107
	Referințe.....	110

1 Rolul sistemelor electorale

În acest capitol se discută obiectivele de politici la adoptarea cărora trebuie să ajungă societatea ca fiind primare și caracterul secundar al sistemului concret electoral care se adoptă și intermediază realizarea obiectului dat.

Sistemele electorale sunt subsidiare obiectivelor de politici importante din societate. Sistemul electoral nu reflectă simplist preferințele exacte ale votanților și nici structura socială a societății sau chiar configurația partidelor politice existente. Nici un sistem electoral nu reușește transpunerea exactă a preferințelor votanților în rezultatul votului în cadrul legislativ. Sistemul electoral este un mecanism care agreează preferințele cetățenilor și le transpune în rezultatele electorale.

Tabel 1.1 Conexiunea politică a procesului democratic¹³

Etapa	A	B	C	D	E
Situația socială	Preferințele cetățenilor (percepții, viziuni)	Votul cetățenilor	Rezultatele alegerilor	Procesul politicilor publice între alegeri	Politicile publice
Mecanism		Sistemul electoral		Funcționarea eficientă a Guvernului	
	Instituțiile democratice, politicile publice, etc				

Există o legătură reciprocă dintre sistemul electoral și votul cetățeanului, așa încât sistemul electoral are influențe directe asupra modului în care este acordat votul. Orice sistem electoral reflectă realizarea unui obiectiv de politici concret. Toate sistemele electorale conțin imperfecțiuni inerente. În unele cazuri designul incorect al sistemului electoral are efecte adverse - acestea se numesc deficiențele designului sistemului electoral.

Astfel, imperfecțiunile sunt previzibile și dorite pentru că sunt asociate cu punctele forte ale sistemului ales, iar deficiențele sistemului este rezultatul erorilor de design ai sistemului creând efecte adverse nedorite și imprevizibile care anihilează efectele pozitive ale sistemului. Deficiențele nu trebuie admise, această este indicatorul faptului că nu a fost ales un sistem potrivit.

1.1 Sistem electoral în context larg

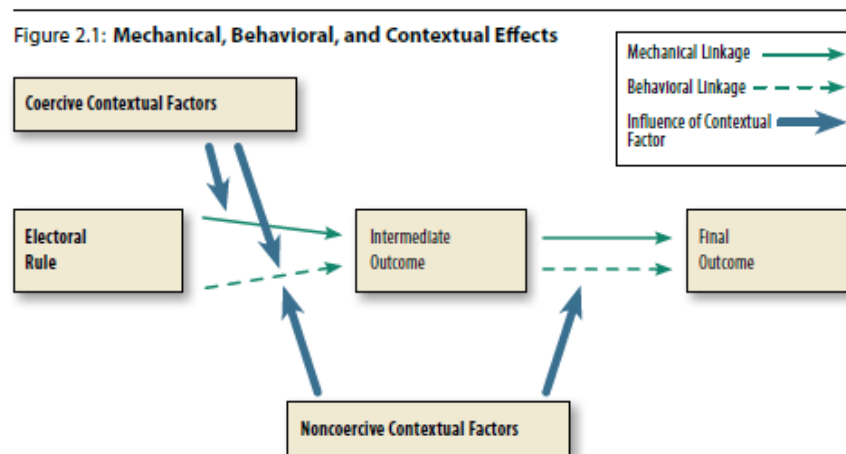
Regulile electorale există într-un context din societate. În graficul care urmează se prezintă legătura dintre regulile electorale și rezultatul final al acestuia asupra societății. Regulile

¹³ L. Ezrow, Linking Citizens and Parties: How Electoral Systems matter for Political representation, Oxford University Press, 2010, P.6

electorale produc efecte intermediare și efecte finale transmisiunea fiind realizată prin intermediul instrumentelor mecanice (linii neîntrerupte) și comportamentale (linii întrerupte). Însă regulile electorale intenționează să producă efectele scontate într-un context societal concret în care există factorii coercitivi și factorii necoercitivi (linii accentuate).

Factorii coercitivi (intimidare, fraude electorale, constrângeri administrative și manipulări) influențează negativ aplicarea regulilor electorale. Influențele date se accentuează în democrațiile în tranziție. Factorii necoercitivi sunt: 1) variabile politice, 2) variabile economice, 3) variabilele culturale și sociale. Variabilele politice sunt polarizarea preferințelor politice, ostilitatea politică, instituționalizarea partidelor, cultura de cooperare a elitelor, auto-conștiință elitelor pentru viitorul țării, calitatea candidaților și încrederea votanților în clasa politică. Variabilele economice sunt: gradul de sărăcie și de dezvoltare, prezența mediei, stabilitatea macroeconomică – acești factori au influență asupra stabilității guvernului și comportamentului strategic în alegeri a actorilor. Factorii culturali se referă la încrederea în cadrul și între grupurile sociale, nivelul de educație și informare, diversitatea socială.¹⁴

Grafic 1.2 Efectele regulilor electorale asupra sistemului politic

Regulile electorale pot avea rezultate pe termen mediu și pe termen lung. Rezultatele pe termen mediu au efecte asupra stabilității guvernelor parlamentare, structurii instituționale ale partidelor, reprezentarea ideologică, accountabilitatea guvernelor în fața cetățenilor. Este evident că influența contextului la acest capitol nu trebuie subestimată.

Duverger distinge 2 tipuri de influență a regulilor electorale: mecanică și comportamentală. Influențele mecanice rezultă din regulile electorale, iar efectele comportamentale rezultă din percepții, interpretarea și raționalizarea regulilor de către oamenii. După cum arată în figura prezentată, dacă nu interferează factorii coercitivi, rezultatul influențelor mecanice și comportamentale este mai clar.

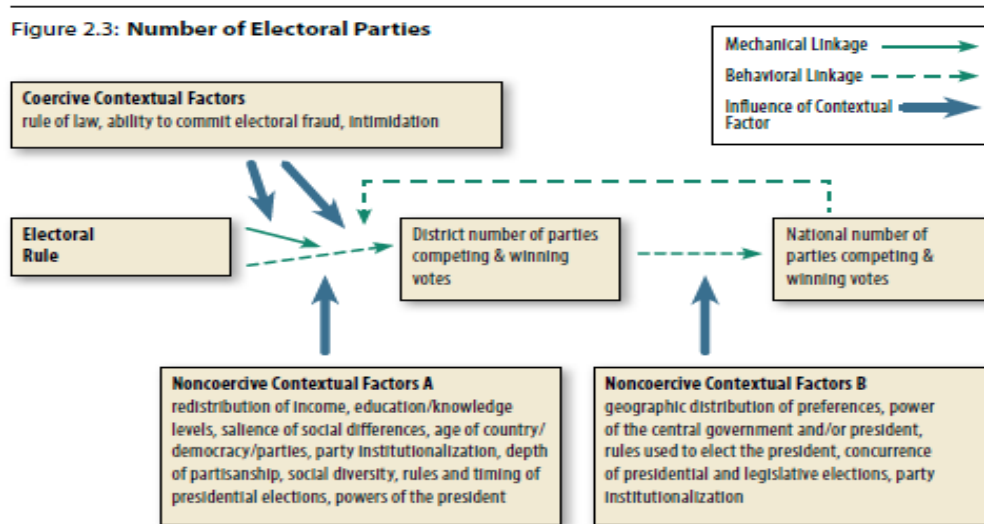
Legile electorale determină indice de proporționalitate dintre numărul de votanți pentru un partid anume și locurile obținute de către acesta în legislativ¹⁵, excepția fiind când factorii coercitivi afectează reproducerea fidelă a rezultatului dau în unele cazuri deficiențele designului sistemului electoral (este cazul designului incoerent al sistemului electoral). Regulile electorale nu au influență directă asupra structurii instituțiilor politice ale partidelor și

¹⁴APSA, Political Science, Electoral Rules and Democratic Governance, 2013

¹⁵FPTP rezultă în gradul mare de disproporționalitate, pe cînd PR-listă îmbunătățește proporționalitatea

numărului acestora, factorii de context (coercitivi și necoercitivi) sunt mai influente. În graficul de mai jos, se arată că structura partidelor la nivelul circumscripțiilor regionale și la nivelul național transpun influența dată.

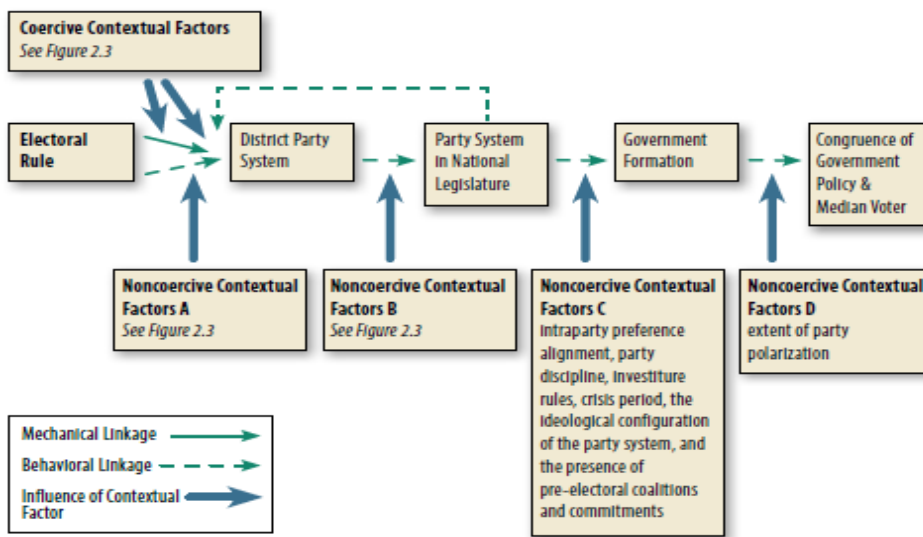
Grafic 1.3 Efectele regulilor electorale asupra numărului partidelor politice

Regulile electorale nu determină direct formarea Guvernului în sensul sprijinului politic al acestuia, este mai degrabă o contribuție alături de alte care formează condițiile mai potrivite sau mai puțin. Formarea Guvernului prin sprijinul coalițiilor politice depinde de structura partidelor și de contextul de interacțiune a partidelor (partidele ideologice sau doctrinare, partidele antisistem, rivalitățile personale ca dominantă relațiilor dintre partidele politice). Regulile electorale via structurile partidelor la nivelul districtului și la nivelul național au influențe asupra sprijinului de un singur partid sau o coaliție de partide pentru un Guvern. În democrațiile în tranziție, fragmentarea partidelor este semnificativă. Factorii de context (polarizarea, relațiile personale ireconciliabile, confruntările geopolitice) pot influența puternic formarea coalițiilor în sprijinul Guvernului ce nu depinde de regulile electorale.

Grafic 1.4 Regulile electorale și preferințele ideologice

Figure 2.6: Representation—Ideological Congruence of Voters and the Government

Stabilitatea și accountabilitatea Guvernelor apare ca un rezultat intermediat de mai multe etape după cum a fost discutat (numărul de partide, structura și cooperarea acestora, etc). În sistemele parlamentare sunt un șir de factori și de influențe care afectează Guvernul și performanța acestuia. Caracterul disciplinei de partid, cooperarea intra-partinică sunt importante. Stabilitatea și susținerea Guvernului este în directă influență de performanța economică și socială a Guvernului. Rezultatele negative ale Guvernului pot eroda sprijinul în cadrul coaliției și sprijinul intrapartiinic.

Accountabilitatea înseamnă capacitatea alegătorilor de a influența Guvernul și după caz să demită guvernul care nu livrează rezultatele scontate. Accountabilitatea stimulează performanța Guvernelor. În sistemul de guvernământ parlamentar un singur partid care formează Guvernul este direct electoral responsabil de performanța acestuia, iar platforma parlamentară oferă spațiu pentru supraveghere activă a rezultatelor Guvernului. Reprezentativitatea are două componente: ideologică și geografică. Reprezentativitatea ideologică este influențată de factorii de context. Studiile realizate în ultimii decenii demonstrează că ambele sisteme majoritar (SMD/MMD) și proporționale (PR-listă) au performanță similară de relaționare cu votantul dedicat ideologic sau doctrinar. Reprezentativitatea geografică presupune legătură bună cu interesele minoritare sau speciale concentrate teritorial. SMD și PR-listă în circumscripții mici favorizează reprezentarea concentrată a minorităților sau intereselor concentrate pe când PR-listă în districte naționale favorizează interesele dispersate și largi. Dacă sistemele de partid sunt puternic dezvoltate și de regulă conțin mai puține partide atunci competiția este în baza promisiunilor. Dacă sistemul de partide este slab, atunci aleșii se vor concentra pe interesele dominante ale districtelor, se va concentra în districte concrete pe promisiuni specifice și tangibile în aceste districte, astfel Guvernele stabile se produc pe baza intereselor date.

Concluzii parțiale 1.1 (sistem electoral în context larg):

*1.1 Sistemul electoral trebuie ales odată ce este clar ce **obiectiv de politici necesită transpunere**. Sistemul electoral ales nu produce efectul direct, acesta creează condițiile pentru transpunerea efectului dorit în timp.*

1.2 Regulele concrete ale sistemului electoral ales trebuie să fie consistente cu sistemul electoral ales, de altfel deficiențele acumulate pot anihila obiectivul dorit. Factorii de context au efecte importante asupra modului de realizare a sistemului electoral.

1.2 Obiective politicii electorale

Nici un stat nu pedalează pe realizarea unui singur obiectiv prin adoptarea unui sistem electoral, este realizat un cumul de obiective. Având ca dată situația concretă în țară, factorii decizionali formează un sistem electoral având nu doar un singur obiectiv, dar câteva obiective de realizat.

Sistemul electoral german are ca obiectiv realizarea responsabilității în fața cetățenilor pentru rezultatele guvernării și echilibrarea reprezentativității. Sistemul German astfel, este unul mixt, are la baza sistemul majoritar echilibrat de cel proporțional, astfel guvernul este responsabilizat de votul majoritar dar partidele primesc o influență de echilibrare la nivel național în funcție de rezultatele pe circumscripții majoritare. Locurile partidelor sunt acordate în funcție de rezultatele în circumscripțiile electorale.

Deseori obiectivele electorale nu sunt clar enunțate de factorii decizionali, dar urmează o anumită tradiție existentă sau simplu adaptează unele tradiții după unele obiective concrete de scurtă durată electorală. Spre exemplu, țările cu influență anglo-saxonă¹⁶ preferă sistemele majoritare ca vehiculul de bază cu o serie de adaptări conform obiectivelor concrete. Spre exemplu FPTP este tradițional preferat acestor țări care asigură un leadership clar al Guvernului stabil și durabil, aceasta fiind tradiția și investiția în personalități concurențiale responsabilizate în fața cetățenilor pentru rezultatele de la Guvernare.

Pe de altă parte tradiția electorală continentală europeană are la bază sistemul proporțional PR-listă sau variațiile acestora. Tradițiile electorale nu neapărat sunt instrumentele reaplicabile și perfect ajustabile situațiilor foarte diferite societale chiar dacă unele țări se află sub influența altor țări cu unele tradiții de durată. În ultimii decenii tradițiile moderne privind sistemele electorale cunosc modificările substanțiale inclusiv prin combinarea sistemelor electorale și a elementelor împrumutate reciproc.

Sistemul electoral, de principiu, poate reflecta unele din acestea obiective de politici care nu sunt neapărat într-o anumită ordine^{17, 18}:

1. Proporționalitatea reprezentării,
2. Accountabilitatea și responsabilitatea în fața cetățenilor,
3. Durabilitatea și stabilitatea Guvernului,
4. Concilierea interetnică și interreligioasă,
5. Reprezentarea minorităților, grupurilor speciale, femei,

¹⁶ Regatul Unit, USA, Canada, India, Australia, țările africane și asiatice cu influența anglo-saxonă

¹⁷ D.Horowitz, Electoral Systems and Their Goals: A Primer for Decision-Makers, 2003,

¹⁸ Un alt set de obiective: 1) legislativ consolidat, 2) accountabilitatea aleșilor, 3) sprijin pentru un guvern stabil, 4) echitatea votului, 5) evitarea votului tactic pe preferințe secundare, 6) acceptul de principiu al partidelor, 7) promovare concilierea în societate, 8) promovarea partidele care susțin reprezentarea diversă, 9) rezistența la schimbări de setări care sunt inconsistente, p.39-40, https://www.ifes.org/sites/default/files/state_structure_electoral_systems_0.pdf

6. Victoria câștigătorilor-personalităților.

Selectarea obiectivului sistemului electoral depinde de factorii de context ai sistemului politic, contextul social și efectele deja produse ale sistemului electoral asupra partidelor politice.

Un sistem electoral poate fi fidel obiectivului specificat sau să reproducă un rezultat mai puțin fidel dacă are deficiențe de formulare în condițiile factorilor endogeni similari. Factorii de context (preferințele sociale, paterne de votare, structura partidelor și alți factori sunt influenți asupra reproducerii obiectivului sistemului electoral).

Într-o analiză de referință¹⁹, un număr reprezentativ de specialiști în analiza de politici și de analiză politică au acordat ierarhia importanței obiectivelor unui sistem electoral. Astfel, în ordinea de importanță sunt enumerate: 1) accountabilitatea individuală și colectivă, 2) guvern stabil și funcțional, 3) reprezentarea proporțională, 4) rezultatul tranșant al alegerii, 5) reprezentativitatea minorităților, 6) politicile drept răspuns al așteptărilor votanților, 7) coeziunea partidelor politice, 8) reprezentativitatea femeii, 9) singur partid formează guvern.

Tabel 1.5 Scopurile sistemului electoral în ordine de importanță (8 - cel mai important)

	1	2	3	4	5	6	7	8
1.accountabilitatea alesului								
2.guvern stabil								
3.reprezentarea proporțională								
4.rezultat politic clar								
5.reprezentarea minorităților								
6.politicile susținute de un votant median								
7.partide coerente, consolidate								
8.reprezentare femei								
9.guvern instalat de un singur partid								

Fiecare țară decide asupra scopului sistemului electoral care va fi pus în aplicare reieșind din situația, tradițiile și înțelegerea politicului. În acest capitol prezentăm obiectivele principale și sistemele electorale care facilitează atingerea acestor obiective fără a discuta aspectele concrete și specifice ale contextului social și de structura a partidelor. Ultimele aspecte vor fi contextualizate în cadrul aplicării acestor concluzii la situația din Republica Moldova.

Tabelul de mai jos indică preferința pentru reprezentativitatea mai bună, astfel cel mai bine asigură reprezentativitatea sistemele electorale: mixt compensator, PR-listă deschisă și STV.

Tabel 1.6 Corelația sistemelor electorale cu realizarea unor obiective de politici (probe acumulate)

	MM-mixt compensator	PR-listă deschisă	AV	STV	PR-listă blocată	SMD-două ture	SMD-majoritate	MM-mixt paralel

¹⁹ APSA, Political Science, Electoral Rules, and Democratic Governance, 2013

1.Responsabilitatea individuală a alesului	--				-	+	+++	
2.Guvern stabil						++	+++	
3.Reprezentativitatea proporțională politică	+++	+++	---	+++	+++	---	---	
4.Majoritatea clară						++	+++	++
5.Reprezentarea minorităților	+	+++		++	+++		---	
6.Politicile susținute de un votant median			++					
7.Partide coerente și consolidate		--					+	
8.Reprezentarea femeii		++		--				
9.Guvernele susținute politic de un singur partid						++		

Legenda: + semnifică legătura pozitivă și - semnifică legătura negativă

Concluzii parțiale 1.2 (obiectiv politici electorale):

- 1.3 Selectarea sistemului electoral este secundară obiectului de determinare a obiectivului de politici (accountabilitatea/responsabilitatea, stabilitatea guvernului, reprezentarea proporțională, rezultatul clar, etc),**
- 1.4 De regulă, se stabilesc 1-2 obiective de politici reieșind din situația și prevederile concrete și în funcție de acestea se selectează sistemul electoral.**
- 1.5 Designul concret al sistemul electoral depinde de: a) factorii de context (coercitiv și necoercitiv), b) capacitatea instituțiilor de implementare, c) sprijinul și tradiția electorală, etc.**

1.2.1 Asigurarea proporționalității reprezentării

Există un curent de opinie important care susține că sistemul electoral trebuie să reproducă un rezultat politic proporțional. Observăm că acest obiectiv se află pe locul 3 în opinia experților (graficul 1.5). Practica aceasta semnifică că 20% de voturi să fie transferate în 20% de locuri reprezentative în organul legislativ. Un alt rezultat de reprezentare, se susține conform acestui curent de opinie ar fi inadecvat. Acest punct de vedere reflectă încercarea de cuprindere a democrației de către masele largi.

Există câteva sisteme electorale care pot contribui la atingerea acestui rezultat: 1) sistemul proporțional (PR-lista de partid, fie bazat pe lista în cadrul unei singure circumscripții sau în câteva circumscripții electorale cu listele blocate, închise sau deschise) și 2) sistemul de voturi transferabile (STV). Sistemul proporțional, de regulă, are singurul obiectiv de reprezentare mai bună a voturilor și are efecte adverse asupra altor obiective enunțate. De principiu, sistemele proporționale pot fi combinate cu alte sisteme electorale pentru a atinge câteva obiective. Totodată, stabilirea aspectelor ale sistemului electoral pot da peste cap obiectivul inițial al sistemului electoral PR. Gradul de proporționalitate a rezultatului depinde de numărul de reprezentanți aleși din cadrul circumscripției în care se votează, dacă numărul se micșorează (spre exemplu de la 6 la 3), această este mai benefic pentru partidele mai mari, astfel proporționalitatea se micșorează. Un număr reprezentativ de cel puțin 4 și mai mult se recomandă. Sistemul proporțional susține un sistem cu multe partide politice.

PR-lista de partid²⁰ este un sistem cel mai cunoscut proporțional, deși nu este singurul, care poate fi desfășurat în baza listei de partid într-o singură circumscripție națională sau în câteva circumscripții, spre exemplu în 10-15 cu liste de partid diferite. Listele predeterminate de conducerea partidului (alegătorul nu poate modifica lista) sau lista închisă (alegătorul votează pentru un candidat pe lista propusă modificând eventual ierarhia, chiar și preferința 1 și preferința 2) sau lista deschisă (alegătorul poate introduce pe lista partidului candidații noi, chiar și preferința 1 și preferința 2)²¹. În cazul unei singure circumscripții naționale stabilirea plafonului înalt de trecere (sau cerința mai înaltă pentru un bloc de partide) poate reduce caracterul de reprezentare proporțională, spre exemplu în cazul a 5% și mai sus, aceeași afirmație este valabilă pentru mai multe circumscripții. În cazul multiplelor circumscripții, dacă dimensiunea acestora este mică prin urmare numărul de reprezentanți este mică se favorizează partidele mari.

Sistemul STV²² este un sistem care are efecte similare de reprezentare proporțională cu mai mulți candidați aleși din aceeași circumscripție. Alegătorul indică (partidul sau candidatul individual) în ordinea preferinței: preferința 1, preferința 2, preferința 3, astfel încât votul nu este pierdut dar se alocă corespunzător. Există câteva variații de transferare a votului conform preferințelor. STV reduce influența partidelor politice pentru că unii candidați pot fi aleși în baza voturilor din preferințele secundare. STV produce rezultate proporționale doar în circumscripția dată și nu garantează proporționalitatea la nivelul național. STV este o alternativă veritabilă a PR-listă pe mai multe circumscripții.

Experiența de reformare în realizarea obiectivului dat:

Guvernul Canadei (Trudeau) în 2015, imediat după alegerile parlamentare și instalarea acestuia²³, a anunțat ca prioritate modificarea sistemului electoral având ca scop asigurarea unei reprezentativități mai bune în organul legislativ. Actualmente Canada folosește sistemul PFTP, însă lua în calcul sistemul proporțional (listă sau votul preferențial), votarea la distanță și obligația de a vota. Guvernul Trudeau, totuși, a decis amânarea reformei electorale pe motivul popularității sistemului actual la Canadiani²⁴. Propunerea de modificare a sistemului electoral are ca argumentare:²⁵ 1) scăderea participării la vot de la 76-80% la 70%, 2) percepția inechității reprezentării în baza sistemului actual majoritar (39,5% de voturi au asigurat 54% de locuri în Parlament). Actualmente Partidul Liberal câștigător a format un guvern stabil care a substituit guvernul conservator stabil care a guvernat în ultimii 8 ani (Guvernul Harper).

Concluzii parțiale 1.2.1 (obiectiv proporționalitatea):

²⁰ PR-lista de partid este utilizat în Albania (4% plafon), Armenia (5%, lista blocată în naționale și lista închisă pentru 13 circumscripții, doua partide cu rezultatele cele mai bune primesc locuri suplimentare prin redistribuire a votului pierdut), Austria (4%), Belgia (5%), Bosnia, Bulgaria (4%), Croația (5%), Cehia (5%), Danemarca (2%), Estonia (5%), Finlanda, Germania (5% pentru circumscripții), Grecia (3% cu redistribuirea în favoarea câștigătorilor), Italia (4%), Letonia (5%), Macedonia, Muntenegru, Olanda, Polonia (5%), Portugalia, Serbia (5%), Slovacia (5%), Slovenia (4%), Turcia (10%),

²¹ Elveția (pot chiar introduce candidații noi pe lista) sau Belgia (alegătorii pot: vota lista întreagă, 2) vota pentru un candidat sau mai mulți, 3) vota pentru candidați alternative, 4) să nu voteze deloc), G. Sartori, Party and Party System, A Framework for Analysis, ECPR press, 2005, p.161

²² STV este utilizat pe larg în țările anglo-saxone: Irlanda și Malta din 1921 pentru alegerile parlamentare, europene și locale, Irlanda de nord și Scoția pentru aceiași alegeri, Australia pentru alegerile legislative a teritoriilor și pentru alegerile legislative federale și pentru alegerile locale, Nouă Zelandă pentru toate alegerile, Canada în unele provincii, SUA în unele jurisdicții locale, India și Pakistan pentru alegerea senatorilor.

²³ <https://www.liberal.ca/realchange/electoral-reform/>, <http://www.fairvote.ca/>

²⁴ <http://news.nationalpost.com/news/canada/canadian-politics/most-canadians-like-current-voting-system-according-to-results-of-liberals-electoral-reform-survey>, <https://www.canada.ca/en/campaign/electoral-reform/learn-about-canadian-federal-electoral-reform/mydemocracyca-online-digital-consultation-engagement-platform.html>

²⁵ <http://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/electoral-systems/>

- 1.6 Asigurarea **reprezentativității proporționale** este unul din obiectivele care poate fi realizat prin **votul proporțional (PR-listă)** sau prin **sistemul electoral majoritar (STV)**,
- 1.7 Designul sistemului electoral depinde foarte mult de setările particulare care trebuie prevăzute să fie compatibile cu sistemul electoral ales, de altfel se atestă deficiențele sistemului ales care produc efectele și impactul advers împiedicând realizarea obiectivului de politici.

1.2.2 Asigurarea *accountability*²⁶ în fața constituenților

Sunt distinse două aspecte ale *accountability*: a Guvernului și a aleșilor (colectivă și respectiv individuală). *Accountability* a guvernului se referă la responsabilizarea executivului pentru performanțele de politici în domeniile economic, social, instituțional, pe când *accountability* a aleșilor semnifică penalizarea politicianilor individuali aleși sau a grupului politic per ansamblu.

Alegerile produc o anumită configurație de reprezentare a aleșilor. *Responsabilitatea și accountability a aleșilor în fața cetățenilor este un obiectiv cheie*. Opinia de expertiză (Graficul 1.5) plasează acest obiectiv pe locul 1 din 9. Generic vorbind sistemul electoral PR-lista de partid în cadrul circumscripției naționale produce o dependență mai mare a reprezentanților față de liderii de partid decât în fața alegătorilor. Aceasta este valabil în special în cazul listelor blocate, dar și în cazul listelor închise pentru că liderii de partid în ambele cazuri formează listele. H. de Soto, probabil este unul care se remarcă clar prin critica sa a sistemului proporțional în realitățile politice a Americii Latine²⁷, invocă lipsa de *accountability* a politicianilor aleși pe baza sistemului electoral proporțional PR-listă.

Este evident că există sistemele electorale care conferă un grad și mai mare de *responsability* și de *accountability* cum ar fi sistemul majoritar, dar și sistemul FPTP (primul care acumulează majoritatea relativă). Acest sistem dezavantajează reprezentanții partidelor mici sau a minorităților din contul responsabilizării clare.

Există o modificare a sistemului electoral PR-listă, anume PR-lista de partid pe circumscripții multiple regionale cu cel puțin 3-4 aleși din aceste circumscripții care conferă trăsături mai bune de *responsability* și *accountability* în fața alegătorilor. Diminuarea dominației liderilor de partid asupra listei de partid expuse pentru circumscripțiile regionale se realizează prin lista închisă sau cea deschisă (în comparație cu lista blocată). Deși această adaptare nu reproduce fidel acest obiectiv.

Experiența de reformare în realizarea obiectivului dat:

România a avut o istorie lungă (2006-2012) privind modificarea sistemului electoral. În societate au existat câteva viziuni concurente privind scopul de modificare a sistemului electoral²⁸: 1) viziunea (APD²⁹) accentua necesitatea schimbării pe motivul pierderii votului prin redistribuire de la 10 la 20% urmare a imperfecțiunilor sistemului proporțional cu liste blocate – se propunea sistem mixt

²⁶ În limbile de origine latină lipsește cuvânt *accountability* fiind înlocuit cu cuvântul *responsability*, care reflect doar o parte a sensului

²⁷ H.de Soto, The Other Path-The Economic Answer to Terrorism, 2002, Basic Books

²⁸ Asociația Pro Democrația (APD), Istoria unui dezacord UNINOMINAL, 2008

²⁹ APD – Asociația pentru Democrația Participativă

compensator, o altă viziune a fost promovată de președintele Băsescu (anterior susținut de PSD) de votul majoritar PFTP – asigurarea unui guvern clar (referendumul pentru introducerea sistemului majoritar), un alt punct de vedere reprezentat de o coaliție de partide pleda pentru căutarea reprezentării mai bune a diverselor grupuri – preferința pentru un sistem mixt paralel. Alegerile parlamentare din 2012 s-au desfășurat după sistemul electoral mixt paralel, opțiunea agreată de partidele care au format majoritatea ulterior în cadrul USL cu argumentarea principală de asigurare a reprezentativității adecvate. Viziunea APD a fost considerată prea complicată și neclară pentru cetățeni (sistem mixt compensator: votul majoritar PFTP în circumscripțiile nominale (1.50% de deputați)+2.în colegiile districtuale (coincid cu județe) se adună votul obținut de partid pe circumscripțiile care fac parte și se obține procentul aleșilor de pe listele partidului + 3.la nivel național se adunau resturile nedistribuite și conform metodei d'Hondt se repartizau partidelor). Propunerea președintelui Băsescu cu sistemul majoritar în două tururi asigurând majoritatea absolută a fost văzut ca un sistem care nu asigură proporționalitatea reprezentativă, iar asigurarea majorității absolute nu a fost luată în calcul. A fost votată legea cu sistemul electoral mixt paralel. Acest sistem a fost văzut ca unul mai simplu și mai clar, dar, în final cu reprezentativitatea proporțională mai bună. Sistemul electoral a avut componentele: votul în colegiile uninominale cu majoritatea absolută, iar în lipsa acestuia, mandatele se repartizează proporțional la nivelul colegiului județean, cu compensarea proporțională a reprezentării la nivel național. Pragul electoral a fost stabilit de 5% sau 4 deputați și 2 senatori.

Acest Guvern a fost format, inițial cu sprijinul PSD și alte partide în frunte cu premierul Ponta, ulterior în 2014, urmare a scandalurilor a fost instalat un Guvern tehnocrat Ciolos care ar fi asigurat interimatul până la alegeri noi. În alegerile parlamentare din 2016, România a revenit la sistemul PR-listă blocată, acest sistem a asigurat victoria clară PSD cu un guvern stabil.

Concluzii parțiale 1.2.2 (obiectiv accountabilitatea):

1.8 Sistemul electoral de unul singur nu poate produce realizarea obiectivului de politici scontat, regulile electorale contribuie la crearea condițiilor respective. În cazul României sistemul electoral din 2014 ar fi trebuit să producă o responsabilitate mai clară pentru că are și o componentă majoritară pronunțată, probabil cele 2 guverne în perioada de 4 ani este o concluzie parțială în susținerea acestui demers, însă revenirea României în alegerile din 2016 la sistemul proporțional PR-listă a produs o majoritate mai clară și mai stabilă. Astfel, se demonstrează influența factorilor de context.

1.2.3 Asigurarea durabilității și stabilității Guvernului

Formarea unui Guvern stabil și durabil este un obiectiv justificat. Opinia experților (Graficul 1.5) plasează această prioritate pe locul 4 din 9. Fragmentarea excesivă a organului legislativ poate avea repercusiuni asupra formării unui Guvern susținut de o majoritate stabilă de cel puțin 50%+1 din deputați. Soluția cu coalițiile este relevantă și este luată în calcul, însă probabilitatea formării coalițiilor poate fi și ea compromisă dacă există clivaje și contradicții importante în societate și dintre partidele politice, în special dintre liderii acestora. Fragmentarea excesivă uneori se produce nu doar prin prezența mai multor partide care nu pot forma o coaliție, dar și prin prezența spectrului larg dificil de reconciliat în cadrul partidului.

În ce măsură partidele pot disciplina aleșii săi pentru realizarea priorităților programatice depinde de gradul de congruență în partid. Existența și funcționalitatea instrumentelor interne de disciplinare și de organizare sunt importante.

Producerea unui Guvern stabil și durabil este important pentru promovarea consistență și responsabilă a reformelor și politicilor. Este mai important evitarea instabilităților politice sau imprevizibilităților în adoptarea și implementarea robustă și coerentă a politicilor dacă persistă fragilitatea coalițiilor.

Prin faptul că, sistemele electorale majoritare (sistem tradițional sau FPTF) sunt cunoscute că favorizează prin redistribuire partidele care acumulează cele mai multe voturi, partidele câștigătoare ale alegerilor inclusiv pentru a forma Guvernul. Guvernele care rezultă din sistemele majoritare sunt direct accountable și responsabile în fața alegătorilor și formează guvernele sau eventuale coalițiile pentru susținerea Guvernelor mai durabile.

Experiența de reformare în realizarea obiectivului dat:

Guvernul Italiei (Renzi) în 2014, a adoptat modificarea sistemului electoral, numită Italicum,³⁰ anunțând aceasta ca prioritate în scopul asigurării unei guvernări mai stabile. Nouă lege electorală prevede votul majoritar în 100 circumscripții și acordă majoritatea absolută de 55% în Camera deputaților dacă partidul câștigător acumulează 40% de voturi, astfel asigurând un Guvern stabil și durabil (în 2005 Italia a adoptat sistemul electoral majoritar FPTP (liste blocate) însă Curtea Constituțională a invalidat această lege). Problema stabilității Guvernului este una recunoscută, Guvernul având o viață de 1-2 ani (60 de premieri în 70 de ani), votate de coaliții instabile largi de 3-4 partide. Legea de asemenea prevede turul doi pentru 2 partide clasate pe primele locuri pentru majoritatea absolută, dacă nici un partid nu acumulează 40%. Curtea Constituțională a invalidat a două parte a legii electorale (2017)³¹, astfel după primul tur dacă nici un partid nu acumulează 40%, voturile se redistribuie proporțional. Încercarea Guvernului Renzi de a reforma sistemul electoral a fost parțial zădărnicită.

Guvernul Ucrainei în 2011, a adoptat legea electorală care a reîntors sistemul mixt (din perioada anului 2002)³². Obiectivele Guvernului au fost să întărească sprijinul pentru un Guvern stabil. Acest sistem era considerat ca favorizând partidul de la Guvernare, modificarea sistemului a fost votată de cea mai mare parte a deputaților, inclusiv din opoziție. Sistemul electoral conține 2 componente: 1) PFPT (50%, 225 voturi) + 2) PR-listă blocată cu pragul de 5% (50%, 225 voturi). Rezultatele alegerilor din 2012 au demonstrat alegerea pe mandatele uninominale preponderent deputaților care au susținut formarea Guvernului stabil.

Concluzii parțiale 1.2.3 (obiectiv stabilitate Guvern):

1.9 Modificarea sistemului electoral nu este un procedeu simplu, există o serie de impedimente de blocaj de ordin legal, de capacitate de implementare sau de sprijin politic.

1.2.4 Asigurarea concilierii interetnice, ideologice și interreligioase

Sistemele electorale care promovează obiectivul durabilității Guvernului, responsabilităților și accountabilităților în fața cetățenilor nu neapărat contribuie la reconcilierea interetnică. Provocarea este să găsim acel sistem electoral care promovează

³⁰ <https://www.stratfor.com/analysis/how-electoral-reform-will-affect-italian-politics>

³¹ <http://www.dw.com/en/italys-constitutional-court-gives-mixed-verdict-on-italicum-electoral-law/a-37275408>

³² <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2011-11-23/ukraine-new-electoral-regulations-are-effect>, https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2014/09/06/ukraines-next-electoral-challenge/?utm_term=.7f52caecbb83

comportamentul moderat, de compromis cu membrii grupurilor etnice ca parte a proceselor electorale.

Practica demonstrează că există astfel de sisteme. Sistemul electoral Libanez stimulează cooperarea dintre diferite grupuri etnice și religioase și nu pot fi aleși doar în baza reprezentării unui singur grup etnic sau religios.

Experiența de reformare în realizarea obiectivului dat:

Sistemul Libanez obligă obținerea voturilor în circumscripțiile cu locurile rezervate grupurilor etnice sau religioase diferită de cea a candidatului. Un alt model este de a asigura votanții din mai multe regiuni – această facilitează comportamentul de conciliere. Sistemul Libanez rezervă pentru fiecare grup etnic sau religios unele locuri în Parlament, candidații trebuie să obțină voturile altor comunități etnice sau religioase, adică un candidat declarat creștin care concurează pentru locul pentru creștini va trebui să acumuleze voturi inclusiv din comunitățile musulmane care se înscriu în circumscripția respectivă. Esența sistemului este formarea teritorială a circumscripției electorale.

1.2.5 Asigurarea reprezentării minorităților, grupuri speciale, femei

Curentul modern de opinie expune reprezentarea proporțională a grupurilor minoritare. Sistemele electorale pot facilita ca un grup etnic prezent în proporție de 10% din populație vor fi reprezentați în aceeași măsură de 10% în organul legislativ. Deci, proporționalitatea reprezentării în societate a locurilor ocupate de către reprezentanții grupurilor minoritare poate fi un obiectiv justificat. Experții poziționează acest obiectiv pe locul 5 din 9.

În sistemele electorale majoritare acest obiectiv poate fi realizat prin modificarea aspectului teritorial al circumscripțiilor de vot întru asigurarea omogenității districtului etnic. Însă, aceste modalități de asigurare sunt văzute ca fiind circumstanțiale și de fapt rezultă în crearea circumscripțiilor teritoriale cu omogenitatea sporită fără reprezentarea altor grupuri etnice sau religioase, astfel facilitând lipsa de conștientizare asupra intereselor grupurilor minoritare și, prin urmare, polarizarea opiniilor.

Reprezentarea proporțională se poate de realizat folosind sistemul majoritar modificat, așa numit PR anglo-saxon, adică sistemul STV are ca rezultat o reprezentare bună proporțională. O altă modalitate este în cadrul unui sistem mixt de rezervat locurile pentru reprezentanții minorităților, câteva locuri garantate.

Pentru asigurarea reprezentării minorităților nu există un sistem electoral magic, totul depinde de situația foarte concretă în societate³³. FPTP va ajuta minoritatea localizată într-o anumită măsură circumscripțiile teritoriale clar definite. Dacă nu există o situație teritorială clară, atunci PR-listă cu cote clar specificate la desemnare este mai adecvată decât PFTP. Sistemele mixte pot avea o serie de acomodări a reprezentării minorităților prin componenta majoritară sau proporțională în funcție de diferite tipuri de minorități.

Egalitatea de gen

Un alt obiectiv legitim este asigurarea reprezentării minime a egalității de gen, spre exemplu a unei cote de cel puțin 30 sau 40%. Experiența demonstrează preferința pentru

³³ D.Hine, Electoral Systems, Party law and The Protection of National Minorities, DH-MIN (2006)013, 2009

sistemul PR-listă cu cota de cel puțin 30% pentru listele de partid, însă există practici bine cunoscute de sisteme MMD și SMD – sisteme majoritare – în care cotele sunt impuse cu succes relativ.

Sistem PR-listă este un sistem proporțional bine cunoscut cu cotă de gen impusă partidelor. Impunerea unor cote obligatorii ca rezultat de reprezentare sau ca cerința pentru listele prezentate de partidele politice în circumscripțiile naționale sau regionale poate fi realizat în sisteme majoritare.

Cerințele suplimentare și stimulentele suplimentare de conformare de ordin financiar pot fi atașate atât sistemelor electorale proporționale, cât și celor majoritare.

Experiența altor țări:

Sistemul SMD poate acomoda asigurarea cotei de gen prin intermediul câtorva abordări: a) districte prin rotație, b) super-districte, c) cei mai buni perdanți- abordări practicate în Europa, Asia și Africa. În Franța (50%) și Uzbekistan (33%) – SMD majoritar, Bolivia (50%), Mexic (40%), Mongolia (20%), Nepal (33%) – sistem mixt cu componenta SMD majoritară, folosesc cote de gen de desemnare de la 33% la 50% cu specificarea sancțiunii (financiară³⁴ sau neadmiterea listei de desemnare). Un alt sistem de super-districte este prin rezervarea cotei de gen pentru un număr de circumscripții care compensează inegalitatea de gen prin competiția disponibilă doar pentru femei (Uganda, Tanzania, Pakistan). Sistemul de cel mai bun perdant stabilește un prag diferit de alegere pentru femei (Iordania, Mauritania), alocând cote de 15% pentru cele mai bune femei perdante.

În Franța legea nr.88-227/1988 privind transparența financiară sancționează cu 150% (în 2002 sancțiunea efectiv ajungând la 3-4 mln euro pe partid) pentru neconformarea la cota de gen în lista de candidați în SMD sau în alegerile provincial pe sistemul de PR-listă. Diferența dintre cota de desemnare și cota de alegere a evoluat pozitiv în ultimii 10 ani de la 30% în 2002 la 60 în 2012.

Concluzii parțiale 1.2.5 (obiectiv reprezentativitate grupuri speciale):

1.10 Sistemele proporționale și majoritare pot fi ajustate și modelate pentru a asigura reprezentativitatea unor grupuri speciale, dar și asigurarea principiului egalității de gen.

1.2.6 Asigurarea victoriei câștigător-popular

Este un sistem care conferă victoria candidatului care este cel mai popular candidat în comparație cu fiecare și orice candidat din această circumscripție. De regulă, însă, candidează mai mulți candidați și măsurarea candidatului celui mai popular nu este atât de simplă, deoarece candidatul X ar putea să fie mai popular în comparație cu candidatul Y și decât candidatul Z, însă în duelul direct candidatul Y ar putea devansa candidatul X din contul voturilor de la candidatul Z.

³⁴ În Franța legea nr.88-227/1988 privind transparența financiară sancționează cu 150% (în 2002 sancțiunea efectiv ajungând la 3-4 mln euro pe partid) pentru neconformarea la cota de gen în lista de candidați în SMD sau în alegerile provincial pe sistemul de PR-listă. Diferența dintre cota de desemnare și cota de alegere a evoluat pozitiv în ultimii 10 ani de la 30% în 2002 la 60 în 2012.

Sistemele electorale care produc rezultatul în care câștigă cel mai popular candidat sunt: sistemul votului alternativ (AV) și sistemul majoritar în baza metodei Coombs³⁵.

1.3 Sistem electoral și tendința autocrată

Selectarea sistemului electoral, în general, are câteva explicații: 1) *politică*, 2) *economică*, 3) *istorică*. *Din perspectiva politică*, sistemul electoral PR-listă este adoptat în condițiile în care partidele de dreapta fiind la guvernare, sunt divizate (conservatorii și liberalii), și se confruntă cu creșterea partidului de stângă. O altă explicație este că partidele cu reprezentativitatea dispersată a electoratului preferă sistemul PR-listă, evident, decât SMD, pentru că nu au o concentrare bună a votului în o singură circumscripție, altfel cumulează votanții pe listele electorale din toate circumscripțiile.

Din perspectiva economică partidele de dreapta adoptă sistem proporțional PR-listă dacă sunt bine amplasați în uniunile profesionale de patroni, există cooperarea bună cu uniunile de angajați, astfel aceste structuri facilitează alegerea partidelor de dreapta pe baza parteneriatului de partide cu aceste forme asociative. Această cooperare previne formarea costurilor publice excesive văzute de partidele de dreapta urmare a politicilor distributive promovate de partidele de stângă. Țările cu ponderea importantă de comerț exterior preferă sisteme PR-listă pentru a asigura politici stabile internaționale. Dealtfel, partidele de stînga au preferința pentru sistemele electorale proporțional reprezentative pentru că formează entități solide mai decît fragmentate și ulterior promovează politicile sociale redistributive.

Din perspectiva istorică, pentru că schimbarea sistemului electoral este o sarcină foarte dificilă de realizat, chiar dacă un sistem nou ar putea fi mult mai adecvat de rațional, se menține un sistem electoral uzat preponderent din trecut.

O serie de autori examinează corelația dintre sistemele electorale și regimurile autocrate, fie în formare sau devenite.³⁶ Cercetările se axează pe două paliere: i) alegerea sistemului electoral pentru a-și menține regimul autoritar și ii) sistemul electoral care consolidează puterea autoritară. Evidențele demonstrează recurgerea de către regimurile autocrate puternice la sistemul proporțional PR-listă care permite impunerea voinței partidelor politice fragmentate datorită sistemului electoral. Totodată, regimurile autocrate în devenire uzează sistemele electorale majoritare de tip SMD pentru a extinde și incorpora participarea elitelor naționale și regionale în procesul de guvernare.

În general, sistemul SMD are capacitate să producă efecte mai bune pentru partidele care se află la guvernare, pentru că reușesc incorporarea elitelor, inclusiv celor regionale, în procesul de guvernare, pentru că elitele regionale sunt orientate spre maximalizarea beneficiilor regionale, decât pe preocuparea și poziționarea militantă, deseori contradictorii. În anumite situații aceasta incorporare este un rezultat al ofertelor din relațiilor specifice de rentier pe unele domenii economice lucrative în schimbul suportului acordat. Sistemul SMD, la fel permite

³⁵ Votul în baza regulii Coombs este un sistem majoritar în circumscripțiile regionale în care treptat este eliminat cel mai nepopular candidat, se repetă pînă cînd nu rămîne câștigătorul alegerilor majoritare, cel mai popular rămas. Procedural câștigă acel candidat care acumulează 50%+1 voturi, inclusiv după eliminarea succesivă a candidaților nepopulari.

³⁶ A. Ahmed, Democracy and The Politics of Electoral Systems Choice: Engineering Electoral Dominance, NY, Cambridge UP, 2013, M.Higashijima, The Choice of Electoral Systems in Dictatorships, WIAS, 2016

redesenarea circumscripțiilor în funcție de preferințele elitelor regionale, care ar putea fi mai puțin legitim sau manipulator.

2 Analiza ex-post sistem electoral actual

Primul Parlament al Republicii Moldova (1990-94) a fost ales în baza sistemului de vot majoritar în 2 tururi în 315 circumscripții. În urma scrutinului dat, în Sovietul Suprem al Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești de legislatura a XII-a, au fost aleși 371 de deputați, majoritatea dintre care au fost sprijiniți în campania electorală de noile formațiuni politice – Frontul Popular din Moldova (I.Hadîrca, 27% din deputați aleși), Mișcarea ”Unitate – Edinstvo” (V.Morev), precum și de Partidul Comunist al Moldovei (P.Lucinschi), care efectiv s-a scindat în aripa conservatoare și aripa moderată.

Sistemul electoral actual – proporțional reprezentativ - a fost introdus în anul 1994. La moment se discută 2 opțiuni: i) sistemul electoral majoritar în 101 circumscripții electorale și ii) votul proporțional pe o singură circumscripție electorală națională cu PR-listă blocată cu 101 de deputați. După adoptarea Constituției în iulie 1994, a fost adoptat sistem electoral proporțional. Principalul motiv era menținerea legitimității reprezentării deputaților în Parlament datorită situației din regiunile de est ale Republicii Moldova - Transnistria – dar și consolidarea instituției partidelor politice.

Astfel, alegerea sistemului electoral proporțional a fost ghidată de reprezentarea și reprezentativitatea mai bună a intereselor grupurilor diverse, inclusiv din Transnistria și menținerea legitimității Parlamentului.

2.1 Sistem proporțional

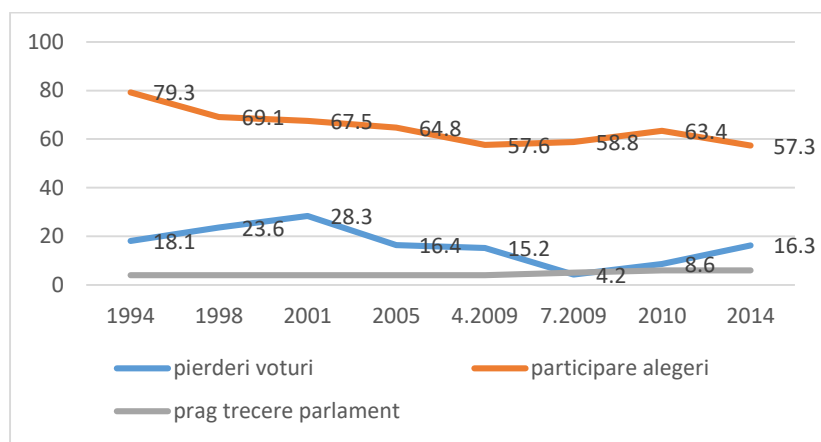
Din 1994, sistemul electoral proporțional PR-listă blocată în singură circumscripție națională cu pragul de accedere în parlament se schimbă de la 2% la 6% (inclusiv 9% și 11% pentru blocuri de partide) a produs anumite rezultate. Instituționalizarea partidelor politice ca instituțiile democratice și vehiculul principal de formarea Guvernului și de manifestare publică și politică a opțiunilor politice. Structura partidelor politice la nivel național este determinată de un număr de 4-5 partide cu șanse reale de a accede în parlament cu pragul de 6%, pe când pragul de accedere de 1-2% ar stabili un număr de 7-8 partide în parlament. Doar câteva partide politice ar avea capacități organizatorice dezvoltate și prezente în majoritatea regiunilor³⁷.

Scăderea participării la vot de la 80% în 1994 la 57% în 2014 corelează cu încrederea în scădere a populației privind procesele electorale și clasa politică, dar și aflarea unui segment mare a cetățenilor peste hotarele țării. După cum demonstrează Graficul care urmează, pierderile de vot (distorsiunea reprezentativității) este înaltă, în jur de 15% în media (în unele alegeri până la 30%). Explicația gradului atât de înalt al disproporționalității al sistemului electoral proporțional care ar trebui să asigure proporționalitatea bună este în faptul că setările concrete ale sistemului proporțional sunt deficiente. În primul rând, pragul electoral este înalt, de 6%, care împiedică reprezentativitatea mai bună a intereselor societale mai diverse. În al doilea rând, structura listei de vot este determinată și blocată de conducătorul partidului, deseori

³⁷ Istoric PCRM și în perioada mai recentă: PLDM, PDM, PL, și cel mai recent: PSRM

în preajma alegerilor, și în final întreaga campanie electorală politică este construită pe promovarea mediatică uneia sau câteva persoane din fruntea partidului.

Graficul 2.1 Nivelul de participare la vot, pierderile distribuției neproporționale³⁸

Se poate deduce clar că gradul de disproporționalitate a sistemului electoral proporțional actual este viciat prin intermediul setărilor incorecte ale acestuia care constituie deficiențe sistemului. Or, dacă sistemul electoral proporțional are obiectivul de a asigura reprezentativitatea adecvată și corectă a societății, setările sistemului electoral, care trebuie consistent să asigure obiectivul autentic al sistemului electoral proporțional, dar nu să submineze acesta. Analiza comparativă a pierderilor de vot în sistemul electoral din Republica Moldova cu pierderile de vot în alte țări care folosesc sistemul electoral proporțional relevă disfuncționalitatea la acest capitol a sistemului din țara noastră.

În tabelul care urmează este calculat indicele de disproporționalitate (indice Gallagher), care atestă nivelul înalt de pierdere a votului. Cea mai mare pierdere se atestă în anul 2001, 28% (peste 400 mii de votanți) sau indice de disproporționalitate de 16.3 și cea mai mică pierdere este în anul 07.2009 de 4.2% sau indice de disproporționalitate de 2.9. Media pentru toata perioada este de 16% (în jur de 200 mii de votanți) de pierdere a votului sau indice de disproporționalitate cel puțin 9.

Tabel 2.2 Statistica votului în Parlament: 1994-2014³⁹

Anul	Metoda redistribuire voturi pierdute	Prag elect oral, %	Participat , %, incluși, participat	Partide parlamentare			Pierderi, %	Indice Gallagher ⁴⁰ (LSq), devieri proporționalitate, %
				% acumulat	Locuri parlament partide, nr	Votanți partide, nr		
1994	d'Hondt (proporțional câștigului)	4	79,3% 2 356 614 1 869 090	FPRD (7,5%) BTI (9,2%) Unitatea-Edinstvo (22%) PDAM (43,2%)	FPRD (9) BTI (11) Unitatea-Edinstvo (28) PDAM (56)	FPRD (133 606) BTI (163 513) Unitatea-Edinstvo (390 584) PDAM (766 589)	(18,1)	9,5
1998	d'Hondt (proporțional câștigului)	4	69,1% 2 324 295 1 681 285	CD (19,4%) PCRM (30,%) PFD (8,8%) MDP (18,2%)	CD (26) PCRM (40) PFD (11) MDP (24)	CD (315 206) PCRM (487 002) PFD (143 428) MDP (294 691)	(23,6)	10,3

³⁸ Calculul autorului

³⁹ <http://www.cec.md/index.php?l=ro>

⁴⁰ Gallagher, Michael, 2017. Election indices dataset at

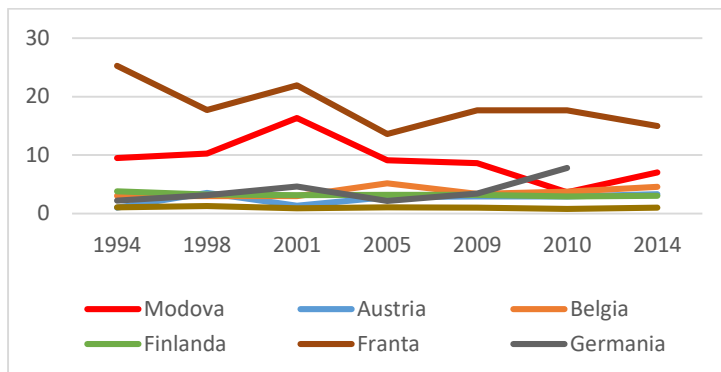
http://www.tcd.ie/Political_Science/staff/michael_gallagher/EISystems/Docts/ElectionIndices.pdf (measures disproportionality between the vote distribution and the seat distribution)

2001	d'Hondt (proporțional câștigului)	4	67,5% 2 379 491 1 607 095	PCRM (50,1%) PPCD (8,2%) AB (13,4%)	PCRM (71) PPCD (11) AB (19)	PCRM (794 808) PPCD (130 810) AB (212 071)	(28,3)	16,3
2005	d'Hondt (proporțional câștigului)	4	64,8% 2 430 537 1 557 828	PCRM (46%) PPCD (9,1%) MD (28,5%)	PCRM (56) PPCD (11) MD (34)	PCRM (716 336) PPCD (141 341) MD (444 377)	(16,4)	9,1
04.20 09	d'Hondt (proporțional câștigului)	4	57,6% 2 704 103 1 556 083	PLDM (12,4%) AMN (9,8%) PCRM (49,5%) PL (13,1%)	PLDM (15) AMN (11) PCRM (60) PL (15)	PLDM (191 113) AMN (150 155) PCRM (760 551) PL (201 879)	(15,2)	8,6
07.20 09	d'Hondt (proporțional câștigului)	5	58,8% 2 708 381 1 591 757	PLDM (16,6%) AMN (7,4%) PCRM (44,7%) PDM (12,5%) PL (14,7%)	PLDM (18) AMN (7) PCRM (48) PDM (13) PL (15)	PLDM (262 028) AMN (116 194) PCRM (706 732) PDM (198 268) PL (232 108)	(4,2)	2,9
2010	Egal fiecare partid parlamentar	6, 9, 11	63,4% 2 811 469 1 732 944	PLDM (22,7%) PCRM (39,5%) PDM (12,7%) PL (9,9%)	PLDM (32) PCRM (42) PDM (15) PL (12)	PLDM (506 253) PCRM (677 069) PDM (218 620) PL (171 336)	(8,6)	3,7
2014	Egal fiecare partid parlamentar	6, 9, 11	57,3% 2 800 827 1 649 402	PSRM (20,5%) PLDM (20,2%) PCRM (17,5%) PDM (15,8%) PL (9,7%)	PSRM (25) PLDM (23) PCRM (21) PDM (19) PL (13)	PSRM (327 912) PLDM (322 201) PCRM (279 366) PDM (252 489) PL (154 518)	(16,4)	7

Analiza comparată a indicelui de disproportionalitate dintre țări cu diferite sisteme electorale⁴¹, arată că indice de disproportionalitate în Moldova, în aceasta perioadă, este similar cu țările care au sisteme electorale majoritare în care sistemele electorale nu au ca scop promovarea reprezentativității adecvate (spre exemplu Franța). În acest context Comisia de la Veneția și Consiliul Europei a opinat cu mai multe ocazii despre necesitatea micșorării pragului de accesare⁴² în parlament pentru a realiza autentic implementarea sistemului electoral reprezentativ. Sistemele electorale proporționale autentice (Olanda, Austria) reproduc o situație cu un indice de disproportionalitate mult mai mic, ferm sub 3-4, adică pierderile de vot sunt mult mai mici. Un sistem proporțional reprezentativ autentic implementat este recomandat țărilor cu partidele politice și cultura societală capabilă de negocierea diferențelor societale în cadrul instituțiilor reprezentative – legislativ. Țările cu multiple divizări interne (etnic, geopolitic, etc), dacă implementează sistemul electoral reprezentativ autentic se confruntă cu provocarea menținerii guvernului stabil. Chiar și în cazul Germaniei, care are implementat sistemul electoral mixt, indice de disproportionalitate este mai mic. Media pentru Republica Moldova pentru această perioadă este 9.

⁴¹https://www.tcd.ie/Political_Science/staff/michael_gallagher/EISystems/Docts/ElectionIndices.pdf

⁴²Thresholds have provided a way for the ruling parties to limit participation in parliament by other parties, and the Venice Commission and OSCE/ODHIR, which provide joint opinions on Moldova's electoral code, recommended Moldova adopt lower thresholds in order to "encourage coalitions to provide more cooperation and stable government", Venice Commission and OSCE/ODHIR, Joint Opinion on the Electoral Code of Moldova as of March 27, 2007

Tabel 2.3 Indice de disproportionalitate în Moldova: 1994-2014⁴³

Cercetările asupra dinamicii interne în cadrul partidelor relevă dependența partidelor de centrele economice de influență⁴⁴. Dependența partidelor de grupurile înguste, care finanțează partidele și prin urmare, odată ce acestea ajung în parlament transformă influența în rentă politică. Partidele dependente de grupurile înguste de influență, în cadrul sistemului parlamentar nu reproduc cu fidelitate sistemul parlamentar. Concluziile expuse în cercetările date atestă dependența partidelor de cel mult 5% din finanțatori ai partidului, prin urmare, partidul se manifestă ca un grup concentrat de influență economică. În condițiile setării pragului înalt de accedere în parlament, restricției de formare a partidelor politice pe criteriul regional și etnic, comportamentul strategic al grupurilor de influență este asigurarea influenței asupra partidelor politice, se formează un grup îngust care pulează partidul politic și se mișcă de pe o istă pe altă listă de partid.

Chiar dacă sistemul electoral actual ar fi trebuit să favorizeze consolidarea partidelor politice, setările sistemului electoral actual și al regimului partidelor politice produc efecte adverse, influențele centrelor economice înguste deformează realitatea în cadrul partidelor care ar trebuie să fie bazate pe participarea largă a cetățenilor conștienți. Partidele devin doar vehicule de accedere în parlament prin intermediul cheltuielilor de formare a imaginii. Acestea partide au șanse mici să revigoreze funcționarea sistemului parlamentar și sunt folosite pentru unele persoane pentru a transforma sistemul parlamentar în cel prezidențial sau semi-prezidențial.

Această realitate privind partidele politice reduce concurența intrapartinică, aranjamentele și interesele grupurilor economice maximalizează interesele acestora generând costurile de rentă asupra proceselor economice, sporește fenomenul corupției. Prin urmare partidele consolidează baza oligopolizantă și monopolizantă în economie și formează realități oligarhice în societate. Inevitabil încrederea în partidele politice scade și, prin urmare, scade încrederea în sistemul de guvernământ – sistemul democratic parlamentar.

În Tabelul care urmează se prezintă evoluția politică a partidelor, în funcție de clasificarea doctrinară declarată sau observată (prin intermediul politicilor propuse)⁴⁵, performanța politică (scorul electoral) și componența persoanelor cheie. Prezentarea

⁴³ Calculul autorului

⁴⁴ Centrul de Resurse pentru Drepturile Omului (CREDO) Finanțarea partidelor politice 2012, 2014, <http://www.credo.md/pageview?id=138>, <http://www.credo.md/pageview?id=488>

⁴⁵ Centrul de Resurse pentru Drepturile Omului (CREDO), Analiza doctrinară a propunerilor de politici ale partidelor politice din Republica Moldova, 2000-2014,

informației mai detaliate se face cu referire a partidele care a acces în parlament și care au demonstrat longevitatea pe parcursul a câtorva scrutine electorale.

Tabel 2.4a Principalele partide politice, rezultatele electorale, mișcări pe liste⁴⁶

	1994	1998	2001	2005	4.2009	7.2009	2010	2014	2018
STÎNGĂ CONVENȚIONALĂ									
B.Unitatea-Edinstvo 1994:Morev, Sornicov, Solonari, Crilov, Iovv, Trombitki, Sidorov, Senic, Prijmereanu, Todoroglo, Stepaniuc, Smirnov,	22	-	-	-	-	-	-	-	
B.Patria-Rodina	-	-	-	5	-	-	-	-	
Ravnopravie (Klimenko)	-	-	0,5	2,8	-	-	-	-	
B.Uniunea Vamală Moldova	-	-	-	-	-	-	-	3,5	
P.Comunist Reformator	-	-	-	-	-	-	-	4,9	
PCRM , 1998:Voronin, Iovv, Neguta, Gutu, Misin, Stepaniuc, Tkaciuc, Muntean, Dodon, Greceanii, Prijmereanu, Cecan, Todoroglo, Postoico, Stoicov, 2001: Voronin, Neguta, Misin, Todoroglo, Iovv, Turcan, Stoicov, Stepaniuc, Prijmereanu, Tkaciuc, Bondarciuc, Tabunscic, Postoico, 2005: Voronin, Ostapciuc, Tarlev, Stepaniuc, Postoico, Misin, Stoicov, Panciuc, Tkaciuc, Prijmereanu, Turcan V, Bodnarenco, Iovv, Reidman, Stati S, Petrenco, Todoroglo, Vlah, 4.2009: Voronin, Lupu, Greceanii, Tkaciuc, Dodon, Stepaniuc, Ostapciuc, Balmos, Papusoi, Zagorodnii, Todoroglo, Stoicov, Turcan, Misin, Muntean, Iovv, Petrenco, Vlah, Reidman, Domete, Gorila, 7.2009: Voronin, Greceanii, Turcan, Mindru, Tkaciuc, Dodon, Stepaniuc, Ostapciuc, Postoico, balmus, Todoroglo, Petrenco, Sova, Muntean, Abramciuc, Misin, Iovv, 2010: Voronin, Greceanii, Muntean, Postoico, Tkaciuc, Dodon, Misin, Vlah, Petrenco	-	30	50,1	46	49,5	44,7	39,5	17,5	
PSRM 2014: Dodon, Greceanii, Ceban, Turcan, Neguta, Batrinca, Tirdea, Corduneanu,	-	-	-	-	-	-	-	20,5	
Sîngă - partide parlamentare	22	30	50,1	46	49,5	44,7	39,5	37,5	~40
CENTRU CONVENȚIONAL									
P.Democrat Agrar (PDAM) 1994:Motpan, Lucinschi, Sangheli, Andronic, Diaconu, Cunev, Suruceanu, Bulgari, Diacov, Rusu, Zabunov, Cecan, Muravski A, Oleinic N,	43,2	3,6	1,2	-	-	-	-	-	
Partidul Social Democrat (PSD) 1998:Nantoi, Filip Iu, 2001:Nantoi, Pistrinciuc, Filip Iu, 2005: Nantoi, Musuc, Roscovan E, Hadrabura, Ciobanu V, Panus E, Tirdea, Pistrinciuc, 04.2009: Braghis, Selin, Musuc, Chendighilean, Bolboceanu, Panus E, Tirdea,	3,7	1,9	2,5	2,9	-	1,9	-	-	
Alianța Civică Furnică (Vrabie)	-	3,3	-	-	-	-	-	-	
Al.Braghiș 2001:Braghis, Cosarciuc, Sidorov, Gutu L, Morei, Morev, Oleinic, Petrache, Gutu, Morei, Plesca, Morev, Bulgari, Bolboceanu, Oleinic A, Burca E, Duca, Boisteanu C, Renita V,	-	-	13,4	-	-	-	-	-	
Moldova Democratică și Prosperă (MDP) , 1998:Diacov, Sturza, Muravski V, Solonari, Duca, Petrachi, Plesca, Morei, Muravski A, Guma, Morei, Tulbure, Trombitchi, Focsa, Tap, Gherasim, Turcanu A, Babenco O,	-	18,2	-	-	-	-	-	-	
Uniunea Centristă 04.2009:Petrache, Tarlev, Andronic, Amihalachioae, Klimenko, Avornic,	-	-	-	-	2,8	-	-	-	
P.Democrat (PD) , 07.2009:Diacov, Lupu, Lazar, Popov, Serebrian, Stoianoglo, Plahotniuc, Candu, Filip, Raducan, Guma, Ghilas, Buliga, Jantuan, Nantoi, Lucinschi Ch, 2010: Lupu, Plahotniuc, Lazar, Corman, Diacov, Raducan, Candu, Buliga, Filip, Botnari, Stoianoglo, Apolschi, Bolboceanu, Guma, Jantuan, Ghilas, 2014: Lupu, Plahotniuc, Corman, Diacov, Candu, Buliga, Filip, Botnari, Stoianoglo, Apolschi, Bolboceanu,	1,3	-	5	(5)	3	12,5	12,7	15,8	
Centru - partide parlamentare	43,2	18,2	13,4			12,5	12,7	15,8	~15
DREAPTĂ CONVENȚIONALĂ									
B. Tăranilor și Intelectualilor , 1994: Mosanu, Nedelciuc, Hadirca, Mindicanu, Ghimpu, Matei, Dediu, Cimpoi, Bostan,	9,2	-	-	-	-	-	-	-	
Convenția Democrată (CD) 1998:Snegur, Rosca, Andronic, Dolganiuc, Josu, Burca, Poalelungi, Catan, Rusu, Strimbeanu, Nemerenco, Neagu, Dediu, Mindicanu, Cubreacov, Strimbeanu, Mocanu, Renita, Secareanu, Cimpoi,	-	19,4 (15)	-	-	-	-	-	-	
P.Renașterii și Concilierii ; 2001: Snegur, Andronic, Ciobanu, Josu, incevschi, Catan, Tampiza, Poalelungi, Rusu, Severovan, Ciontolo, Mardarovici,	-	-	5,9	-	-	-	-	-	
Mișcarea Acțiunea Democrată (Untilă)	-	-	-	-	-	1,2	1,2	-	
Moldova Democrată (MD) 2005:Urecheanu, Diacov, Braghis, Filat, Gutu L, Oleinic, Cosarciuc, Untila, Serebrian, Bujor, Oleinic A, Bolboceanu, Guma, Cosarciuc, Buliga, Pavlicenco, Tulea, Klipii, Taranu A, Raducan, Gutu I, Stratan, Ciontolo, Turcanu A,	-	-	-	28,5(23,5)	-	-	-	-	
Alianța Moldova Noastră (AMN) 4.2009: Urechean, Oleinic A, Cosarciuc, Pavlicenco, Platon V, Cimpoi, Untila, Colesnic, Nujor, Osipov V, Plesca, Susarenco, Gutu I, Muravski V, Onceanu A, Cernei O, Roscovan E, 7.2009: Urechean, Oleinic A, Cosarciuc, Pavlicenco, Untila, Colesnic, Nujor, Osipov V, Plesca, Gutu I, Onceanu A, Platon V,	-	2,2	-	-	9,8	7,4	2,1	-	
PLDM 4.2009:Filat, Tanase, Lucinschi, Palihovici, Tap, Nagacevschi, Balan, Vieru, Godea, Hotineanu, Leanca, Ghiletchi, Sleahitchi, Furdui, Strelet, Cimbriciuc, Deliu, Grama, Mocanu Gh, 7.2009: Filat, Tanase, Lucinschi, Palihovici, Tap, Nagacevschi, Balan, Vieru, Godea, Hotineanu, Leanca, Ghiletchi, Sleahitchi, Furdui, Strelet, Cimbriciuc, Deliu,	-	-	-	-	12,4	16,6	22,7	20,2	

⁴⁶ Integrarea datelor de către autor

Mocanu Gh, 2010: Filat, Tanase, Lucinschi, Palihovici, Tap, Nagacevschi, Balan, Vieru, Godea, Hotineanu, Leanca, Ghiletchi, Sleahitichi, Furdui, Aghachi, 2014: : Filat, Gherman, Lucinschi, Sandu, Palihovici, Hadrabura, Tap, Balan, Vieru, Hotineanu, Leanca, Ghiletchi, Sleahitichi, Furdui, Aghachi, Belostecinic, Carpov, Balan,										
P.Forțelor Democratice (PFD) , 1994: Matei, Certan, Nedelciuc, Mosanu, Dabija, Pavlicenco, Ghiletchi, Padurar, Sleahitichi, Mindicanu, Ghimpu, Vovc, Cimpoi, Dumbraeanu, Jigau, Gremalschi, Usatii, Barbarosie, Baiesu, 1998: Matei, Nedelciuc, Mosanu, Dabija, Pavlicenco, Ghiletchi, Petrenco, Sleahitichi,		8,8	1,2	-	-	-	-	-	-	
Dreapta - partide parlamentare		9,2	28,2		28,5	22,2	24	22,7	20,2	~25
DREAPTA-UNIONIȘTII										
FPRD/PPCD 1994:Rosca, Secareanu, Arama, Cubreacov, Susarenco, Nagacevschi, Corduneanu, Dolganiuc, Neagu, Secrieru, Colesnic, Burca, Mocanu, 2001: Rosca, Alexei, Cubreacov, Secareanu, Roscovan M, Osipov, 2005: Rosca, Secareanu, Arama, Cubreacov, Neagu, Cusnir, Susarenco, Nagacevschi, Varta, Corduneanu, Roscovan M, Vaculovschi Gh,		7,5	(5)	8,2	9,1	-	1,9	0,5	0,7	
P.Național Țărănesc Creștin Democrat		-	-	1,7	1,4	-	-	-	-	
P.Național Liberal (PNL), Pavlicenco		-	-	2,8	-	-	-	0,6	0,4	
P.Liberal/Reforme 4.2009:Ghimpu, Chirtoaca, Fusu, Salaru, Hadirca, Nimerenco, Gutu A, Grozavu, Bodrug, Moldovanu, Casian, Vasilachi, Carp, Munteanu, Poting, 7.2009: Ghimpu, Chirtoaca, Fusu, Salaru, Hadirca, Nimerenco, Gutu A, Grozavu, Bodrug, Moldovanu, Casian, Vasilachi, Vacarciuc, Brega, carp, Cebanu, 2010: Ghimpu, Chirtoaca, Fusu, Salaru, Hadirca, Nimerenco, Gutu A, Grozavu, Bodrug, Lupan, Popa,		2,4	-	-	-	13,1	14,7	9,9	9,7	
Unioniștii - partide parlamentare		7,5	(5)	8,2	9,1	13,1	14,7	9,9	9,7	~10

Legendă: cu caracterele **accentuate** sunt evidențiate partidele cu prezența parlamentară pentru perioada respectivă, cu hașurat cei care s-au mișcat de pe o listă doctrinară pe o altă

Informația prezentată în tabelul de mai sus oferă o serie de informații. Clasificarea după domeniile doctrinare conturează dimensiunea eșichierului doctrinar de stângă, de centru, de dreapta inclusiv unioniștii. Dimensiunile electorale ale acestora respectiv sunt de 40%, 15%, 25% și 10%. Totodată, sunt posibile oscilații în limitele acestor curente doctrinare convenționale de 10%, astfel în dependență de prestația personanelor publice și a personalităților reprezentative și de calitatea campaniilor, dar și susținerea organizatorică, unele partide care se află în aceste domenii doctrinare pot atinge cote mai bune din contul domeniilor doctrinare adiacente. Analiza mai detaliată a evoluției domeniilor doctrinare sau ideologice, impactul reciproc și cooperarea acestora din perspectivă tactică, ideologică va fi realizată în ultimul capitol.

În tabelul care urmează este prezentată lista a 400 de ministeriabili în diferite guverne de-a lungul istoriei guvernamentale ale Republicii Moldova. Cel puțin 10% din aceasta listă a ministeriabililor se regăsesc în câteva guverne diferite, deseori foarte diferite doctrinar convențional. Comparația cu lista precedentă conferă o suprapunere mai mare. Nu a fost prezentată lista vice-miniștrilor, șefilor de agenții și autonomii sau șefilor de direcții din perspectiva suprapunerii cu lista ministeriabililor, în cazul acesta suprapunerea este în jur de 30%. În realitate, analiza comună a personalia ministeriabililor și a aleșilor relevă concluzia mai tranșantă negativă asupra populației politicii.

Tabel 2.4b Ministeriabili – personalia: 1990-2017

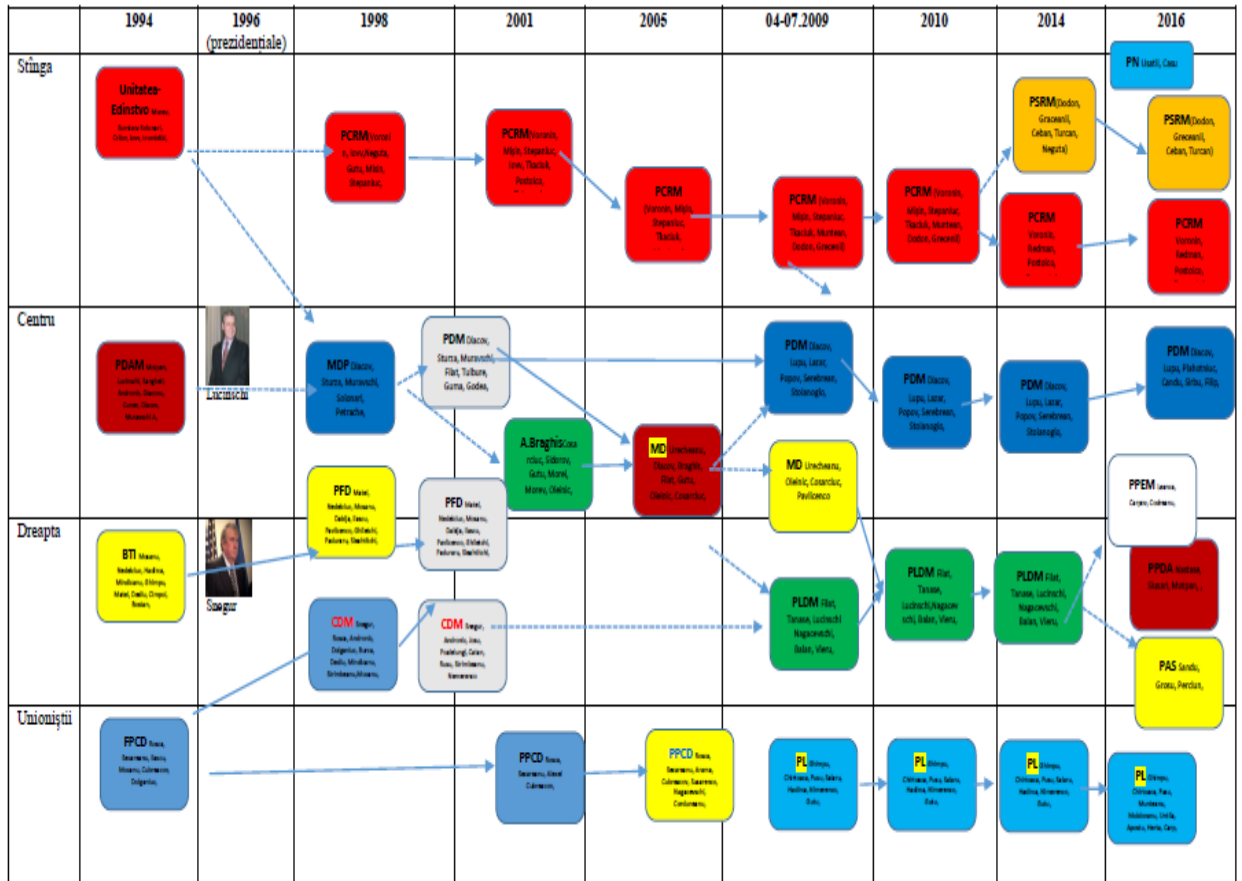
	1990	1994	1998	2001	2005	2009	2013	2016
Premier	M.Druc (1990), V.Muravschi (1991), A.Sangheli (1992)	A.Sangheli (1994) I.Ciubuc (1997),	I.Ciubuc (1998), I.Sturza (1999), D.Braghis (1999)	V.Tarlev (2001), (PCRM)	V.Tarlev (2005), Z.Greceanii (2009) (PCRM)	V.Filat (2009), (PLDM+PL+ PDM+AMN)	Leanca (2013), (PLDM+PL+PDM) Ch.Gaburici (2015), (PLDM+PDM) V.Strelet (2015) (PLDM+PL+PDM)	Filip (2016) (PDM+PL+in dependenți)
Membru	1990 (Druc): A.Barbu A.Barbăneagră , A.Sangheli , G.Ghidirim, I.Costaș, I.Ungureanu, M.Druc, N.Matcas, N.Tiu, T.Butnaru , V.Muravschi , 1991 (V.Muravschi): C.Antoci, I.Costas , A.Barbu, A.Barbăneagră , A.Plugaru, A.Sangheli , C.Tampiza,	1994 (Sangheli): C.Ciobanu , C.Antoci, D.Nidelcu, G.Gusac, G.Ojog, G.Triboi , I.Casian , M.Popov , M.Severovan , M.Cibotaru, P.Creanga, P.Gaugas, T.Mosneaga, I.Gutu , V.Cunev, V.Bobutac, V.Bulgari, V.Chitan,	1998 (Ciubuc): A.Arapu, A.Grimalschi , A.Capcelea, E.Gladun, G.Ciobanu, G.Tabunscic, I.Padurar, I.Sturza , I.Tanase, M.Severovan , N.Andronic , N.Cernomaz , N.Tabacaru, O.Stratulat, T.Butnaru , T.Leanca, V.Dolganiuc , V.Bulgari, V.Pasat , V.Catan , V.Guritenco 1999 (I.Sturza):	2001 (Tarlev): A.Cuptov, A.Cucu , A.Gherman, A.Stratan, C.Mihailescu, D.Todoroglo, D.Croitor, G.Duca, G.Papuc, G.Sima, I.Timciuc, I.Vancea , I.Lesanu, I.Morei, I.Pacurar,	2005 (Tarlev): A.Gorodenco, A.Stratan, A.Coza, C.Mihailescu, G.Balmos, G.Duca, G.Papuc, I.Dodon, I.Ababii, I.Corobcean, M.Formuzal, M.Pop, M.Gagauz, V.Guznac, V.Cristea, V.Revenco, V.Lazar , V.Plesca, V.Sova, V.Ursu,	2009 (Filat): A.Oleinic, A.Tanase, A.Salaru, B.Focsa, G.Duca, G.Salaru, I.Cebanu, I.Negrei, I.Leanca , L.Bujor, M.Raducan, M.Formuzal,	2013 (Leanca): A.Arapu , A.Candu, A.Usatii, D.Recean, E.Carpov, G.Duca, G.Salaru, M.Sandru, M.Raducan, M.Formuzal, M.Babuc, N.Gherman, O.Bodisteanu, O.Efrim, P.Filip, T.Poting, V.Buliga, V.Tapis, V.Lazar ,	2016 (Pavel) A.Jizdan, A.Salaru, A.Galbur, C.Fusu, E.Grama, G.Balan, G.Brega, I.Vlah, I.Cirinciuc, M.Babuc, O.Armasu, O.Calmic, R.Glavan,

<p>I.Costas, N.Tiu, T.Botnaru, V.Muravski 1992 (Sangheli)</p> <p>I.Costas, A.Barbaneagra, A.Cheptene, B.Carandiu, C.Antoci, D.Cimpoes, G.Ghidirim, I.Botnaru, I.Dumeniuc, M.Coscodan, N.Andronati, N.Tiu, P.Sandulachi, T.Slanina,V.Cunev, V.Iconicov, V.Calmoi, V.Gorincoi</p>	<p>I.Ungureanu, P.Sandulachi, T.Slanina, P.Creanga, A.Scobioala, C.Melnic, C.Tampiza, D.Nidelcu, G.Hioara, I.Casian, I.Ungureanu, M.Severovan, N.Matcas, N.Oleinic, S.Certan, V.Cebotari</p>	<p>V.Calmoi, V.Sturza, V.Gorincoi 1997 (Ciubuc): C.Ciobanu, D.Nidelcu, G.Ciobanu, G.Cucu, G.Lungu, G.Tabunscic, G.Triboi, I.Ciubuc, I.Popovici, I.Casian, I.Badar, M.Magdei, I.Gutu, M.Popov, M.Severovan, M.Plamaddeal, N.Cernomaz, N.Tabacaru, T.Botnaru, V.Bulgari, V.Chitan, V.Pasat, V.Iovv, V.Sturza, V.Vartic,</p>	<p>A.Can, A.Arapu, A.Cucu, B.Gamurari, E.Slopac, E.Gladun, I.Paduraru, M.Severovan, N.Andronic, O.Stratulat, V.Bulgari, V.Cheibas, V.Filat 1999 (Braghis): A.Smochin, A.Capcelea, D.Braghis, E.Slopac, I.Vancea, I.Gutu, I.Raileanu, M.Manoli, N.Tabacaru, V.Revenco, V.Parasca, Pasat, V.Turcan</p>	<p>A.Muravski, A.Grimalschi, A.Capcelea, D.Croitor, G.Tabunscic, N.Tabacaru, T.Botnaru, V.Pasat, V.Catan, V.Revenco, V.Plesca, V.Dolghieru, V.Draganel, V.Iovv, V.Sova,V.Zgardan, V.Madan, V.Gaitiuc, V.Topa, V.Iftodi, Z.Greceanii</p>	<p>V.Stepaniuc, V.Tviracun, V.Ivanov, V.Pirlog, V.Vrabie, V.Antosi, V.Molojen, Z.Greceanii, V.Mejniski, V.Baldovici, V.Sova, P.Buceatchi, M.Durlesteanu, L.Savga, L.Catrinici, I.Rosca, M.Barbulat,</p>	<p>V.Bulgari, V.Cosarciuc, V.Lazar, V.Negruta, V.Bodiu, V.Catan, V.Osipov, V.Marinuta, V.Hotineanu, A.Usatii, E.Carpov, B.Focsa, A.Roibu, M.Sandu, M.Raducanu, M.Sleahitichi, O.Ticu, O.Efrim, P.Filip, V.Bumacov, V.Catan</p>	<p>V.Troenco, V.Botnari, V.Bumacov, V.Negruta, V.Marinuta 2015 (Gaburici, Strelet) A.Arapu, A.Salaru, C.Fusu, G.Duca, I.Sula, I.Vlah, I.Chirinciu, L.Handrabura, M.Sandu, M.Formuzal, M.Buga, M.Babuc, N.Gherman, O.Balan, P.Filip, R.Glavan, S.Afanasenco, S.Palibovici, S.Bride, V.Munteanu, V.Bitca, V.Botnari, V.Osipov, V.Cibotaru, V.Cebotari, V.Grosu,</p>	<p>S.Grigoaras, V.Munteanu, V.Bitca, V.Botnari, V.Zubcu, V.Cebotari</p>
--	--	--	---	--	---	---	--	---

În tabelul care urmează se produce corelația interconexiunilor dintre partidele politice de-a lungul istoriei politice a Republicii Moldova, accentul fiind plasat pe grupurile de persoana și mișcările acestora de pe o listă pe altă listă a partidelor.

Tabel 2.5 Conexiunile și personalia partidelor politice: 1994-2017⁴⁷

Informația prezentată ne oferă imaginea mișcărilor personalităților politice în cadrul și dintre partidele politice. Analiza detaliată a mișcărilor este în curs de desfășurare⁴⁸, însă concluzia preliminară este că cel puțin 15% din personalitățile politice și publice în perioada

⁴⁷ Integrarea datelor de către autor

⁴⁸ Centrul de Resurse pentru Drepturile Omului (CREDO), Mișcările politice și personala politică din Republica Moldova, 1994-2014,

indicată se află în mișcare dintr-o zonă doctrinară în altă zonă doctrinară convențională. Mișcarea și recombinația de pe listele mai multor partide și rolul strategic al unor persoane ca promotorii unor interese este parte a unui alt studiu, oricum, se atestă prezența de cel puțin 20% a persoanelor politice din primele 25 poziții pe listele de partid în alte partide. Aceasta atestă faptul circulației intense a persoanelor cu șansele de a accede în parlament dintr-o listă în altă listă de partid în funcție de conjunctură politică. Mișcările date pot fi explicate de evoluțiile interne ale politicii, apartenența unor grupuri economice și politice, sarcinile pe care le realizau aceste partide în campania concretă.

Concluzii parțiale 2.1 (sistem proporțional):

- 2.1 **Sistemul electoral PR-listă blocată**, în coroborare cu alți factori de context, a creat ca efect multitudinea partidelor din care periodic 2-3 partide concurează pe același segment doctrinar, ideologic, însă în esență concurența se reduce la confruntarea grupurilor de oameni care populează listele partidelor politice, în special pe primele locuri.
- 2.2 Se observă mișcarea grupurilor de persoane de la un partid politic din aceeași categorie ideologică, combinarea blocurilor electorale din categoriile diferite dar și reproducerea prezenței în **partidele politice pe domenii ideologice foarte diferite, chiar contradictorii în proporție de 20-30% din vârful** (primele 20 de poziții) listelor partidelor parlamentare.
- 2.3 Prin coroborare cu alte studii privind finanțarea campaniilor electorale reținem progresul inadecvat al democrațiilor interne în cadrul partidelor, dependența fiind maximă de grupuri dominante de cel mult 5% asupra finanțărilor și strategiei partidelor, astfel, PR-listă sistem electoral are efect foarte redus la consolidarea partidelor politice în sensul democratizării și reprezentativității acestora.

2.2 Sistem majoritar și proporțional în alegeri locale

Alegerile în Găgăuzia sunt desfășurate în baza competiției directe a candidaților în 37 de circumscripții care aleg candidatul cu cel mai mare număr de voturi în turul 2 sau candidatul cu majoritatea absolută din turul întâi.⁴⁹

Încrederea administrația publică locală

Încrederea în administrația publică locală este mai mare, și constituie cel puțin 30% (nivelul de încredere comparabil acordat partidelor politice acum 10-15 ani). Alegerile primarilor se realizează în baza sistemului majoritar uninominal, dacă e necesar, în 2 tururi.

Consilierii locali și consiliile raionale sunt formate în baza listelor de partid PR-listă blocată. Logica de vot în cazul alegerilor locale este similară sistemului majoritar, pe când logică votantului în cazul alegerilor raionale este mai aproape votului parlamentar cu unele influențe locale.

⁴⁹ Information report on elections in the Popular Assembly of the Autonomous Territorial Unit of Gagauzia, Republic of Moldova (20 November 2016) <https://rm.coe.int/16806fe081>

Încrederea instituțiile publice Găgăuzia^{50, 51, 52}

În regiune se instituționalizează practică care atestă alegerea candidaților în Adunarea regională în calitate de candidați independenți și pe listele partidelor politice. Cea mai mare parte a candidaților și a câștigătorilor se înregistrează în calitate de candidați independenți, în proporție de peste 90%. Lipsește o explicație robustă a fenomenului.⁵³ Ulterior alegerii, Adunarea Generală formează fracțiunile politice, care capătă conturul politic și asociat partidelor politice naționale. Câștigătorii la funcția Bașcanului se promovează similar în calitate de candidați independenți.

Unii observatori califică asocierea în fracțiunile politice ulterior alegerii ca fenomen de corupție politică. Probabil, acest fenomen necesită totuși explicația rațională și argumentată, din perspectiva: 1) comportamentului politic de maximalizare a votului de către candidații, 2) analiza încrederii mici a partidelor naționale în regiune, 3) comportamentul de asociere în fracțiuni pentru maximalizarea accesului la resursele financiare și promovarea promisiunilor prin intermediul asocierii cu unele partide ulterior alegerii, etc. Toate ipotezele relevante trebuie discutate și probate decât simplă etichetare a aleșilor și a procesului. Probabil, sunt plauzibile și se materializează câteva ipoteze în cazurile și situațiile diferite, pe de o parte comportamentul de rent-seeking a unor aleși, pe de altă parte alinierea la centrul executiv pentru maximalizarea resurselor financiare în satisfacerea interesului electoral.

“По отношению к политическим институтам регистрируем высокий уровень доверия к местным и региональным властям, а также к новоизбранному Президенту РМ — более 80% ответов. Правительство и Парламент страны соответственно регистрируют низкий уровень доверия — чуть более 25% опрошенных выразили свое доверие. Соответствующим образом оценена и деятельность данных органов/руководителей.”
 “Относительно доверия к политическим лидерам региона, ситуация выглядит ...: отсутствие поляризации, ярко выраженный уровень доверия к одному политическому лидеру, для которого не наблюдается противовесов, около 88% отметили это относительно Башкана Гагаузии.”

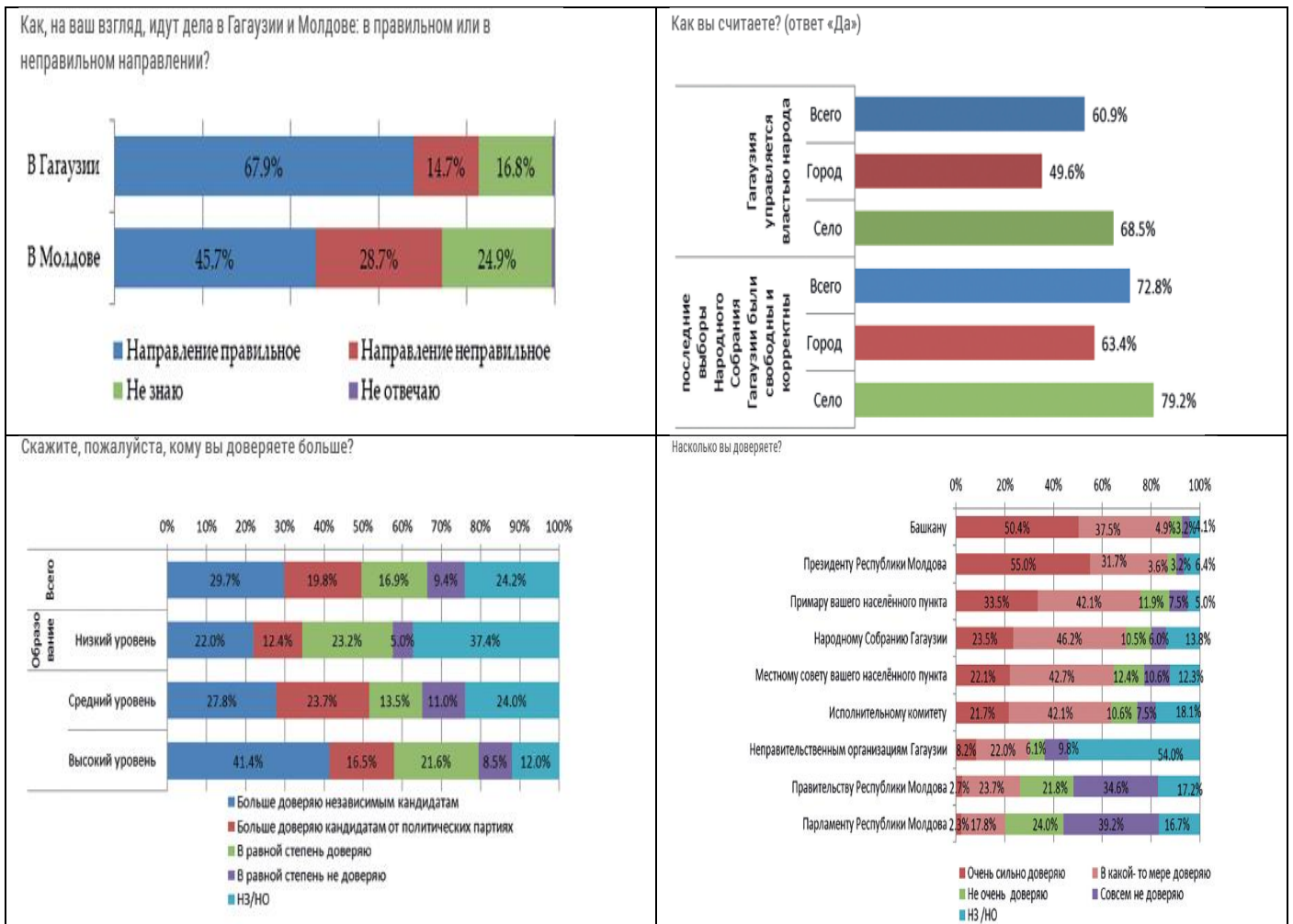
Tabel 2.6 Încrederea în instituțiile publice în Găgăuzia

⁵⁰ Опрос общественного мнения в функционировании социальных, экономических и политических институтов в АТО Гагаузия, 2007 http://pilgrim-demo.org.md/wp-content/uploads/2017/03/Opinion-poll-Gagauzia_2017.pdf

⁵¹ http://cec-gagauzia.blogspot.md/p/blog-page_14.html

⁵² <http://www.gagauzia.md/pageview.php?l=ro&idc=411&id=235>

⁵³ Probabil, încrederea în partidele politice, în condițiile existenței doar partidelor naționale (restricția de înregistrare a partidelor pe criterii entice și regionale) este mica, astfel candidații își maximalizează votul prin formula de candidat independent. Deci, încrederea în partidele politice naționale (lipsa partidelor regionale) și încrederea joasă în partidele politice.

Concluzii parțiale 2.2 (sistem majoritar local, regional):

- *Încrederea în competiții politici și în instituțiile publice este peste 50%.*
- *Candidații independenți în Adunarea Regională sunt cei mai electibili, asocierea cu partidele politice în procesul de alegeri este percepută ca dezavantaj, odată ce sunt aleși, membrii independenți se asociază în fracțiuni politice pentru ași maximaliza accesul la resursele financiare oferite din centru.*

2.3 Încredere în partide politice

Datele colectate prin sondajele sociologice atestă scăderea încrederii cetățenilor în partidele politice de la 30% în 2004 până la 16% în 2017 și peste 80% nu au încredere în aceste instituții. Situația este alarmantă. Sondajul prezentat în luna martie și aprilie (mai jos), atestă că instituția Parlamentului înscrie un grad mai mic de încredere. Explicația acestei situații poate veni din: lipsa accountabilității deputaților și partidelor în fața cetățenilor, percepția negativă asupra modului de funcționare a conducerii și a partidului, situația precară în țară și responsabilitatea Guvernelor formate de partidele politice, crizele interminabile dintre partidele politice.

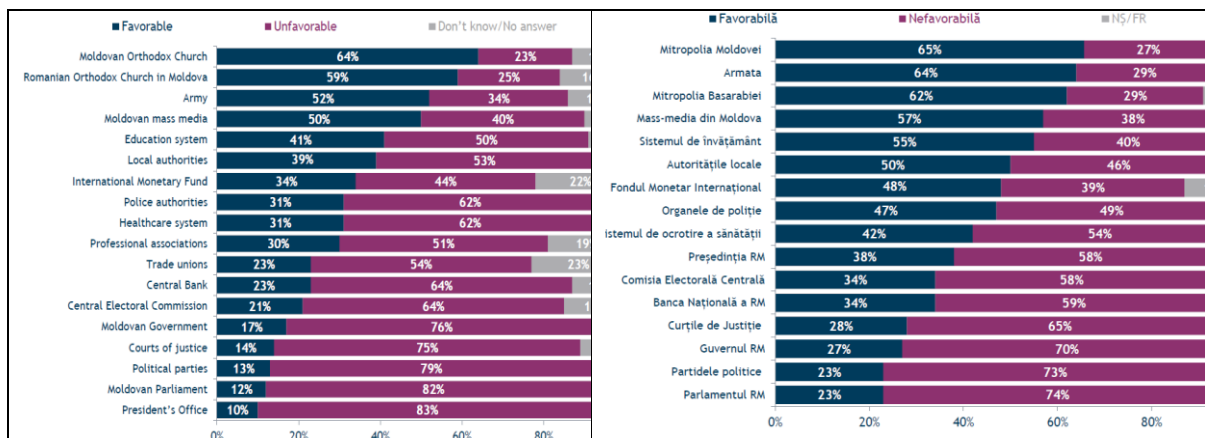
Structura verticală a partidelor este evaluată și criticată⁵⁴ ca fiind una din constrângerile cheie în funcționarea partidelor politice. Încrederea mai sporită este înregistrată în autoritățile publice locale este în continuare mare în jur de 30%. Explicația fiind beneficiile directe create și apropierea de cetățeni.

Table 2.7 Evoluția încrederii în instituțiile publice și partidele politice⁵⁵

	Noi. 2003	Mai 2004	Noi. 2004	Feb. 2005	Dec. 2005	Apr. 2006	Noi. 2006	Mai 2007	Noi. 2007	Apr. 2008	Oct. 2008	Mar. 2009	Iul. 2009	Noi. 2009	Mai 2010	Noi. 2010	Mai 2011	Noi. 2011	Mai 2012	Noi. 2012	Apr. 2013	Noi. 2013	Apr. 2014	Noi. 2014	Mar. 2015	Noi. 2015	Apr. 2016	Oct. 2016
Câtă încredere aveți în...? (Foarte multă încredere / Oarecâtă încredere)																												
Guvern	40%	40%	47%	49%	38%	40%	37%	36%	32%	29%	30%	34%	31%	44%	27%	32%	23%	19%	30%	23%	15%	16%	28%	28%	13%	7%	7%	9%
Parlament	36%	35%	45%	46%	34%	39%	38%	32%	32%	28%	31%	34%	30%	41%	26%	30%	19%	14%	25%	19%	13%	14%	22%	24%	11%	6%	7%	6%
Președintele țării	57%	50%	56%	61%	43%	51%	44%	47%	39%	36%	38%	41%	36%	35%	24%	29%	20%	15%	28%	20%	13%	16%	25%	24%	11%	5%	6%	4%
Jușiți	30%	27%	31%	41%	31%	31%	33%	32%	24%	24%	37%	28%	27%	37%	23%	25%	24%	18%	26%	15%	13%	16%	22%	23%	15%	12%	10%	8%
Armata	40%	42%	46%	52%	41%	46%	38%	46%	39%	44%	44%	45%	47%	54%	44%	49%	50%	43%	56%	43%	41%	42%	42%	46%	40%	42%	33%	30%
Biserici	71%	75%	79%	80%	77%	79%	70%	78%	81%	77%	75%	82%	80%	80%	82%	74%	82%	80%	81%	82%	78%	84%	85%	80%	81%	74%	79%	73%
Primărie	52%	47%	54%	55%	43%	42%	50%	47%	50%	44%	50%	47%	44%	56%	51%	48%	47%	51%	58%	47%	43%	47%	54%	55%	43%	52%	47%	38%
Partide politice	24%	18%	28%	28%	20%	20%	22%	19%	15%	14%	14%	16%	22%	29%	17%	20%	17%	13%	20%	14%	9%	14%	19%	22%	11%	11%	8%	8%
Bănci	31%	27%	38%	37%	36%	40%	36%	39%	33%	36%	28%	30%	30%	39%	32%	31%	33%	29%	36%	27%	33%	27%	32%	34%	21%	16%	19%	18%
Politi	30%	24%	29%	38%	35%	33%	35%	28%	26%	29%	28%	31%	31%	38%	30%	30%	34%	32%	36%	25%	26%	31%	31%	39%	29%	31%	26%	28%
Mass-media (presă, radio, TV)	57%	47%	62%	61%	63%	63%	58%	66%	59%	54%	53%	59%	51%	62%	62%	57%	63%	57%	75%	55%	58%	52%	61%	60%	48%	49%	42%	31%
Organizații guvernamentale	29%	23%	36%	34%	35%	32%	35%	39%	31%	28%	20%	28%	28%	34%	27%	30%	26%	24%	26%	23%	25%	22%	26%	26%	24%	24%	24%	18%
Sindicat	28%	20%	36%	29%	28%	24%	31%	31%	24%	21%	16%	23%	23%	29%	19%	22%	18%	20%	19%	20%	14%	13%	24%	22%	18%	15%	13%	12%

În tabelul care urmează se demonstrează nivelul de încredere de 13% a partidelor politice.

Tabel 2.8 Încrederea în partide politice⁵⁶

Concluzii parțiale 2.3 (încredere partide politice):

2.4 Încrederea în partidele politice este foarte joasă (8%), de rând cu instituția parlamentului, expresia partidelor politice, principalul motiv fiind lipsa de accountability în fața cetățenilor și performanța scăzută a partidelor politice înregistrată prin guvernele formate.

⁵⁴ The typically hierarchical nature of Moldovan politics means that disagreements within the AIE will filter down to society. The last decade has also shown that the principles of democracy can be severely undermined in the pursuit of political objectives. <http://democracyinternational.com/media/Moldova%20Democracy%20and%20Governance%20Assessment.pdf>

⁵⁵ <http://www.ipp.md>

⁵⁶ Center for Insights in Survey Research, www.iri.org

2.5 *Prin comparație încrederea în autoritățile publice locale, în special primăriile este de cel puțin 3-4 ori mai mare (30-35%). În vârful (primele 20 de poziții) listelor parlamentare cel puțin 30% de persoane publice se regăsesc mișcările de pe alte liste anterioare.*

2.4 Stabilitate Guverne, coaliții

Corelația sistemului de guvernământ și a sistemului electoral este o dimensiune importantă. Realitatea operațională de valorificare a sistemului de guvernământ este influențată de o serie de parametri de context: a) sistemul electoral care favorizează sau nu sistemul de guvernământ, b) caracterul și natura partidelor politice cât de sănătoasă este această instituție.

În tabelul care urmează pentru perioada de după 2000^{57, 58, 59} se disting două practici operaționale diferite: perioada 2000-09 și perioada 2009-17. Situația normativ-constituțională reflectă sistemul parlamentar cu elementele premier-prezidențiale, însă în practică sistemul a funcționat destul de diferit. În primul segment de timp (2000-09), premierul a fost secundar președintelui care și-a asumat întregul proces decizional, astfel încât în practică clar a depășit sistemul parlamentar înspre sistem semi-prezidențial. Explicația este clară, parlamentul a fost dominat de un singur partid (PCRM) care deținea majoritatea absolută și președintele acestui partid a fost președintele țării, premierul și Guvernul au fost un instrument de implementare a politicilor partidului. Este evident că majoritatea parlamentară a PCRM de 71 de voturi, a oferit întregul sprijin. În practică totul se decide de președintele partidului, sistemul de facto a funcționat ca prezidențial-parlamentar.

În segmentul de timp 2009-17, în parlament a funcționat o coaliție politică compusă din 3-4 partide la guvernare (PLDM, PDM, PL, AMN) și partidele puternice de opoziție (PCRM, PSRM) cu un premier delegat din partea unui partid din Coaliție (PLDM). Timp de aproape 2,5 ani, funcția de președinte nu a fost ocupată, interimatul fiind realizat de președintele parlamentului. În final, președintele a fost ales cu statut aparent nepolitic. Premierul a fost președintele celui mai important partid din coaliția majoritară de centru-dreapta. Sistemul parlamentar cu elementele premier-prezidențiale a funcționat cel mai aproape în practică anume în această perioadă, elementele premier-prezidențiale practic nu au fost utilizate. Desemnarea premierului a fost rezultatul consensului politic în cadrul parlamentului dintre partidele care au format majoritatea parlamentară, președintele având un rol declarativ desemnat.

În perioada anului 2015, a existat o situație de susținerea Guvernului printr-o coaliție minoritară, iar din 2016, Guvernul este susținut de o coaliție creată din 2 partide și o serie de deputați independenți.

Toate Cabinetele din această perioadă, au fost compuse din reprezentanții partidelor politice aflate la guvernare⁶⁰. *În această perioadă (2009-16) se atestă pentru prima dată*

⁵⁷ O.Protsyk, Prime minister's identity in semi-presidential regimes: Constitutional Norms and cabinet Formation Outcomes, *European Journal of Political Research*, 44, 721-748, 2005

⁵⁸ O.Protsyk, Politics of Intraexecutive Conflict in Semipresidential Regimes in Eastern Europe, *East European Politics and Societies*, v.19, n.2, pp.135-160, 2005

⁵⁹ W.Crowther, *Semipresidentialism and Moldova's Flawed Transition, Semiparliamentarism and Democracy*, Palgrave, 2014, pp. 224-245

⁶⁰ Filat I, Filat II, Leancă

*funcționarea adecvată a sistemului parlamentar în care sistemul de guvernământ nu este trucat și substituit de un sistem prezidențial de facto.*⁶¹

*Tabel 2.9 Corelația dintre sistemul electoral, sistemul de guvernământ, sprijin Guvern și nivelul de conflict*⁶²

1.Sistem de guvernământ de jure vs de facto	2.Sistem electoral	2.Președintele	3.Premierul, perioada	4.Sprijin pentru cabinet (forțe politice)	5.Partidele parlamentare, alegeri	6.Nivelul de conflict (conflictul poate fi intra-executiv dintre președinte și premier/cabinet și interinstituțional dintre președinte și parlament) Lipsă, nesemnificativ, mediu înalt
Constituția este adoptată iul.94	Majoritar	M.Snegur (dec.91-ian.97)	A.Sangheli (iul.92-apr.94)	I Susținerea ad hoc	Edinstvo, Partidul comunistilor, Frontul Popular	- Examinarea adoptării sistemului electoral majoritar și sistemului electoral proporțional - <u>Adoptarea sistemului electoral proporțional</u>
Constituția este adoptată în iulie 1994						
(C) Premier -prezid (R) Premier -prezid	PR-listă (din 1994-...)	M.Snegur (dec.91-ian.97 – centru-stînga)	A.Sangheli (apr.1994-ian.1997), apropiat PDAM	II Majoritatea centru stînga PDAM (56), PSMUE (28),	Feb.1994: PDAM (56), PSMUE (28), BTI(11), FPCD(9)	1) președinte/premier – tensiunea înaltă 2) președinte/parlament (Lucinschi)- tensiunea mediu/înaltă 3) premier-parlament – lipsă <u>Snegur promite sistemul prezidențial</u>
DIFERENȚA dintre C – Constituția și R-realitate (C) Premier -prezidențial (R) Prezidențial-parlamentar	Sistem electoral proporțional	P.Lucinschi (ian.97-dec.00), sprijinit de PDAM	I.Ciubuc (ian.1997-mar.1998), apropiat Lucinschi	Tehnocrat(in terimar) PDAM (56), PSMUE (28),	PDAM (56), PSMUE (28), BTI(11), FPCD(9)	1) președinte/premier – tensiunea lipsă 2) președinte/parlament- tensiunea mediu 3) premier-parlament – tensiunea mediu
		P.Lucinschi (ian.97-dec.00), suport ad-hoc și mic	I.Ciubuc (apr.1998-feb.1999), apropiat Lucinschi, demisionează	Majoritatea stînga PDAM (56), PSMUE (28),	PDAM (56), PSMUE (28), BTI(11), FPCD(9) Mar.1998: PCRM (40), MDP(24), CDM(26), PFD(11)	1) președinte/premier – tensiunea lipsă 2) președinte/parlament (Diacov)- tensiunea înaltă 3) premier/parlament – tensiunea mediu <u>Lucinschi promite sistemul prezidențial</u>
(C) Premier -prezidențial (R) Premier -prezidențial		I.Sturza, PDM (mar.-dec.1999),		Majoritatea centru-dreapta PD(24), CDM(26)= CDM+PPCD, PFD(11)	PCRM (40), MDP/PD(24), CDM(26), PFD(11)	1) președinte/premier – tensiunea mediu 2) președinte/parlament (Diacov)- înalt 3) premier/parlament – tensiunea joasă/mediu <i>Lucinschi pledează:</i> <u>1) sistem prezidențial, sistem electoral-mixt</u> 2)28% participat referendum sistem prezidențial, comisia prezidențială reducere deputați la 70,
		P.Lucinschi (ian.97-dec.00), fără sprijin în Parlament	I.Braghis (dec.1999-apr.2001), tehnicat, apropiat Lucinschi, MDP	Majoritatea centru-stînga PCRM (40), PFD(11)	PCRM (40), MDP(24), CDM(26), PFD(11)	1) președinte/premier – nesemnificativ 2) președinte/parlament- înalt 3) premier/parlament – mediu <i>Lucinschi pledează: 1) să modifice sistemul în prezidențial, Partidele parlamenatre sunt contra, pentru regim parlamentar</i>
2000: Modificarea Constituției în sistem parlamentar de guvernământ sprijinit de PCRM, PPCD, PD						

⁶¹ W.Crowther, Semipresidentialism and Moldova's Flawed Transition, Semiparliamentarism and Democracy, Palgrave, 2014, pp. 220-230

⁶² elaborat și agregat de autor în baza informațiilor CEC, ADEPT, cercetărilor proprii și informațiilor publice

DIFERENȚA SUBSTANȚIALĂ ÎNTRE CONSTITUȚIA ȘI REALITATEA (C) parlamentar (R) prezidențial-parlamentar	V. Voronin (apr.01-apr.05), PCR	V. Tarlev (apr.2001-mar.2005), tehnocrat, PCR, guvern majoritar	Majoritatea stînga PCR (71)	Feb.2001: PCR (71), AB(19), PPCD(11)	1) președinte/premier – tensiune lipsă 2) președinte/parlament- tensiune lipsă 3) premier/parlament – tensiune lipsă <i>Confruntări majoritatea (PCR+PPCD) și opoziția (PLDM, PL) democrație, drepturile omului. Sistem vertical de guvernare de facto.</i>	
		V. Tarlev II (apr.2005-mar.2008), PCR, guvern majoritar	Majoritatea stînga PCR (56)	mar.2005: PCR (56), PPCD(11) BMD(34)	1) președinte/premier – tensiune lipsă 2) președinte/parlament (Lupu)- tensiune lipsă 3) premier/parlament – tensiune lipsă <i>Confruntări majoritate (PCR+PPCD) și opoziția (PLDM, PL) democrație, drepturile omului, privatizări.</i>	
		Z. Greceanii I (mar.2008-iun.2009) Z. Greceanii II, PCR (iun.-sep.2009)	Majoritatea stînga PCR (56)	Iul.2009: PCR (48), PLDM(18) PL(15) PDM(13), AMN(7)	1) președinte/premier – tensiune mică 2) președinte/parlament (Ghimpu)- tensiune înaltă 3) premier/parlament – tensiune mediu <i>Confruntări între majoritatea (PLDM+PL+AMN+PD) și opoziția (PCR)</i>	
(C) parlamentar (R) parlamentar	Sistem electoral proporțional	M. Ghimpu (sep.09-dec.10) (interimar), PL	V. Filat I, PLDM, (sep.2009-dec.2010) V. Filat II, PLDM, (ian.2010-mai.2013), guvern majoritar	Majoritatea centru-dreapta, PLDM(18) PL(15) PDM(13), AMN(7)	PCR (48), PLDM(18) PL(15) PDM(13), AMN(7) Noi.2010: PCR (42), PLDM(32) PL(15) PDM(12)	1) președinte/premier – nesemnificativ 2) președinte/parlament (Ghimpu)- nesemnificativ 3) premier/parlament – mediu <i>Confruntări între majoritatea și opoziția (PCR), alegeri anticipate. majoritatea⁶³, adoptarea Constituției⁶⁴: - sistem semi-prezidențial, alegere directă a președintelui, - extinderea atribuțiilor președintelui, - votul președinte micșorarea deputaților în parlament^{65, 66} -2010 referendumul alegere directă președinte declarat invalid doar 30%⁶⁷</i>
		M. Lupu (dec.10-mar.12) (interimar), PDM	V. Filat II, PLDM, (ian.2010-mai.2013), guvern majoritar	Majoritatea centru-dreapta, PLDM(18) PL(15) PDM(13), AMN(7)	Noi.2010: PCR (42), PLDM(32) PL(15) PDM(12)	1) președinte/premier – mediu 2) președinte/parlament (Lupu, Candu)- nesemnificativ 3) premier/parlament – mediu <i>Confruntări între majoritatea și opoziția (PCR)</i> <i>Imposibilitatea alegerii președintelui tensiuni în cadrul coaliției majoritate domenii de influență, control politic asupra instituțiilor.</i>
		N. Timofti (mar.12-dec.16), neafiliat	Iu. Leanca, PLDM, (mai.2013-dec.2014), guvern majoritar	Majoritatea centru-dreapta, PLDM(23) PDM(19) PL(13)		1) președinte/premier – mediu 2) președinte/parlament (Candu) - nesemnificativ 3) premier/parlament – mediu <i>Confruntări majoritate și opoziția (PCR):domenii de influență, scandaluri corupționale, control politic asupra instituțiilor, criza financiar-bancară, criza politică. Modificare constituția prin referendumul republican depus de PLDM din 22.09.2014⁶⁸</i>
			C. Gaburici, tehnocrat, PLDM, (feb.-iun.2015), guvern minoritar	Majoritatea ad-hoc PCR (21), PLDM(23) PDM(19)		1) președinte/premier – mediu 2) președinte/parlament (Candu)- nesemnificativ 3) premier/parlament – mediu <i>Confruntări majoritatea ad hoc și opoziția (PSRM+PL): domenii de influență, scandaluri corupționale, control politic asupra instituțiilor, criza financiar-bancară, criza politică PSRM cere alegerea directă a președintelui.</i>

⁶³ Avizul Curții Constituționale din 06.07.2010 <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=335153>

⁶⁴ Decretul din 01.12.2009, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=332938>

⁶⁵ Curtea Constituțională 20.10.2010, <http://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&id=230&idc=9>

⁶⁶ Centrul de Resurse pentru Drepturile Omului (CREDO) Depășirea Crizei Actuale Necesită Cultivarea Culturii Politice în numele Consolidării Instituțiilor Democratice: Soluția Crizei Actuale, <http://www.credo.md/pageview?id=258>

⁶⁷ Comisia Electorală Centrală (CEC), 09.2010, https://www.cec.md/files/files/5295_electoral-a-2010.pdf

⁶⁸ Avizul Curții Constituționale din 22.09.2014 <http://www.constcourt.md/ccdocview.php?l=ro&tip=avize&docid=40>

ntar cu unele elemente premier - prezidențiale		V.Strelet, PLDM, (iul.-oct.2015) guvern majoritar	Majoritatea centru-dreapta, PLDM(23) PDM(19) PL(13)		1) președinte/premier – mediu 2) președinte/parlament (Candu)- mediu 3) premier/parlament – mediu <i>Confruntări între majoritatea și opoziția (PSRM) și din cadrul coaliției majoritare: domenii de influență, scandaluri corupționale, arestul V.Filat, protestele în masă, scăderea încrederii în partide din Coaliția majoritară, criza financiar-bancară, criza politică</i>
	N.Timofți (mar.12-dec.16), neafiliat	Gh.Brega, PL, interima (oct.15-ian.2016)	Majoritatea ad-hoc PDM, PL, PCRM, PLDM	Noi.2014: PLDM(23) PDM(19) PL(13) PSRM(24) PCRM (21)	1) președinte/premier – lipsă 2) președinte/parlament (Candu)- tensiunea înaltă 3) premier/parlament – mediu <i>Confruntări între majoritatea și opoziția (PSRM) Tensiuni intra- coaliție majoritare: domenii de influență, scandaluri corupționale, arestul și ulterior condamnarea V.Filat, protestele în masă, scăderea încrederii Coaliția majoritară, Timofte desemnează I.Sturza premier – doar susținut de PLDM, CEC înregistrează grupul de inițiativă ai Platforma DA colectare semnături: alegerii directe a președintelui, micșorarea numărului deputaților prin referendumul republican cu avizul Curții Constituționale din 10.10.2015 (similar 22.09.2014 depus de PLDM)⁶⁹, respins CEC</i>
	Ig.Dodon (dec.16-...), PSRM	P.Filip, PDM, feb.2016-... guvern majoritar	Majoritatea ad-hoc PDM, PL, independenți	feb.2017: PLDM(7) PDM(40) PL(11) PSRM(24) PCRM (21)	1) președinte/premier – tensiune înaltă 2) președinte/parlament (Candu)- tensiunea înaltă 3) premier/parlament – lipsă <i>Confruntări între majoritatea și opoziția (PSRM): -PSRM denunțul acordul de Asociere cu UE, - PDM propune sistemul majoritar (PFPT) - PSRM propune sistem mixt</i>

Sistemul electoral proporțional previzibil produce Guvernele de coaliție care pot fi instabile. În perioada 2009-2018, sprijinul pentru Guvernul de coaliție s-a schimbat practic în fiecare an. Motivele instabilității sunt determinate de competiția internă și dominația asupra resurselor și domeniilor de activitate și de influențele externe. Influența din partea opoziției asupra destabilizării coalițiilor de guvernare nu a fost factorul substanțial.

Gradul de stabilitate sau de fragmentare a guvernărilor este măsurat prin câteva metode recunoscute.⁷⁰ Indicele de fragmentare a coalițiilor arată gradul de instabilitate a Guvernului. Prima metoda este indice de instabilitate a Guvernului⁷¹ care se calculează prin formula după cum urmează: n - suma (componentelor coaliției de susținere a Guvernelor) împărțită la numărul de coaliții în aceasta perioada. Indicele de instabilitate a Guvernelor în Republica Moldova pentru perioada 1994-2017 constituie $8/37$, sau 0.2 ce este comparabil cu cel mai instabil regim parlamentar de susținere a Guvernului în sistemele parlamentare cunoscute. Indicele de fragmentare, după cum se demonstrează în tabelul care urmează, este mai jos decât al Italiei, Finlandei, Elveției, Olandei și a Israelului care este 0.3 .

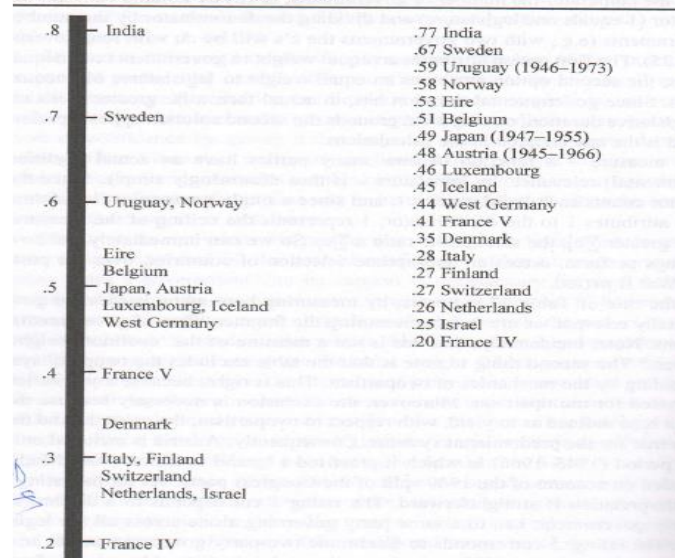
⁶⁹Curtea Constituțională, aviz din 10.11.2015, Curtea Constituțională a avizat pozitiv inițiativa civică de revizuire a Constituției prin referendum republican <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=362013&lang=1>, <http://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=sesizari&docid=370&l=ro>

⁷⁰ G.Sartori, Parties and Party Systems: A Framework for Analysis, ECPR, 2016

⁷¹ În baza tabelului, conform legislaturilor parlamentare: 1994 (2+2+2=6), 1998 (4+2=6), 2001 (1), 2005 (1+1=2), 04.2009(4), 07.2009(4), 2010 (3+3=6), 2014(2+3+3=8), cu 8 legislaturi în total în perioada 1984-2016

Tabel 2.10 Indice de fragmentare a coalițiilor guvernamentale în țările cu regim parlamentar

Table 37: Fragmentation of governmental coalitions in eighteen countries (systemic averages 1946–1974 circa)

Indicele de fragmentare a coalițiilor guvernamentale este încă un instrument de măsurare cantitativă și calitativă a instabilității Guvernamentale.⁷² Indicele calculat după metoda Sartori, ia în considerație natura clivajelor din societate care contribuie la formarea fragmentării, cum ar fi: 1) diferențele rasiale/etnice/caste, 2) diferențele ideologice, 3) diferențele de competiție în baza grupurilor de interese (competiții resurse). În baza acestor distincții se formează structurile politice care sunt EP-extrem de polarizate, EM-moderat/mixt sau semi polarizate, SM – segmentate și moderat polarizate, M – pluralism moderat, T- sistem din 2 partide, P - sistem cu un partid predominant, H- sistem cu un partid dominant.

Să observăm cum indicele calculat pentru Moldova corelează cu situația țărilor europene parlamentare conform tabelului care urmează. Observăm că sunt 4 grupuri de țări, grupul care sa situează în intervalul 0.72 și 0.80 se clasifică aparținând țărilor cu fracționizarea extremă și polarizată, țările reprezentative din acest grup sunt: Italia, Finlanda, Cili și Franța IV⁷³.

⁷² G.Sartori, Parties and Party Systems: A Framework for Analysis, ECPR, 2016

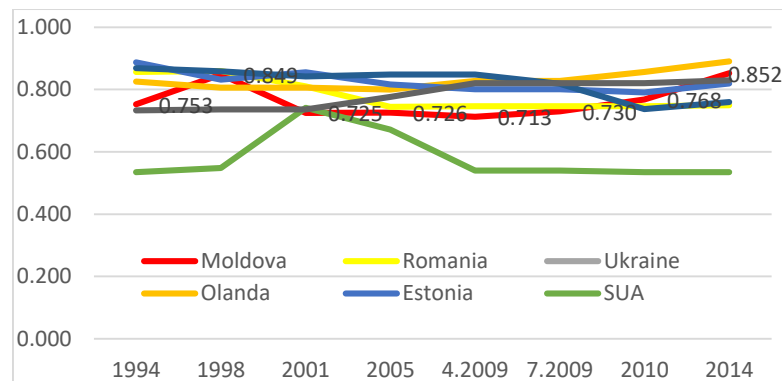
⁷³Franța IV - a patra republică franceză, 1946-58, republica parlamentară franceză care a intrat în impas a funcționat în baza sistemului electoral proporțional. A patra republică parlamentară franceză s-a prăbușit urmare a confruntărilor interpartiinice, pavînd drumul generalului de Gaulle în fruntea statului.

Tabel 2.11 Indice de fragmentare Sartori

Table 43: Comparison of typology and fractionalisation scores (mean) of twenty-five democracies

Extreme and polarised (or semi-polarised)		Predominant	
Finland	.804	Norway	.691
Chile	.796	Sweden	.685
France IV	.790	Japan	.645
Italy	.721	Uruguay	.589
		India	.487
		Turkey	.461
Moderate multipartism		Twoparty	
Switzerland	.801	Canada	.574
Netherlands	.787	Australia	.565
Israel	.784	Austria	.556
Denmark	.755	United Kingdom	.512
Iceland	.716	New Zealand	.494
Luxembourg	.678	United States	.483
Belgium	.667		
Eire	.649		
France V	.620		
West Germany	.614		

Indicele de fragmentare pentru Republica Moldova este calculat pentru fiecare ciclu din perioada politică 1994-2017. Cotele maxime sunt atinse la valoarea de 0.85 în 1998 și 2014 și cotele minime de 0.713 în perioada alegerilor din 4.2009. Pentru comparație sunt aduse indicele de fragmentare cu alte țări din aceeași categorie.

Tabel 2.12 Indicele de fragmentare calculat pentru Republica Moldova: 1994-2017⁷⁴

Indicele înalt de fragmentare la cota de extremă polarizare vulnerabilizează Guvernele și capacitatea de coagulare a majorităților parlamentare politice.

Concluzii parțiale 2.3 (stabilitate Guvern):

2.6 Sistemul proporțional PR-listă previzibil contribuie la un grad înalt de fragmentare a partidelor politice, și prin urmare a coalițiilor politice în susținerea Guvernelor. Indicele de fragmentare este la cota cea mai înaltă și este factorul de instabilitate politică, inclusiv pentru că sistemul electoral PR-listă facilitează acest proces, dar și pe motivul factorilor de context.

2.7 Longevitatea Guvernelor este foarte mică, cadrul de interacțiune dintre partidele politice se caracterizează ca fiind extrem de polarizant și instabil.

⁷⁴ Calculat de autor

2.8 Gradul înalt de polarizare se explică prin diferențele ideologice pronunțate, competiția dintre centrele de influență economică care se manifestă prin competiția politică din cadrul acestor partide, lipsa de accountability reală în raport cu cetățenii facilitează poziționarea contradictorie și combativă dintre grupurile de identitate în forma avansată.

3 Sisteme electorale: evidențe de politici, analiza comparată

Sistemele electorale se pot defini pe larg ca fiind proporționale, majoritare și mixte. Sistemele proporționale și majoritare sunt bine studiate din perspectiva efectelor create asupra fenomenului corupției, creșterii economice, reprezentativității unor grupuri concrete, capacității de conciliere a diferențelor și a clivajelor în societate. 3 sisteme electorale pot fi într-o reprezentare comparată accesibilă:

Tabel 3.1 Logica sistemelor electorale

Sistem/caracteristici	majoritar	reprezentativ	mixt
1.Origini istorice	Elitistă	Democrație de masă	Votul raționalizat
2.Perioada introducerii în democrații	Începutul sec. 20, introducerea sufragiului universal	Mijlocul sec. 20	Sfârșitul sec.20
3.Logică de reprezentare	Patronaj	Identificarea și apartenența socio-culturală	Cererea pentru prioritățile politicilor
4.Logică de votare	Recunoașterea, patronaj democratic	Militantism	Oferta cea mai credibilă
5.Logică de investire	Directă, card-blanche pentru acțiune	Indirectă ex-post	Contract pentru realizarea priorităților votate
6.Sistem tipic	PFPT/TRS	PR-listă, STV	PPM, PS

În acest capitol prezentăm concluziile cercetărilor cu referire la 3 sistemele electorale. Accountabilitatea/responsabilitatea (eficiența) pe de o parte, asociată cu sistemul majoritar, și reprezentativitatea (echitatea), asociată cu sistemul proporțional, pe de altă parte, este o dilemă veche și bine cunoscută. Soluția adecvată este identificarea sistemului electoral care poate livra accountabilitatea și responsabilitatea necesară a aleșilor și a Guvernului în condițiile unei reprezentări acceptate de societatea. Există soluții de sisteme electorale care pot combina aceste două obiective.⁷⁵

Sistemul proporțional are 2 realizări posibile prin intermediul PR-listă de partid și prin intermediul STV (așa numit proporțional majoritar). PR-listă presupune accentul pe partide și listele acestora, utilizarea unei singure circumscripții naționale sau în cazurile excepționale câtorva circumscripții regionale. STV (exemplu Irlandei) este folosit doar în circumscripțiile multiple. Rezultatul acestor sisteme este reprezentativitatea mai bună a diferitor categorii societale, promovarea poziționării social-economice a diferitor grupuri în cadrul sistemului legislativ. Sistemul poate avea rezultatele scontate, dacă setările sistemului sunt consistente cu scopurile inerente ale sistemului electoral (pragul de accedere este jos, lipsa restricțiilor de participare și asocierea politică a identităților regionale). Sistemul proporțional instituționalizează în cadrul legislativului întreaga palitră de opinii urmând logică promovării înțelegerii reciproce și coalizării în cadrul organului legislativ.

Sistemul majoritar are mai multe forme de realizare. Sistemul majoritar este asociat puternic cu producerea rezultatului, performanța și responsabilitatea individualizată. Cel mai simplu și cunoscut este PFPT (SMD, uninominal), care oferă câștigătorului cu voturile

⁷⁵ C.Simms, Choosing the Who, the What, and the How: Maximizing Accountability and Representation through European Electoral Systems, 2012, Mapping Politics, v.4

majorității relative (de la 30%) posibilitatea guvernării stabile și o responsabilitate clară pentru succesul sau eșecul de guvernare. Există sisteme majoritare TRS care necesită un vot majoritar absolut, de regulă în 2 tururi, care poate forma guverne foarte stabile. Și în acest caz este necesar de setat sistemul consistent pentru nu a prejudicia efectele inerente ale acestuia (circumscripții mai largi, magnitudinea circumscripției mai mare, pragul de participare accesibil nediscriminatoriu pentru independenți).

În ultimele 2 decenii sistemele mixte sunt tot mai des utilizate în multe state europene continentale. Sistemele electorale mixte, corect construite, pot îmbina efectele pozitive ale sistemelor proporționale și majoritare și evita dezavantajele acestora. Sunt importante setările concrete ale sistemului electoral. Sinergizarea avantajelor ambelor sisteme electorale (proporțional și majoritar) trebuie gândită nuanțat în privința câtorva aspecte: 1) ponderea relativă a componentei proporționale, 2) gradul de proporționalitate a componentei majoritare, 3) numărul aleșilor și numărul votanților în circumscripție (în favoarea circumscripției largi și competiției dintre câțiva aleși), 4) pragul de accesare pentru componenta proporțională și scorul relativ de promovare a câștigătorului, 5) accesibilitatea și structura de vot (în favoarea alegerii multiple sau preferențiale).

3.1 Sisteme electorale

Există diferite modalități de clasificare a sistemelor electorale⁷⁶, mai jos sunt prezentate câteva clasificări. Tabelul 3.1 este o modalitate de clasificare a sistemelor electorale.

Tabel 3.2a Sisteme electorale-clasificare

Modalitatea de votare			Țările reprezentative și (numărul țărilor cu acest sistem)
Sistem Majoritar/plural	FPTP	SMD – un ales pe circumscripție (uninominal)	Marea Britanie, India, Canada (44)
	Plural	MMD – mai mulți aleși pe circumscripție (plurinominal)	Kuwait, Lebanon (10)
		MMD – mai mulți aleși pe circumscripție (plurinominal)	Franța, Vietnam (18)
Sistem Proporțional	Bazată pe listă	Lista blocată	Austria, Cili, Islanda, Israel, Maroc, Norvegia, Moldova
		Lista închisă	Danemarca, Letonia, Polonia, Suedia
		Lista deschisă/flexibilă	Elveția, Luxemburg, Ecuador
	Formula de votare	Media cea mai înaltă	Argentina, Polonia, Suedia, Norvegia
		Cel mai mare care rămîne	Algeria, Cipru, Columbia, Rusia
mixtă	Paralelă		Bulgaria, Lituania, Mexic (23)
	Personalizată		Germania, Ungaria, Romania (9)
altele		Vot alternativ (AV)	Australia (2)
		Votul transferabil singular (STV)	Irlanda, Malta (2)
		Votul non-transferabil singular (SnTV)	Afganistan, Vanuatu (4)
		Metoda Borda ⁷⁷	(0)

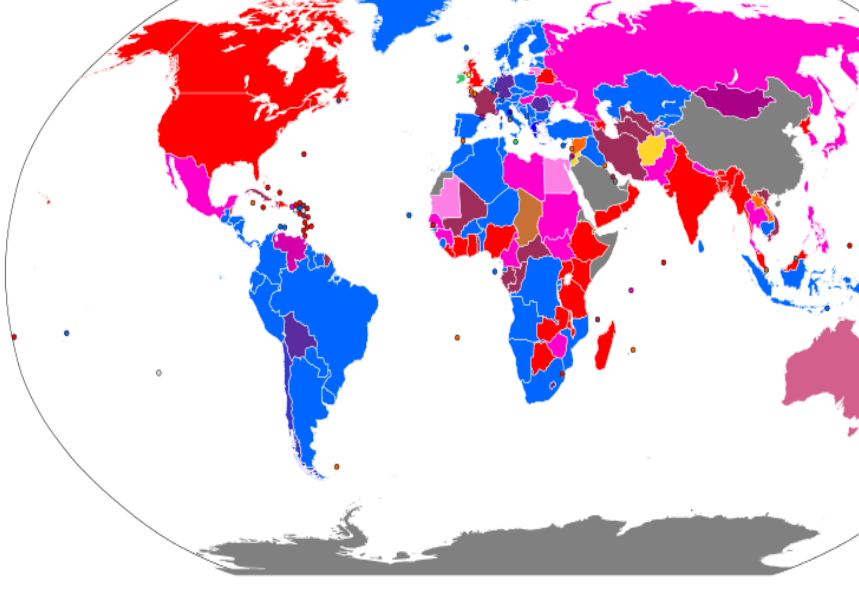
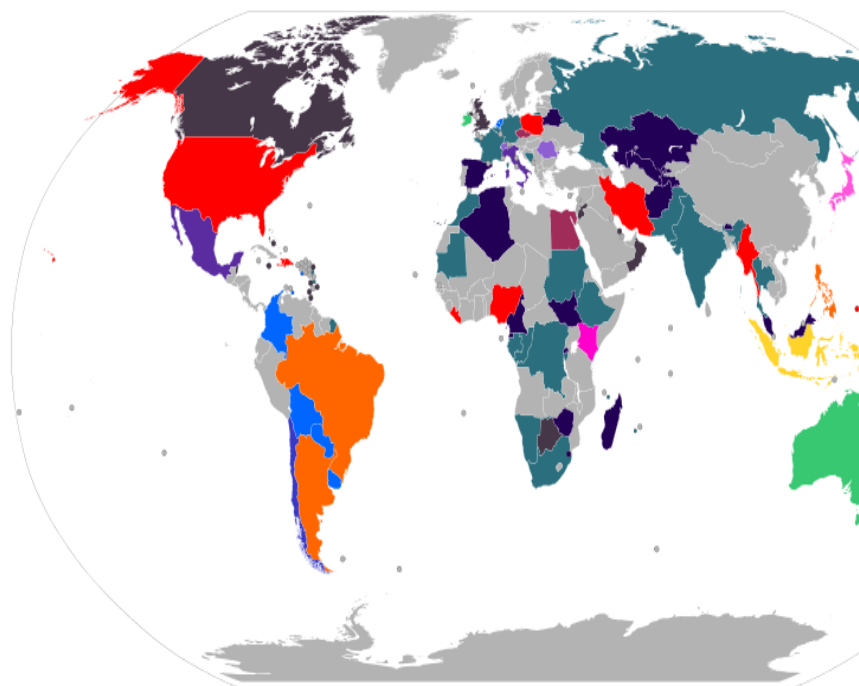
În Graficul care urmează se prezintă distribuția geografică a sistemelor electorale.

⁷⁶ M.Gallagher, P.Mitchel, ed. The Politics of Electoral Systems, Oxford, p.5

⁷⁷ Borda – toți candidații sunt aranjați în ordinea de preferință

Graficul 3.2b Reprezentarea geografică a sistemelor electorale

Camera deputaților (sau parlamentul unicameral)-sus Camera senatorilor (unde există) - jos	Sistemul electoral, specificații
	<p>Majoritară</p> <p>Single-member constituencies (singurul ales din circumscripție, SMD):</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ First past the post (FPTP) ■ Two-round system (TRS) ■ Instant-runoff voting (IRV) <p>Multi-member constituencies (câțiva aleși din circumscripție, MMD)</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Majority bonus system (MBS) ■ Block voting (BV) sau mixed FPTP și BV ■ Party block voting (PBV) sau mixed FPTP și PBV ■ Single non-transferable vote (SnTV) or mixed FPTP and SnTV ■ Modified Borda count
	<p>Proportională Multi-member constituencies (MMD)</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Party-list proportional representation (party-list PR) ■ Binomial system ■ Single transferable vote (STV) <p>Mixtă (majoritară și proporțională)</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Mixed-member proportional representation (party-list PR + FPTP) ■ MMP (party-list PR + TRS) ■ Parallel voting (party-list PR + FPTP) ■ Parallel voting (party-list PR + TRS) ■ Parallel voting (party-list PR + BV sau PBV) ■ Parallel voting (party-list PR + SnTV) <p>Indirect election: restul</p>

În Tabelul care urmează se prezintă corelația sistemelor electorale și a sistemului de guvernământ.

Tabel 3.3 Corelația dintre sisteme de guvernământ și sisteme electorale în țările cu democrații avansate și în consolidare (la data scrierii raportului)^{78, 79, 80, 81, 82}

	Republica parlamentară	Republica premier-prezidențială	Republica semi-prezidențială	Republica prezidențială
Sistem electoral proporțional	Albania (lista blocată) Austria (lista blocată, 4%) Argentina (lista blocată camera reprezentanților) Belgia (lista de partid deschisă) Bosnia și Herțegovina (lista de partid) Cehia (lista închisă, 5%) Danemarca (lista închisă 75% redistribuire câștigător, 25%) Estonia (lista blocată în 12 circumscripții) Israel (lista blocată) Italia (pentru camera deputaților și senatori lista blocată + FPTP + cote pentru diaspora) Letonia (lista blocată,) Olanda (lista blocată, 0.67% prag) Norvegia (lista blocată, 4% prag) Spania (lista blocată, 3%) Suedia (lista deschisă, 4% prag)	Bulgaria (lista blocată, 4%) Croația (lista blocată cu locurile rezervate minorităților, 5%) Finlanda (lista blocată în 12 circumscripții + un loc rezervat, nu este) Islanda (lista blocată circumscripția națională, nu este) Republica Kârgâz (lista de partid blocată) Macedonia (lista de partid blocată) Polonia (camera deputaților lista de partid blocată, 5%) Portugalia (lista de partid blocată, nu este) România (2016, lista blocată, 5% prag) Serbia (lista blocată, 5% prag) Slovacia (lista deschisă, 5% prag) Slovenia (lista blocată, 4% prag)	Chili (lista închisă)	Costa Rica (lista blocată de partid) Cipru (lista închisă de partid) Kazahstan (lista blocată de partid)
Sistem electoral mixt	Germania (FPTP pentru 299 (50%) circumscripții + 299 pe liste de partid pe circumscripții cu prag de 5%) Ungaria (106 FPTP + 93 lista de partide în circumscripția națională) India (FPTP) Japonia (295 pe SnTV + 180 lista de partid blocată în 11 circumscripții)	Armenia (lista blocată circumscripția națională + lista închisă în 13 circumscripții după FPTP) Lituania (71 pe circumscripții în 2 runde + 70 lista de partid blocată) Georgia (lista blocată în 73 circumscripții SMD în baza FPTP) România (2012, majoritar circumscripții redistribuire proporțional județ redistribuire proporțional țară, 3% prag) Coreea de sud (47 pe lista de partid blocată (3% prag la componentă majoritară) + 243 FPTP)	Mexic (camera deputaților: 300 FPTP + 200 lista de partid) ⁸³ Rusia (225 lista blocată+225 FPTP)	Mongolia (48 circumscripții FPTP (28% prag de câștig)+lista de partid blocată în 28 circumscripții) Ucraina (225 pe circumscripții FPTP + prag 5% lista de partid blocată 225)
	Australia (STV-senat) Canada (FPTP) Irlanda (STV) Malta (STV)	Polonia (senat FPTP)		SUA (senat- FPTP) SUA (camera reprezentanților-FPTP)

⁷⁸ CReDO: Importanța de consolidare a sistemului parlamentar în Republica Moldova, 2016, <http://www.credo.md/pageview?id=523>, http://www.credo.md/site-doc/SistemParlamMD_CReDO_final0.pdf

⁷⁹ <http://www.oldsite.idea.int/esd> - sisteme electorale

⁸⁰ Venice Commission, Comparative report on Thresholds and Other Features of Electoral Systems which Bar Parties from Access to Parliament, [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2008\)037-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2008)037-e)

⁸¹ Venice Commission, Proportional Electoral Systems: The Allocation of Seats Inside the list [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2015\)001-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2015)001-e)

⁸² Integrat de autor

⁸³ http://www.ine.mx/archivos3/portal/historico/contenido/The_Mexican_Electoral_System/

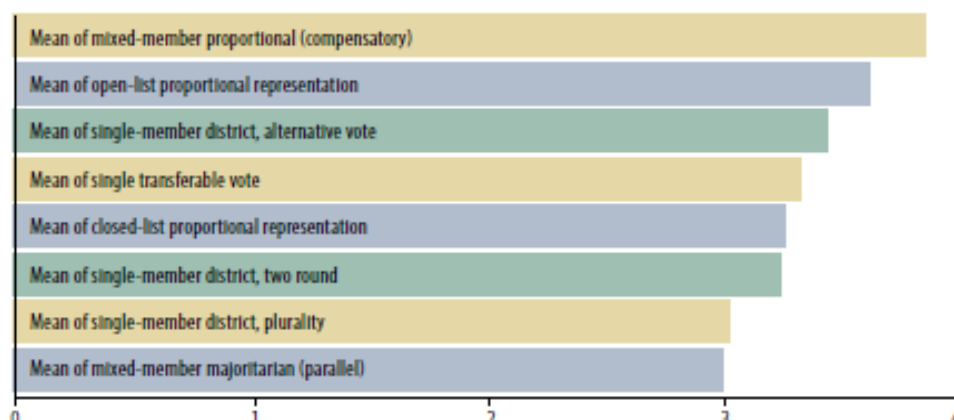
Sistem electoral majoritar plural	Noua Zeelandă (în 69 circumscripții FPTP și 7 locuri pentru Maori + 51 lista de partid în mai multe circumscripții) Elveția (federal: FPTP în cadrul circumscripțiilor) Regatul Unit (FPTP)			Azerbaidjan (FPTP)
	Argentina (MBS camera de sus, 2 câștigător, 1 opoziție) Australia (IRV, camera reprezentanților) Elveția (canton: candidați propuși de cetățeni în turul 1- majoritatea absolută, turul 2 – majoritatea relativă)		Franța (primul tur m.puțin 12% eliminați, în turul 2 câștigă cu voturile majorității),	

În baza tabelului prezentat se poate câteva observații. Țările cu sisteme de guvernământ parlamentar și premier-prezidențial preferă sistemele electorale proporționale sau sistemele electorale mixte, însă există o serie de țări din acestea 2 categorii care au sistemul electoral majoritar. Țările cu sistemul de guvernământ prezidențial sau semi-prezidențial prefer sistemele mixte sau majoritare, deși există și țări de acestea 2 categorii care au adoptat sistemul electoral proporțional.

Într-o analiză de referință⁸⁴, un număr reprezentativ de specialiști în analiza de politici și de analiză politică au acordat ierarhia performanțelor generalizate ale sistemelor electorale. Astfel, ordinea este următoarea: 1) sistem mixt proporțional (compensator), 2) sistem proporțional cu listele deschise/flexibile (în mai multe jurisdicții), 3) sistem majoritar SMD+AV, 4) sistem majoritar STV, 5) sistem proporțional liste blocate/închise, 6) sistem majoritar SMD + TRS, 7) SMD plural, 8) sistem mixt paralel (majoritar+proporțional). Se observă preferința pentru câțiva câștigători decât un câștigător unic în fiecare jurisdicție.

Graficul 3.4 Evaluarea de expertiză a sistemelor electorale

Figure 7.2: Mean Rating Assigned to Electoral Systems

⁸⁴ APSA, Political Science, Electoral Rules, and Democratic Governance, 2013

Tabelul prezintă informația comprehensivă privind complexitatea și costurile de implementare a fiecărui sistem electoral. Sistemele electorale sunt aranjate de la cel mai simplu și mai puțin costisitor pînă la cel mai complex și costisitor.

Tabel 3.5 Evaluarea performanțelor sistemelor electorale: determinarea districtului, registrarea, structura buletinului, educarea, numărarea

	Boundaries			Registration			Ballots			Education			Number			The Count			TOTAL		
	L	M	H	L	M	H	L	M	H	L	M	H	L	M	H	L	M	H	L	M	H
List PR	😊			😊				😊			😊		😊			😊			4	2	0
FPTP			😞			😞	😊			😊			😊			😊			4	0	2
SNTV		😊			😊			😊			😊		😊			😊			2	4	0
Block		😊			😊			😊			😊		😊				😊		1	5	0
AV			😞			😞	😊					😞	😊				😊		2	1	3
STV		😊			😊			😊				😞	😊					😞	1	3	2
Parallel		😊				😞		😊			😊			😊				😞	0	4	2
MMP		😊				😞		😊				😞		😊				😞	0	3	3
TRS			😞			😞			😞		😊				😞		😊		0	2	4

© International IDEA.

KEY: L = Low impact on cost and administration resources, M = medium impact, H = High impact.

Cel mai simplu de administrat sistem este PR-listă și cel mai costisitor de administrat este TRS. Complexitatea este redată prin determinarea razei teritoriale a circumscripției de vot, înregistrarea votanților, designul buletinului, educarea votantului, numărul de zile pentru votare, numărarea rezultatelor de vot.

Concluzii parțiale 3.1 (sisteme electorale):

- 3.1 **Afirmația precum că un sistem electoral este mai bun sau mai potrivit decât celălalt nu este bazată pe probe științifice și nu rezultă din practica demonstrată a țărilor, prin urmare este neinformată și neargumentată.**
- 3.2 **Administrarea sistemelor electorale poate fi clasificată din perspectiva administrării acestora, spre exemplu PR-listă de rând cu FPTP sunt cel mai simplu de administrat și sistemul în două tururi este cele mai dificil de administrat.**

3.2 Impact asupra partide politice, Guverne

Sistemul majoritar este cunoscut prin crearea efectului de consolidare a partidelor politice și chiar crearea efectului de a avea 2-3 partide dominante. Sistemul electoral proporțional are efecte de multiplicare și de fragmentare a partidelor. Legea Duverger prezice tendința de concentrare în două partide dominante în cadrul sistemului majoritar și un număr mai mare de partide în cadrul sistemului proporțional⁸⁵. Sistemul proporțional în perspectivă

⁸⁵ M. Morelli, Party Formation and Policy Outcomes under Different Electoral Systems, Ohio University, 1998

de lungă durată are efecte de concentrare a politicii spre centrul doctrinar/ideologic (conferă centrului doctrinar o influență mai mare), pe când sistemul majoritar poate determina concentrarea politicilor guvernamentale în extremă stângă sau dreaptă în funcție de dominanța segmentelor sociale concrete respective (câștigă totul un segment doctrinar).

Sistemele electorale au efecte asupra evoluției și comportamentului partidelor politice. Într-adevăr, dacă se trece de la sistemul PR-listă spre sistemul FTFP cel mai probabil Guvernul de coaliție largă va fi substituit de către un Guvern puternic bazat pe un singur sau 2 partide în Coaliție. Aceasta va avea efecte asupra consolidării partidelor bazate pe mai multe personalități. Sau trecerea de la sistemul PR-listă pură spre STV va produce reprezentarea similară proporțională, dar fără consolidarea partidelor, însă cu o responsabilitate mai clară în fața cetățenilor.

Țările în proces de tranziție și de democratizare vor decide asupra necesității gradului de limitare a partidelor politice. O serie de autori de referință sugerează, în cazul democrațiilor în tranziție, că trecerea la un număr limitat de partide politice (2 partide dominante) prin forțarea sistemului majoritar ar fi o evoluție nedorită, dat fiind lipsa experienței suficiente de democratizare.⁸⁶ Nu doar sistemul electoral per ser determină concentrarea sau fragmentarea partidelor politice. Factorii sociali au o influență clară asupra fragmentării partidelor politice, cum ar fi: diversitatea etnică/lingvistică/religioasă, dar și întinderea spațială⁸⁷ are efecte supra gradului mai mare de fragmentare a partidelor politice⁸⁸.

Sistemele mixte pot avea efecte foarte diferite asupra structurii instituțiilor politice a partidelor. Sistemele cu componentele (majoritară-nominală și proporțională) independente pot produce efecte de multiplicare a partidelor politice și să contribuie la fragmentarea structurilor politice în continuare⁸⁹. Sistemele cu componentele dependente (cel mai des componenta proporțională depinde de rezultatul alegerilor în componenta nominal-majoritară), în funcție de alocare de locuri pentru componenta proporțională, consolidează partidele politice în cazul prevalenței componentei majoritar-nominală.

De regulă se atestă o tendință de alegere la Guvernare a partidelor de centru-stângă în baza sistemului proporțional și a partidelor de centru-dreaptă în baza sistemului majoritar. Aceasta tendință depinde de structură demografică a societății și de sistemul de valori și tradițiile dominantă în societate, și poate fi o explicație în sine de ce în baza sistemului proporțional de alegeri se cheltuie mai mult, dar în cea mai mare parte această observație rămâne valabilă.⁹⁰ În același sens se demonstrează dominația partidelor conservatoare în cadrul sistemului preponderent majoritar și a partidelor progresiste sau socialiste în cadrul sistemelor preponderent proporționale.

⁸⁶ A.Hoffman, Political parties, Electoral Systems and Democracy: A cross national study, 2005, European Journal of Political research,

A.Lijphart, Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in 36 countries, NH, 1999

⁸⁷ L.Curini, P.Martelli, Electoral Systems and Government Stability, Czech Economic Review, 2009

⁸⁸ L.Mosley, A.Reynolds, The Consequences of Electoral Systems: A Global Study, 2002, Duke University Study,

⁸⁹ M.Clark, Party System Fragmentation and Mixed Electoral Systems: Design Matters, 2006,

⁹⁰ D.Ticchi, A.Vindigni, Endogeneous Constitutions, IIES U.Stockholm, 2003

Funcționarea sistemelor de guvernământ semi-prezidențiale depinde de parametrii endogeni și în speță de configurarea politică în Parlament.^{91, 92}

Tabel 3.6 Situații posibile în rezultatul alegerii în sistemul semi-prezidențial sau în sistemul premier-prezidențial cu alegerea directă a președintelui

Situația 1: Majoritatea consolidată în Parlament	Situația 2: Majoritatea divizată în Parlament	Situația 3: Minoritatea divizată în Parlament
Președinte și premier reprezintă aceeași majoritate politică	Premierul are majoritatea și președintele nu are	Nici președinte și nici premierul nu are majoritatea

În situația 1 conflictul potențial este minimalizat la maximum, și eventual poate deriva doar din conflictul personal. *Situația 2 prezumă un potențial conflict dintre președinte și majoritatea parlamentară opozantă – așa numită coabitare, chiar și divizarea clară a domeniilor de responsabilitate, nu poate să nu genereze conflicte în continuare.* Situația 3 este cea mai conflictuală. Parlamentul conține prea multe partide cu interese concurențiale. În lipsa capacității de consolidare a majorității în cadrul parlamentului, președintele ar putea fi tentat să folosească măsuri excepționale și să forțeze situația spre instalare a unui guvern controlat de el, chiar și un guvern minoritar. Pe de altă parte, Parlamentul, în virtutea unor circumstanțe și posibile acțiuni din partea președintelui, ar putea iniția procedura de impeachment a acestuia – încă un scenariu de escaladare a situației. *Astfel, sarcina sistemului electoral este să configureze Situația 1 ca fiind cea mai clară pentru un Guvern stabil. În condițiile alegerii directe a președintelui prin sistemul electoral în două tururi, se pot modela 2 situații pentru alegerea parlamentului: o singură circumscripție pe listele flexibile de partid sau STV cu aleșii pe circumscripții relativ mare. Consolidarea unui sistem bun și responsabil de partide politice cu o legitimitate adecvată este important, astfel fragmentarea excesivă a partidelor caracteristica sistemelor proporționale poate fi un dezavantaj.*⁹³

Funcționarea adecvată a sistemului semi-prezidențial sau premier-prezidențial depinde de factorii cum ar fi⁹⁴: a) *majoritatea relativă a unui partid care sprijină un guvern cu un președinte neutru sau din alt partid*, b) *coalțiție stabilă cu un președinte neutru sau din partea unui membru a coalțiției sau din opoziție*, c) *majoritate absolută a unui partid cu un președinte neutru sau din partea unui partid de opoziție*. Funcționarea deficientă este cauzată de: i) *președintele și majoritatea politică parlamentară este din același partid prin care președintele domină politica*, ii) *aceleași condiții cu un premier fiind liderul partidului majoritar care concentrează puterea politică, chiar dacă președintele fiind din partea unui partid de opoziție mic*, iii) *majoritatea este în baza unei coalțiții stabile cu un președinte dominant care preferă un sistem prezidențial*. Sistemele de guvernământ semi-prezidențiale în țările postcomuniste se confruntă cu dificultăți enorme de acomodare a intereselor președintelui ales popular și a partidelor politice parlamentare⁹⁵. *Doar sistemul premier-prezidențial, în condițiile de lipsă a experienței politice și a culturii politice, poate produce o realitate de acomodare a 2 instituții cu legitimitate egală – cu dificultăți inerente, sistemele prezidențial-parlamentare nu asigură*

⁹¹ C.Skach, The Newest separation of powers: Semipresidentialism, Oxford University press, 2007, v.5, n.1, pp.93-121

⁹² CReDO: Importanța de consolidare a sistemului parlamentar în Republica Moldova, 2016, <http://www.credo.md/pageview?id=523>, http://www.credo.md/site-doc/SistemParlamMD_CReDO_final0.pdf

⁹³ C.Skach, The Newest separation of powers: Semipresidentialism, Oxford University press, 2007, v.5, n.1, pp.93-121

⁹⁴ Democracy Reporting International, Systems of Government: Semi-presidential models, briefing paper n. 27, 2012

⁹⁵ R.Eglie, P.Schieter, Durability of Semipresidential Democracies, Semiparliamentarism and Democracy, Palgrave, 2014, pp. 105-16

echilibrul și sunt transformate în regimuri prezidențiale de jure sau de facto. Prin urmare, formarea partidelor puternice este vitală.

Concluzii parțiale 3.2 (impact asupra partide):

3.3 Sistemul de guvernământ, modalitatea de alegere a președintelui, tradiția legală a țării sunt factorii de luat în considerație.

3.3 Încredere în instituții și alegeri

Impactul asupra comportamentului alegătorilor este un considerent important în sensul cultivării participării în procesul electoral și încrederii în acesta. Sistemele majoritare pot avea efecte de descurajare a votului din partea grupurilor minoritare sau mai puțin reprezentative⁹⁶. Sistemele PR-listă cu plafonul foarte jos pot avea efecte de stimulare de participare în alegeri. Astfel, participarea la vot a cetățenilor în PR-listă este mai mare decât în sisteme FPTP⁹⁷.

Studiile demonstrează corelația pozitivă dintre unele sisteme electorale și participarea în alegeri. Sistemele electorale proporționale (inclusiv STV) și cele mixte relevă un grad cu cel puțin 5-6% mai mare de participare în alegeri⁹⁸ (datele valabile pentru 61 de țări în cadrul a 151 de scrutine). Sistemele proporționale sunt considerate de către cetățeni mai echitabile în comparație cu sistemele majoritare pure pentru că asigură un grad mai mare de reprezentative, de rând cu cele mixte. Explicația poate veni din faptul că alegătorii apreciază ca percepție reprezentativitatea ca un factor mai important decât accountabilitatea.⁹⁹ Totodată, satisfacția și încrederea în instituțiile democratice și funcționarea democrației este în special în strânsă legătura cu sistemele electorale majoritare. Nivelul de încredere în instituțiile democratice rezultate din sistemele proporționale este mai mic decât în comparație cu instituțiile democratice rezultate din sistemele electorale majoritare.

Totodată comparația sistemelor electorale proporționale și sistemelor electorale majoritare preferențiale conferă un rezultat în favoarea sistemului preferențial¹⁰⁰. Sistemele de vot preferențial (majoritar) axate pe candidați determină percepția echității mai sporite pentru rezultatul alegerilor la cetățeni. O analiza mai nuanțată asupra corelației dintre percepția de eficiență a Guvernului și numărul de partide în cadrul parlamentului și în coaliția guvernamentală conferă concluzia precum numărul mai mare de partide în parlament contribuie la ridicarea eficienței Guvernului și promovează încrederea cetățenilor.¹⁰¹ Totodată, numărul mare de partide în cadrul coaliției de guvernare reduce percepția de eficiență și descurajează participarea cetățenilor la vot. Astfel, sistemul proporțional poate avea impacturi ambivalente.

⁹⁶ A.Lijphart, Electoral Systems and party Systems: A study of 27 Democracies, 1945-1990, NY, OUP, 1999, and A. Lijphart, Patterns of Democracy, NH, YUP, 1999

⁹⁷ Ibid, p.284

⁹⁸ Elections Canada, Why is turnout Higher in Some Countries than in Others? www.elections.ca, 2003

⁹⁹ K.Aarts, J.Thomassen, Satisfaction with Democracy: Do Institutions Matter?, Electoral Studies, 2008,

¹⁰⁰ D.Farrel, I.McAllister, Voter Satisfaction and Electoral Sstems: Does Preferential Voting in Candidate-Centered Systems make Difference, Center for the Study of Democracy, 2004,

¹⁰¹ J.Karp, S.Banducci, Political Efficacy and Participation in 27 Democracies: How Electoral Systems Shape Political Behavior, B.J.Pol.S, 38, 2008

Concluzii parțiale 3.3 (încredere în instituții, alegeri):

- 3.4 Sistemele electorale proporționale (inclusiv STV) și cele mixte relevă un grad cu cel puțin 5-6% mai mare de participare în alegeri. Numărul mare de partide în cadrul coaliției de guvernare reduce percepția de eficiență și descurajează participarea cetățenilor la vot.**
- 3.5 Sistemele de vot preferențial (majoritar) axate pe candidați determină percepția echității mai sporite pentru rezultatul alegerilor la cetățeni.**
- 3.6 Satisfacția și încrederea în instituțiile democratice și funcționarea democrației este în special în strânsă legătura cu sistemele electorale majoritare, astfel nivelul de încredere în instituțiile democratice rezultate din sistemele electorale proporționale este mai mic.**

3.4 Performanța economică, eficiența reforme

Performanța economică măsurată prin intermediul creșterii economice a Produsului Intern Brut (inclusiv pe capita), nivelul investiției private, creșterea capitalului uman, nivelul de cheltuieli ai Guvernului pentru creșterea economică (infrastructura), nivelul de export corelează cu funcționarea sistemului electoral. Dependența este certă și bine corelează cu câteva aspecte ale sistemului electoral: 1) alegerea sistemului electoral, 2) structura votului (unic sau preferențial) și 3) dimensiunea circumscripției (singură sau multiplă, un ales sau mai mulți aleși). Sistemele electorale majoritare consolidează responsabilitatea și accountabilitatea și prin urmare conferă un cerc mai îngust de relații clientelare și targetează legătura pe un grup mai mic de constituenți în perioada ciclului electoral respectiv.

Cercetările de cel puțin 2 decenii în această privință în țările cu democrații dezvoltate, dar și țările în curs de dezvoltare a democrațiilor oferă unele răspunsuri importante.¹⁰² Guvernele alese în baza sistemului electoral majoritar tind să reducă impozitarea cu 0,5% în decursul deținerii mandatului (adică 1-3% din bugetul public al țării). Studiile mai nuanțate demonstrează diferențe de 3-5% din PIB la capitolul de cheltuieli publice în favoarea guvernelor alese în baza sistemului proporțional pe motiv că guvernează în coaliții mai largi. Guvernele majoritare se concentrează pe implementarea politicilor economice în condițiile guvernelor mai stabile și livrează creșterea economică mai clară pe când guvernele proporționale, de regulă, sunt mai bune pentru a stimula creșterea economică prin cheltuieli mai mari pentru infrastructură.¹⁰³ Totodată, studiile recente atestă că sistemele electorale mixte, cu design adecvat, formează Guvernele stabile (componenta majoritară) și un grad de reprezentare rezonabil (componenta proporțională), produce creșterea economică mai bună în comparație cu sistemele electorale pure.¹⁰⁴ Aceasta constatare este reconfirmată demonstrând

¹⁰² T.Persson, G.Tabellini, Electoral systems and economic policies, 2004, R.Alfano, L.Baraldi, Electoral Systems and Economic Growth: What is the Importance of the Proportionality Degree, 2014, EERI Research paper, M.Pagano, P.Volpin, The Political Economy of Corporate Governance, 2012, R.Alfano, L.Baraldi, The Design of Electoral Rules and Their Impact on Economic Growth: The Italian Case, 2008, wp.3.2008, A.Menocal, Why Electoral Systems Matter: An Analysis of their incentives and Effects on Key Areas of Governance, ODI, 2010, C.Knutsen, The Economic Growth Effect of Constitutions, 2009, T.Persson G. Tabellini Constitutions and Economic Policy, JEP, v.18, n.1, 2004, D.Ontiveros V. Verardi, Electoral Systems, Poverty and Income Inequality, 2012

¹⁰³ B. Powell, Elections as Instruments of Democracy, NH & London, Yale UP, 2000

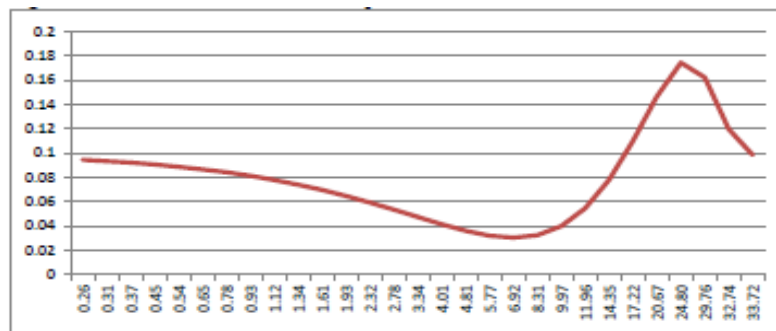
¹⁰⁴ R.Alfano, L.Baraldi, Electoral Systems and Economic Growth: What is the Importance of the proportionality Degree, EERI Research paper, 2014, Cercetarea a inclus 91 de țări (cu democrații consolidate și în curs de consolidare și nici o țară cu sistem dictatorial) pentru perioada de 32 de ani (1979-2010)

performanța creșterii economice Guvernelor mixte în comparație cu cele exclusiv proporționale sau majoritare¹⁰⁵.

Graficul care urmează demonstrează dependența creșterii PIB-ului de indicele de proporționalitate (indice Gallagher¹⁰⁶) ai sistemului electoral și cum acesta afectează direct parametrii economici. Creșterea economică atinge cotele cele mai mari, dacă gradul de proporționalitate este în jur de 26 și creșterea cea mai mică se înregistrează pe când gradul de proporționalitate este în jur de 7. Se observă că gradul de proporționalitate din extremă stângă coincide cu sistemul proporțional pur, iar extremă dreaptă pe axa orizontală expune sistemul majoritar pur. Deci, datele arată că un anumit grad de proporționalitate culminează creșterea economică. Graficul explică corelația clară dintre stabilitatea politică a Guvernului la anumite cote ale sistemului majoritar abilitând Guvernul pentru implementarea politicilor economice. Cel mai important este că dacă sunt introduse variabilele suplimentare (Produsul Intern Brut (inclusiv pe capita), nivelul investiției private, creșterea capitalului uman, nivelul de cheltuieli ai Guvernului pentru creșterea economică (infrastructura), nivelul de export), rezultatul rămâne în continuare valabil.¹⁰⁷

Graf. 3.7 Corelația creșterea PIB (verticală) și gradul de proporționalitate GI (indexul Gallagher, orizontală) a sistemului electoral în cazul sistemului mixt electoral

Guvernele proporționale tind să mențină sau să ridice taxele și impozitele, inclusiv reducerea cheltuielilor publice este foarte improbabilă. Aceste concluzii, bazate pe studiile empirice, confirmă ipoteză precum alegătorii penalizează creșterea taxelor și impozitelor guvernării aleși în baza sistemului majoritar, pe când sistemul proporțional nu are acest rol, astfel guvernele alese în sistemele majoritare preferă să caute soluții de eficiență decât de redistribuire sau generare veniturilor publice din ridicarea taxelor și impozitelor. În final se

¹⁰⁵E. Abelman, A. Pesevento, A Regression Analysis of Electoral Systems and Economic Growth, Emory UP, 2007,

¹⁰⁶Indexul Gallagher se calculează prin formula care arată numărul de aleși în funcție de numărul de voturi acordate. Indexul mai mare dacă diferența este mai mare, valorile mici (sub 5 arată un sistem care fidel expune corelația dintre numărul de votanți pentru un candidat sau partid și numărul de locuri obținute în legislativ, sistem proporțional pur), iar valorile peste 27 expun sistemul majoritar cu o diferență corespunzătoare mare. Sistemul mixt poate conferi rezultate între aceste extreme. Favorizarea partidelor politice mare (votul obținut) în funcție de alocarea votului pierdut în baza formulei de redistribuire (diferența fiind determinată de divizorii): Imperiali highest averages, LR-Imperiali, D-Hondt, STV, Largest remainders-Droop, Largest remainders-Hare/Sainte-Lague, Equal proportions, Danish, Adams. M. Gallagher, proportionality, disproportionality and electoral systems, Electoral Studies, 1991, K. Vakmann, Mechanical Effects of Electoral Systems on proportionality and Parliament Fragmentation, U Tartu, 2014,

¹⁰⁷Un studiu comprehensiv în cazul Italiei demonstrează elocvent că un sistem cu elemente majoritare dominante, în cadrul unui sistem electoral mixt, conferă un sol fertile pentru creșterea economică și un grad mai mic de corupție și creșterea economică este mai accentuată dacă gradul de proporționalitate în cadrul sistemului electoral mixt este mai mic. A se vedea R. Alfano, L. Baraldi, The Design of Electoral Rules and Their Impact on Economic Growth: The Italian case, 2008, U Napoli, Un alt studiu confirmă regula deja expusă prin care gradul excesiv de mic de proporționalitate (adică sistemul majoritar pur) nu este superior sistemului proporțional pur. În acest studiu se compară FPTP (majoritar, unitar) și PR-listă, în vafaoarea PR-listă. D. Aboal, Electoral Systems and Economic Growth, U Essex, 2008

observă că Guvernele alese în baza sistemului proporțional atestă un deficit bugetar cu cel puțin 1-2% din PIB mai mare decât guvernele alese în baza sistemului majoritar. Guvernele proporționale extind cheltuielile publice în perioadele de criză economică însă nu le micșorează, dar le mențin și pentru perioadele de creștere economică, realitatea contrară Guvernelor majoritare.

Alegerile pe circumscripțiile cu mai mulți aleși și sistemul electoral proporțional stimulează un suport mai larg al alegătorilor, contribuie la dezvoltarea programelor redistributive (pensii, programe de compensare a sărăciei, etc). Totodată, alegerile pe circumscripțiile cu un singur candidat și sistemul majoritar concentrează atenția aleșilor asupra grupurilor concrete în favoarea constituenților și regiunilor cheie care conferă câștigul Guvernului. În ultimul caz partidele și candidații săi sunt puternic ghidați să câștige strategic circumscripțiile care își schimbă preferințele electorale.

Prezența și gradul de proporționalitate prezent în *sistemul electoral* are efecte directe asupra *inegalității și sărăciei*. Gradul mai mare de proporționalitate a sistemului electoral reduce nivelul de inegalitate și reduce gradul de sărăcie¹⁰⁸. Această concluzie a fost inițial înaintată reieșind din logica sistemului electoral per ser, pentru că sistemul electoral majoritar produce aleșii care se concentrează pe beneficiile majorității relative sau active în circumscripțiile concrete cu un membru singur ales și prin urmare la scară largă pe beneficiile unuia din partidele câștigători în condițiile numărului redus de partide. Pe când sistemul electoral proporțional produce un număr mai mare de partide și reprezentare mai largă, deseori în coaliție, astfel centrând beneficiile pentru un spectru mai mare de constituenți. Aceste ipoteze logice, au fost reconfirmate de multiple cercetări empirice. Sistemele majoritare corelează mai strâns cu gradul mai mare de inegalitate decât sistemul proporțional.

Analiza climatului investițional și sistemul electoral a fost de asemenea supus cercetărilor.¹⁰⁹ Modelul analizat expune dependența comportamentului investitorilor, acționarilor/angajatorilor și angajaților. Sistemele majoritare tind să favorizeze investitorii și angajatorilor, pe când cele proporționale angajații, se studiază corelația acestor factori. Concluzia clară este că (în baza a 45 de țări, inclusiv cu 21 din cadrul OECD suplimentar luând în considerație factorul de rata de angajare) sistemele electorale proporționale generează un climat investițional mai puțin atractiv cu mai puține garanții și regimuri fiscale decât sistemele electorale majoritare.

Este cert că sistemul prezidențial de guvernământ este asociat, indiferent de sistemul electoral de un grad mai mare de inegalitate, în special un sistem prezidențial de guvernământ cuplat cu sistemul majoritar electoral are proprietatea să contribuie cel mai accentuat la creșterea inegalității. Sistemele parlamentare de guvernământ conțin mecanisme mai bune de redistribuire a beneficiilor societale către categoriile mai largi ai societății.

Concluzii parțiale 3.4 (performanța economică):

3.7 Sistemul majoritar tinde să reducă impozitarea cu 0,5% în decursul deținerii mandatului (adică 1-3% din bugetul public al țării).

3.8 Diferențe de 3-5% din PIB la cheltuieli publice în favoarea guvernelor alese în baza sistemului proporțional pe motiv că guvernează în coaliții mai largi.

¹⁰⁸ D.Ontiveros V. Verardi, *Electoral Systems, Poverty and Income Inequality*, 2012

¹⁰⁹ M.Pagano, P.Volpin, *The Political Economy of Corporate Governance*, 2010

- 3.9 **Guvernele majoritare se concentrează pe implementarea politicilor economice în condițiile guvernelor mai stabile și livrează creșterea economică mai clară.**
- 3.10 **Guvernele proporționale, de regulă, sunt mai bune pentru a stimula creșterea economică prin cheltuieli mai mari pentru infrastructură.**
- 3.11 **Guvernele stabile (componenta majoritară) și un grad de reprezentare rezonabil (componenta proporțională), produce creșterea economică mai bună în comparație cu sistemele electorale pure.**
- 3.12 **Alegerile pe circumscripțiile cu mai mulți aleși și sistemul electoral proporțional stimulează un suport mai larg al alegătorilor, contribuie la dezvoltarea programelor redistributive.**
- 3.13 **Gradul mai mare de proporționalitate a sistemului electoral reduce nivelul de inegalitate și reduce gradul de sărăcie. Sistem prezidențial de guvernământ cuplat cu sistemul majoritar electoral are proprietatea să contribuie cel mai accentuat la creșterea inegalității.**
- 3.14 **Sistemele majoritare tind să favorizeze investitorii și angajatorilor, pe când cele proporționale angajații ca rezultat al politicii.**

3.5 Impact asupra corupției

Corelația dintre sistemul electoral și fenomenul corupției este o dimensiune importantă, în special în condițiile în care fenomenul are semne de prezență sistemică datorită structurii economiei, slăbiciunile instituțiilor publice, caracterului nedezvoltat al mecanismelor și persistența relațiilor clientelare.¹¹⁰ Fenomenul corupției reduce efectul creșterii economice. Corupția generează ineficiențele de alocare a resurselor firmelor, distorsionează piața muncii, adaugă renta politică, sugrumă concurența liberă, reduce investițiile private inclusiv străine.

Multiple cercetări arată existența corelației dintre sistemul electoral și fenomenul corupției.¹¹¹ Legătura dură există dintre micșorarea pragului de intrare și scăderea nivelului de corupție și personalizarea (persoane candidați decât listele) competiției politice (personalizarea este mai importantă decât dimensiunea circumscripțiilor electorale)¹¹². O altă concluzie certă este că un sistem PR-listă blocată/închisă cu un sistem prezidențial este cel mai prost sistem electoral de a diminua corupție. Totodată, influența regulilor electorale concrete încă necesită stabilirea corelației certe. Modificarea doar a sistemului electoral poate contribui la slăbirea fenomenului de corupție dar nu poate determina micșorarea acestuia.¹¹³

¹¹⁰ Roger Meyerson a fost primul care a cercetat această corelație asumind că votanții recunosc caracterul indezirabil și important al corupției, au opinii variate despre alte probleme din alegeri, dețin informații despre gradul de corupție a candidaților, conștientizează că votul lor poate face schimbare. Se conchide că un partid curat poate câștiga în fața unui partid murdar dacă spectrul de corupție este mai important decât diferențele ideologice pentru că costul unui partid murdar este mai mare decât pierderea vocii și identității sale.

¹¹¹ M.R. Alfano, A.L. Baraldi, The Role of Political Competition in the link between electoral systems and corruption, 2015 European Journal of Government and Economics, v.4, n.1, S. Rose-Ackerman Political Corruption and Reform Democracies, Comparing Political Corruption and Clientelism, Ashgate, 2005, T. Persson, etc The Economic Effects of Constitutions, Cambridge, MIT Press, 2003, Kunicova and Rose-ckermn, Electoral Rules as Constraints on Corruption, British Journal of Political Science, 35, p.573-606, 2005

¹¹² J. Dzionek-Kozłowska, Political Corruption and Electoral Systems seen with Economic Lenses, 2014

¹¹³ Majoritatea studiilor opetează cu Corruption Perception Index compilat de TI, Control of Corruption Index de WB și International Country Risk Guide de Political Risk Services.

O serie de studii demonstrează că țările cu sistemele electorale proporționale se caracterizează de fenomenul de corupție mai prezent, decât țările cu sistemele electorale majoritare, totodată, un număr mai mic de studii arată că această legătura nu este stabilă. În general, gradul de proporționalitate se pare că este un factor care contribuie la creșterea nivelului de corupție. O altă concluzie de remarcat este că există corelația dintre forma de competiție politică (directă sau indirectă) și impactul aceste asupra corupției, concluzia fiind că cu cât competiția este mai proporțională și indirectă gradul de corupție crește. Explicația principală fiind că regulile electorale au impact direct asupra oportunităților comportamentului și stimulentele partidelor de a monitoriza acest fenomen.

Ipotezele principale enunță că renta politică a sistemului bazat pe votul pe liste este mai mare și responsabilitatea colectivă este mai mică decât cea individuală care rezultă din sistemul majoritar bazat pe votul pentru persoane. În același sens listele închise/deschise, în comparație cu cele blocate, reduc renta politică. Datele empirice demonstrează reducerea percepției corupției cu 20% prin trecerea sistemului electoral de la sistemul proporțional PR-listă la sistemul majoritar și micșorarea percepției este în scădere mai mare dacă sistemul majoritar este bazat pe votul plurinomial MMD, adică alegerea câtorva aleși în aceeași circumscripție mai largă (prin urmare mult mai accentuată decât în sistemul proporțional). Comparația dintre sistemul proporțional cu listele închise/deschise și votul majoritar plural este clar în favoarea ultimului la capitolul reducerii percepției corupției¹¹⁴.

Studiile mai nuanțate cu referire la sistemele cu 2 partide dominante care concurează în circumscripțiile singulare în contextul sistemelor electorale majoritare demonstrează un grad mai mic al fenomenului de corupție în comparație cu țările în care există multe partide politice.¹¹⁵ Totodată acestea concluzii, adică dependența de numărul de partide politice, nu sunt valabile în cazul sistemelor electorale proporționale, în cadrul sistemului proporțional mai multe partide care se află în concurență conferă un rezultat mai bun.

Un alt studiu demonstrează că fenomenul corupției este mai mic în țările care folosesc circumscripțiile electorale mai mare cu pragul de participare mai mic¹¹⁶. În general, listele deschise sunt asociate cu un grad mai mic de corupție.¹¹⁷ Sistemele parlamentare de guvernământ sunt asociate cu mai puțină corupție. Explicațiile sunt prin prisma rent-seeking, măsurarea percepției gradului de corupție în livrarea serviciilor și ineficienței Guvernului în sistemele proporționale.

Sistemele PR-listă slăbesc relația de responsabilitate cu cetățenii, stimulând comportamentul de free-rider pentru că conferă doar legătura indirectă. Modificarea sistemului proporțional PR-listă spre un sistem majoritar are efectul marginal de reducere a corupției, sunt necesare și alte măsuri.¹¹⁸ Un studiu¹¹⁹ explorează legătura dintre PR-listă blocată sau închisă/deschisă și numărul de aleși din circumscripție (dimensiunea-magnitudine). În general, regula fiind PR-listă blocată este asociată cu un grad mai mare de corupție, însă ea este valabilă doar pentru circumscripțiile mici.

¹¹⁴ T.Persson, G.Tabellini, Electoral Systems and Economic Policy, 2016

¹¹⁵ Party Systems, Electoral Systems and Constraints on Corruption, Electoral Studies, 2015

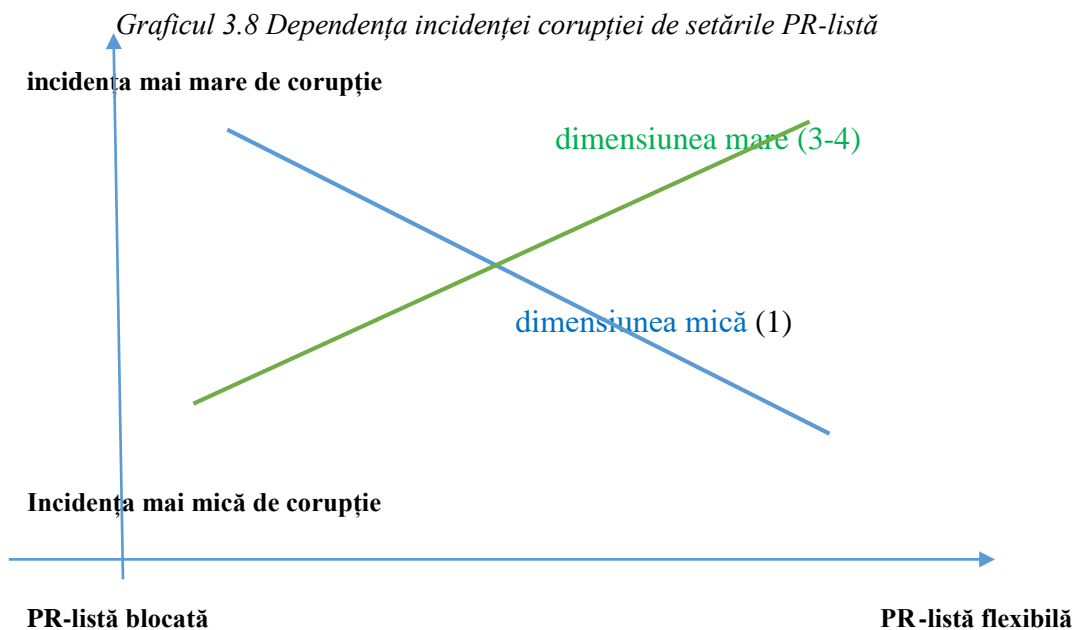
¹¹⁶ T.Persson, etc Electoral Rules and Corruption, European Economic Association, 2003

¹¹⁷ V.Verardi, Electoral Systems and Corruption

¹¹⁸ T.Persson, etc Electoral Rules and Corruption, European Economic Association, 2003

¹¹⁹ E.Chang, Electoral Systems, District Magnitude and Corruption, British Journal of Political Science, 2005

În graficul care urmează, se arată dependența incidenței corupției în sistemul PR-listă în funcție de dimensiunea (numărul aleșilor) circumscripției. Dacă sistemul este PR-listă flexibilă/închisă și se concurează pe o circumscripție cu mai mulți aleși (dimensiunea mare de apr. 15 aleși din cadrul aceluiași partid¹²⁰), resursele necesare pentru competiția intrapartinică¹²¹ sunt în creștere, incidența corupției crește, corespunzător. Astfel, pentru circumscripțiile cu numărul mare de aleși se preferă PR-listă închisă pentru a reduce competiția financiară, prin urmare incidența corupției (linia verde). Pentru dimensiunea mică a circumscripției se preferă listă deschisă (linia albastră), pentru că se presupune doar un singur câștigător. PR-listă blocată în circumscripțiile mici sunt susceptibile incidenței mai mari ai corupției.

Concluzia similară este evidențiată în cazul dacă este utilizat sistemul mixt, corupția este asociată mai pronunțat cu componentă proporțională, adică indirectă a votului asupra listei. O altă concluzie este că fenomenul corupției este mai pronunțat în cazul numărului mai mic de competitori în fiecare circumscripție, și în special în circumscripțiile mici. **Competiția mai largă în cadrul circumscripției, dimensiunea mai mare a circumscripției și alegerea câtorva aleși din aceeași circumscripție caracterizează un sistem electoral cu mai mică corupție.**

În cazul sistemelor mixte componenta proporțională este critică pentru a înțelege efectul asupra fenomenului corupției. Creșterea ponderii (contaminarea sistemului proporțional cu elementele majoritare) elementului majoritar în sistemul mixt induce forme mai clare de monitorizare a Guvernului și controlul corespunzător asupra corupției, însă există o limită de corelație pozitivă a ponderii elementului majoritar.¹²² Reducerea gradului de în cadrul sistemului proporțional-listă nu are efecte pozitive asupra reducerii corupției. proporționalitate

¹²⁰ Dacă partidul are șanse de a promova în jur de 15 aleși, competiția intrapartinică îi poziționează concurențial în cadrul aceluiași circumscripții și nu doar în concurență cu partidul concurent, prin urmare cresc resursele financiare necesare. Dacă circumscripția este mica de 10 și mai puțin, PR-listă deschisă/flexibilă este încurajată.

¹²¹ Motivul rațional explică dorința candidaților din același partid să cultive relații și imagini pozitive și se angajează în competiția internă, interpartiinică, de rind cu competiția cu late partide. Această necesită resurse financiare suplimentare.

¹²² M.R.Alfano, A.L.Baraldi, E.Papagni, Electoral Systems and Corruption: the Effect of the Proportionality Degree, 2014 MPRA papaer, UTC

Concluzii parțiale 3.5 (anticorupție):

- 3.15 *Modificarea doar a sistemului electoral poate contribui la slăbirea fenomenului de corupție dar nu poate determina micșorarea acestuia.*
- 3.16 *Legătura dură există dintre micșorarea pragului de accedere și scăderea nivelului de corupție și personalizarea (persoane candidați decât listele de partid) competiției politice.*
- 3.17 *Sistem PR-listă blocată este asociat cu un nivel de corupție mai mare decât sistemul PR-listă închisă/deschisă (flexibilă). Sistemul PR-listă blocată cu un sistem prezidențial este cel mai susceptibil corupției sistem electoral.. Cu cât componenta proporțională și indirectă este mai mare cu atât gradul de corupție crește.*
- 3.18 *Regula generală expusă mai sus este valabilă doar pentru circumscripțiile cu dimensiunea mică. Circumscripțiile cu dimensiuni mari, adică în jur de 15 și mai mult, conferă o dependență inversă. Corupția politică crește cu PR-listă deschisă/flexibilă. Astfel, PR-listă deschisă/flexibilă nu se recomandă pentru circumscripții cu în jur de 15 și mai mulți aleși, se recomandă doar circumscripțiilor cu mai puțin de 10 aleși. PR-listă blocată nu se recomandă în circumscripții mici (mai puțin de 10) pentru că se cultivă iresponsabilitatea.*
- 3.19 *Responsabilitatea colectivă este mai mică decât responsabilizarea individuală care rezultă din sistemul majoritar asigură legătura mai strânsă. Sistemul majoritar și micșorarea percepției este în scădere mai mare, dacă sistemul majoritar este bazat pe votul plurinominal MMD.*
- 3.20 *Fenomenul corupției este mai mic în țările care folosesc circumscripțiile electorale mai mare (mai mulți votanți/electorii) și cu pragul de participare la competiție mai mic.*
- 3.21 *Elementul majoritar în sistemul mixt induce forme mai clare de monitorizare a Guvernului și controlul corespunzător asupra corupției.*

3.6 Reducere clivaje societate

Sistemele PR-listă reproduc clivajele societale în cadrul organului legislativ. În societățile cu foarte multe clivaje și diferențe, liniile de separare societale în cadrul sistemului electoral proporțional stimulează transferarea clivajelor societale și fragmentarea reprezentativă în legislativ. Formarea multiplelor partide în jurul identităților izolate și specifice se pot multiplica și amplifica în reprezentarea legislativă cu împiedicarea funcționării Guvernului. Se poate ajunge și la fenomenul pluralismului polarizant care este facilitat de PR-lista ca sistem pentru că partidele cultivă doar proprii adepți și nu oferă soluții de compromis. Sistemele electorale pot avea efecte chiar de creare și de exacerbare a clivajelor în societate, sistemul PR-listă are potențialul de accentuare a diferențelor și chiar cultivarea acestora.¹²³ PR-listă poate produce candidați care promovează abordarea extremistă și polarizantă în societate, deși nu se realizează neapărat de fiecare dată.

Sistemele majoritare care accentuează câștigătorul cu votul transferabil (STV) au proprietatea de a modera extremismele și polarizările. Sistemul electoral care cere 50%+1, pentru câștiga într-o circumscripție vor promova un grad mai mare de moderare în reprezentare, astfel sistemul votului alternativ (AV) sau sistemul victoriosului popular va modera

¹²³ G.Sartori, Comparative Constitutional Engineering: An Inquiry into Structures, Incentives, and Outcomes, NYU Press, 1997

câștigătorul. Evident sistemul Libanez sau modificările acestora au potențial de a nivela diferențele. FPTP poate alimenta diferențele pentru că va conta pe o majoritate bine organizată care poate din primul tur să câștige alegerile.

În general proporționalitatea și moderarea reprezentărilor nu pot fi reconciliate în cadrul aceluiași sistem electoral. Sunt 2 obiective foarte diferite¹²⁴. În cazul societăților foarte polarizate și divizate sistemul PR-listă, STV sau FPTP au tendința de accentuare a diferențelor¹²⁵ în cadrul campaniilor electorale în lupta pentru identitățile diferite, aceasta va stimula multiple partide politice și un grad de fragmentare. După realizarea alegerilor partidele, cel mai probabil, vor fi nevoite să formeze Coaliții de guvernare însă acestea coaliții sunt mai curând soluții pragmatice cu menținerea și cultivarea în continuare a diferențelor și adepților loiali în perspectiva noilor alegeri.

Rezultatele electorale sunt dependente de o serie de factori endogeni suplimentari cum ar fi complexitatea diferențelor societale. Dacă există o singură axă de delimitare sau câteva sau chiar există multipolaritatea axelor de divizare în societate, există sau nu suprapunerea acestor axe de divizare (lingvistice, ideologice, identitare, geografice, etc) sau nu? Numărul mai mare de axe de divizare a societății dezavantajează sistemele proporționale pentru că cultivă fragmentare excesivă și perpetuarea polarizării.

Sistemele electorale au o contribuție deosebită asupra stabilității democratice¹²⁶. Studiile empirice expun aceasta abordare deși în literatura de specialitate se susține abordarea de reprezentare politică proporțională ca instrument de negociere reprezentativă a diferențelor¹²⁷. Un alt curent opinează în favoarea utilizării sistemelor electorale pentru a impune moderarea aleșilor prin selectarea acestora urmare a negocierilor electorale și acomodării reprezentanților cu sprijin electoral decât transferarea clivajelor în instituțiile reprezentative.¹²⁸ Sistemul proporțional este un sistem echitabil ca rezultat însă nu promovează moderarea și nivelarea clivajelor societale^{129, 130}. Sistemul STV este destul de neimpunător în acest sens.

Sistemul AV este mai bun decât STV însă poate avea efecte de interdicere pentru unele categorii. Prin urmare sistemul AV trebuie îmbunătățit prin cerința adițională de reprezentare a candidatului câștigător în regiunile social diferite deschise unor clivaje (cerința fiind de cel puțin 15% în aceste regiuni, numită în alte cazuri în ca *constituency pooling*). Aceasta abordare poate facilita reunificarea și moderarea politicii naționale. Din alt punct de vedere delimitarea frontierei teritoriale a circumscripției poate fi în favoarea omogenității sau eterogenității. Caracterul eterogen (din perspectiva identității, limbii, apartenenței etnice sau religioase) al circumscripției facilitează moderarea aleșilor, iar omogenizarea invers. Studiile demonstrează că sistemul STV și AV, fiind sistemele preferențiale majoritare, pot avea efecte pozitive pentru că se concentrează pe persoane concrete decât partide și grupuri prin urmare previne accentuarea

¹²⁴ D.Horowitz, Electoral Systems and Their Goals: A Primer for Decision-Makers, 2003

¹²⁵ A.Hitler a fost propulsat cu peste 35% în alegerile parlamentare din 1928 bazate pe PR-listă pură în funcția de cancelar.

¹²⁶ B.Reilly, Electoral Systems for Divided Societies, Journal of Democracy, v.13, nr.2, 2002

¹²⁷ Abordarea derive din experiența democrațiilor avansate cum ar fi Olanda, Elveția, Belgia și conceptualizată de A.Lijphart.

¹²⁸ **Abordarea dezvoltată în țările în curs de democratizare, practică în multiple țări asiatice și africane (Nigeria, Fiji, Papua Nouă Ghinee) dar și recent experimentate în unele țări cu democrații avansate cu ar fi Irlanda de nord, Estonia.**

¹²⁹ M.Bogaards, Electoral choices for divided societies: Moderation through constituency pooling and vote pooling, Grenoble, France workshop on Parties, Part System and Democratic Consolidation, 2001

¹³⁰ A.Torres, Electoral Systems and Ethnic Identify-A Constructivist Approach, 2007, New York University

conflictelor etnice și politizarea problemelor în special în democrațiile în devenire.¹³¹ Preferința mai exactă pentru STV sau AV este determinată de parametrii specifici ai clivajelor societale. În cazul societăților bipolare sistemul AV (Estonia) este mai preferabil pe când în societățile cu mai multe componente de diferențiere este preferat sistemul STV (Irlanda de Nord și Estonia). Un alt aspect critic este concentrarea diferențelor, în cazul divizării geografice clare, cerința pentru un sprijin anumit în cealaltă comunitate este necesar, pe când în regiunile mixte și foarte eterogene promovarea candidaților moderați este cheia succesului.

Concluzii parțiale 3.6 (clivaje sociale):

- 3.22 *În societățile cu foarte multe clivaje și diferențe, liniile de separare societale în cadrul sistemului electoral **proporțional stimulează transferarea clivajelor societale și fragmentarea reprezentativă în legislativ.***
- 3.23 *Sistemele majoritare care accentuează câștigătorul cu votul transferabil (STV) au proprietatea de a modera extremismele și polarizările.*
- 3.24 *În general proporționalitatea și moderarea reprezentărilor nu pot fi reconciliate în cadrul unui sistem electoral. **Numărul mai mare de axe de divizare a societății dezavantajează sistemele proporționale pentru că cultivă fragmentare excesivă și perpetuarea polarizării.***
- 3.25 *Sistemul proporțional este un sistem echitabil ca rezultat însă nu promovează moderarea și nivelarea clivajelor societale.*
- 3.26 *Sistemul STV sau AV, **fînd sistemele preferențiale majoritare, pot avea efecte pozitive pentru că se centrează pe persoane concrete, decât partide și grupuri, prin urmare previne accentuarea conflictelor etnice și politizarea problemelor în special în democrațiile în devenire.***

Câteva exemple de sisteme electorale

Sistem mixt

Ucraina, 2015:

- 225 de circumscripții și 450 de locuri în parlament unicameral,
- 225 locuri FPTP în fiecare circumscripție,
- 225 locuri în circumscripția națională pe PR-listă de partid blocată cu pragul de calificare 4%.

România, 2012:

- 452 de circumscripții, din care 315 pentru deputați și 137 pentru senatori,
- 315 SMD în turul 1 cu 50% (Curtea constituțională a invalidat prima componentă FPTP¹³²), dacă nu este ales, se transferă spre componenta proporțională,
- Restul locurilor (inclusiv fără rezultat) redistribuite în circumscripția națională pe PR-listă de partid blocată cu pragul de calificare 5%,

Lituania:

- 71 de circumscripții și 141 de locuri în parlament unicameral,
- 71 locuri pe FPTP în fiecare circumscripție și

¹³¹ R. Taagepera, STV in Transitional Estonia, Electoral Systems for Divided Societies, Journal of Democracy, v.13, nr.2, 2002

¹³² https://www.ccr.ro/files/products/D0682_12.pdf

- 70 locuri în circumscripția națională pe PR-listă de partid blocată cu pragul de calificare 5% (7% blocuri),

Germania:

- 328 de circumscripții în Bundestag, 328 locuri FPTP în fiecare circumscripție și
- 228 locuri în circumscripția națională pe PR-listă de partid blocată cu pragul de calificare 5% sau 3 locuri FPTP,

Italia (Italicum, camera deputaților 2016):

- 100 de circumscripții în care sunt aleși de la 3 la 9 candidați (MMD, plurinomial),
- Pentru fiecare circumscripție partide înaintază liste (șefii de partide pot înainta în 10 circumscripții), liste blocate,
- Lista electorală, partidul care primul atinge cota de 40%, primești 340 de locuri din 630, (dacă nici un partid nu obține 40%, atunci, primele două partide se concurează și câștigătorul obține 340 de locuri), Cota de gender pe liste este 40%.

Italia (Senat 2016)

- Sistem proporțional pe circumscripția națională, PR-listă blocată, pragul de 3%.

Sistem majoritar

Franța, parlamentare:

- PFPT pentru candidați¹³³.

Irlanda¹³⁴:

- PR-STV în 42 de circumscripții indicând preferința 1 și după dorință preferința 2 (de la 3 la 5 aleși).

Sistem proporțional

Estonia¹³⁵:

- 12 MMD circumscripții în Parlament, în funcție de numărul de populație numărul de mandate este diferit (câte 6-13 mandate), Candidații sunt independenți sau din partea partidelor.

Olanda:

- Sistem proporțional pe circumscripția națională,
- PR-listă blocată, pragul de 0,67%.

¹³³ în prealabil sunt utilizate primaries pentru candidații partidelor

¹³⁴<http://www.housing.gov.ie/sites/default/files/migrated-files/en/Publications/LocalGovernment/Voting/FileDownload%2C1895%2Cen.pdf>

¹³⁵<http://vm.ee/en/electoral-system>,
http://www.electoralsystemchanges.eu/Files/media/MEDIA_133/FILE/Estonia_summary.pdf

4 Analiza factorii necoercitivi de context

În acest capitol analizăm contextul în care se manifestă un sistem electoral și ce influență au acești factori asupra implementării regulilor electorale.

În secțiunea 1.1 argumentăm importanța critică de a înțelege contextul în care regulile electorale vor fi implementate. Pe de o parte designul regulilor electorale depinde de contextul societal în care această funcționează, pe de altă parte regulile electorale produc efecte asupra structurilor politice. Perspectiva teoretică enumeră o serie de factori necoercitivi:

- setul A: experiența democratică, diferențele societale (etnic, religios, lingvistic), nivelul de încredere în instituții, veniturile și nivelul de sărăcie în societate – influențează asupra structurii partidelor,
- setul B: relațiile interinstituționale dintre parlament-executive-președinție, distribuția geografică a preferințelor de vot – influențează asupra structurilor politice și a partidelor în legislativ,
- setul C: structura organizatorică a partidelor, prezența preferințelor personale doctrinare de coalizare, relațiile intrapartiinice, configurația ideologică a partidelor – influențează asupra stabilității și funcționării guvernului,
- setul D: existența fragmentării și polarizării structurii partidelor – influențează asupra soluțiilor de politici și calitatea acestora.

Printre factorii de context necoercitivi, în acest studiu, considerăm necesare să fie reflectate cele mai influente:

1. structura doctrinară a politicului în evoluție și actorii care populează aceste segmente, inclusiv tacticele politice,
2. mișcările persoanelor politice de-a lungul evoluției partidelor politice, relațiile de poziționare dintre aceste grupuri și partidele respective,
3. diferențele și tensiunile societale, inclusiv geopolitice, lingvistice, geografice,
4. provocările cheie în funcționarea autorităților și instituțiilor publice și a statului.

4.1 Partide, tactici politice

Structura partidelor politice a fost supusă evaluării critice nenumărate ori, însă răspunsul coerent pentru a depăși dominația personalității unice asupra partidului, diluarea centralizării excesive în cadrul partidului, dezvoltarea instrumentelor de supraveghere a leadershipului partidului, preponderența dependenței branșelor teritoriale de centrală și persoana liderului partidului.¹³⁶

¹³⁶ The parties dominate the political space and set the country's agenda. They lack internal democracy and are highly centralized, dominated by their leaders, and lack a clearly articulated ideology. This results in a fragmented political spectrum and opportunist parties, thereby weakening the checks and balances that would normally occur. Moldovan parties have traditionally been weak internally, functioning as a loose coalition of relatively autonomous high-level politicians or a single

Sartori oferă câteva clasificări ai partidelor politice.¹³⁷ Clasificările respective sunt așa numite spațiile de manifestare ale partidelor:

- i) Partidele observatoare care *nu sunt interesate de maximizarea voturilor* (concurează pe baza produselor calitative de politice),
- ii) Partidele *ideologice, interesate în maximizarea voturilor* (promovând politici doctrinare și politicile care cresc recunoașterea votanților chiar dacă nu sunt neapărat doctrinare),
- iii) Partidele *responsabile, care nu promovează politicile doar pentru a maximiza voturile* (calculează și susțin doar acele politici care aduc valoarea adăugată în detrimentul vizibilității votului sau poziției doctrinare),
- iv) Partidele *refractare pentru care câștigarea alegerilor sau maximizarea votanților sunt prioritățile* (promovează doar acele politici, neluând în considerație alți factori, care maximalizează voturile),
- v) Partidele *demagogice, partidele iresponsabile, care are singurul scop maximizarea votului* (partidele cu accentul pe vânzarea imaginii ca prima prioritate).

O altă clasificare a partidelor este în funcție de poziționare și importanță asupra unor aspecte concrete:

- a) *problemele/situațiile/provocările* (partide care propun politici pentru a răspunde situațiilor și problemelor astfel apelează către rațiunea votului asupra rezolvării problemei),
- b) *identificarea/recunoașterea* (partide care își construiesc poziționarea în raport cu unele categorii de votanți și apelează către aceștia pentru asigurarea votului, de principiu pozitiv sau negativ),
- c) *imaginea/reputația* (partidele care se promovează cultivând unele percepții despre entitatea și candidații săi, eventual pozitiv sau negativ).

În final, o clasificare interesantă conferă rolul partidelor în competiția reciprocă¹³⁸, în acest caz numărul și ponderea partidelor anti-sistem determină instabilitatea guvernului:

- 1) *Partidele sistemice*, care au ca scop proiectarea politicilor, ideologiei și provocărilor pentru maximizarea voturilor printr-o competiție sau coalizare formală sau ad-hoc (partide din tot spectrul politic),
- 2) *Partidele antisistem* (scopul cărora este reformatarea sistemului de guvernământ, sistemul politic, în unele situații reformatarea chiar și a societății și țării în întregime în care revoluționarea este scopul în sine, utilizarea abordărilor și metodelor populiste, mesajului virulent și agresiv sunt elementele cheie a acestei strategii, deseori capitalizând pe existența problemelor importante obiective în societate)¹³⁹.

Competiția multipartinică în cazul sistemelor politice polarizante, după cum a fost determinat în acest studiu în baza indicilor de fragmentare, este în raport cu mai mulți poli de

---

leader.P.19-20

<http://democracyinternational.com/media/Moldova%20Democracy%20and%20Governance%20Assessment.pdf>

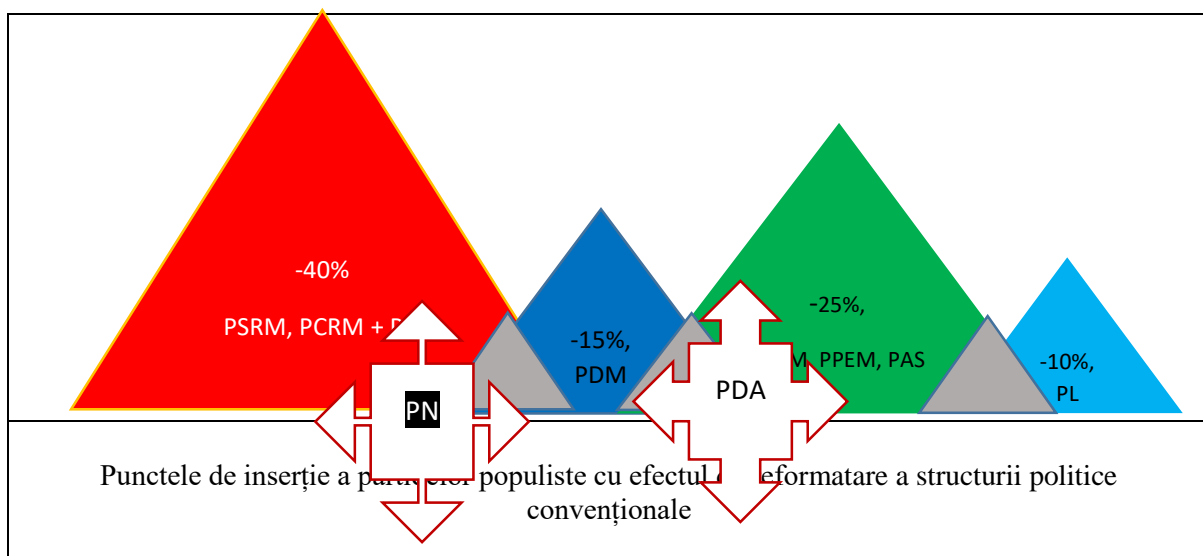
¹³⁷ G.Sartori, Parties and Party System: A framework for analysis, p.291, ECPR

¹³⁸ G.Sartori, Parties and Party System: A framework for analysis,P.283, ECPR

¹³⁹ Fenomenul partidelor antisistem capată o influență tot mai mare nu doar în Europa parlamentară (Le Pen, Front National (Franța), Five-Stars (Italy), UKIP (Anglia), etc dar și în SUA cu alegerea președintelui Trump)

competiție: extremă stângă concurează cu stânga pentru un pol de influență pe stângă, stânga concurează cu partidele de centru pentru un pol de influență pe centru, similar se desfășoară concurența pe dreapta. Partidele antisistem caută puncte de inserțiune în sistemul politic divizat convențional având ca obiectiv reformatarea structurii existente a partidelor politice și a polilor convenționale de competiție¹⁴⁰. Graficul care urmează explică sistemul politic multipolar de competiție în care eșichierul de stângă este reprezentat actualmente de 2 partide (PCRM-scădere și PSRM-creștere) care este în confruntare cu un partid autodeclarat¹⁴¹ antisistem (PN), care atacă și asupra partidului poziționat centrist (PDM). Scopul declarat final este reformatarea integrală a competiției ideologice, se promovează formatarea competiției bazate pe dihotomia elită/bogați-săraci/poporul, înființarea noii republici, introducerea sistemului autoritar cu anularea parțială a supremației legii, accentuarea relațiilor și confruntărilor personalizate.

Graficul 4.1 Reprezentarea grafică a competiției pluri-partinice a partidelor sistemice și partidele antisistem

Legendă: triunghiul roșu semnifică stânga convențională, respectiv albastru e centru, verde e dreapta și albastru deschis unioniștii, triunghiul gri arată suprapunerea voturilor dintre curențele doctrinare, figurile care rămân reprezintă poziționările partidelor populiste (PN și PDA)

Pe segmentul de dreapta sunt câteva partide mai cunoscute (PLDM, PAS, PPEM) inclusiv un segment unionist (PL). Strategia partidului antisistem PDA (retorica declarațiilor contra tuturor instituțiilor publice capturate și nelegitime) a fost reformatarea integrală a sistemului politic prin declanșarea alegerilor dar și pentru a se insera pe eșichierul de dreapta cedat de PLDM. Din 2016, PDA își menține scopul alegerilor anticipate, dar se acomodează în competiția politică pe segmentul de dreapta, competiția bazată pe suportul votului protestatar și mai puțin pe diferențele ideologice, pe poziționare politică, pe agendă de reformare instituțională prin substituirea competiției bazate pe mesaje antisistem a maselor contra acestor elite politice. Partidele antisistem, de regulă, își coordonează eforturile pentru delegitimizarea

¹⁴⁰ Situația similară este cunoscută în Spania: PP (partid de dreapta) și PSOE (partid de stînga) și eforturile, urmare a crizei financiare din 2008, a partidului de extremă stîngă PODEMOS, și ulterior de populism liberal Ciudadanos respective de a concur pe segmentul de stîngă și dreapta. Diferența este că acestea 2 partide, nu intenționează reformatarea întregii clasei politice și nu se poziționează în calitate de obiective de restartare a sistemelor politice sau forțării instituțiilor electivă dar încearcă penetrarea direct în segmentele conventional-doctrinare <http://www.europetoday.ml/the-current-radical-changes-in-the-main-spanish-parties/>

¹⁴¹ I.Cașu – declarațiile multiple în spațiul public, platforma partidul presupune suspendarea supremației legii, impnerea regimului prezidențial de tip Lukașenko, presupune obiective populiste: revizuirea tuturor privatizărilor,

instituțiilor publice care sunt reprezentate de grupurile politice din centru și din dreapta. Strategia partidelor antisistem este clară: atacul virulent, cultivarea stării de nemulțumire, negarea legitimității instituțiilor, forțarea alegerilor anticipate, considerarea altor acțiuni cu provocări și tentative de confruntare. De regulă, partidele antisistem nu reformează sistemul folosind instrumentele democratice, subiectele de politici și provocările momentului sau principale, dar cultivă stări de nemulțumire ca fiind scopul final.

Table 4.2 Poziționarea partidelor politice (tendențe oct. 2016-mar.2017)^{142, 143}

	Left conservative prorrussian opposition (approval, favorable/nonfavourable)	Center-left proeuropean (approval, favoravle/nofavouravle)	Protest against government (approval, favorable/nonfavourable) Anti-government, anti-elites, populist (approval, favorable/nonfavourable) Partide autodeclarate antisistem și poziționate ca populiste		Center-right (proeuropean), opposition (approval, favorable/nonfavourable)	Center-right proeuropean, opposition (approval, favorable/nonfavourable)	Right, prormanian unionist, government (approval, favorable/nonfavourable)
Parliamentary factions	<u>Ig.Dodon, PSRM/president</u> (30%->41%, 45/47->56/41) <u>Z.Greceani, PSRM</u> (2%->7%...->39/55), Partid preponderent ideologic (uniunea euroasatică, cu cultivarea identificării putiniste, paternaliste, autoritare, partid ideologic, refractar)	<u>V.Plahotniuc, PDM</u> (1%->2%, 7/81->11/82) <u>P.Filip, PM, PDM</u> (3%->4%, ...->33/59), <u>A.Candu, PDM, chair Parliament</u> (1%, 19/66) <u>M.Lupu, PDM</u> (12%-1%, 21/70->...) Partid preponderent ideologic, refractar în anumite privințe și responsabil în alte privințe.			<u>V.Ciubotaru, PLDM</u> (... ->16/47) Parliamentary opposition Partid preponderent ideologic, refractar în anumite privințe și responsabil în alte privințe.	<u>Iu.Leancă, PPEM</u> (3%->1%, 23/64->30/62), constructive opposition Partid preponderent ideologic, refractar în anumite privințe și responsabil în alte privințe.	<u>M.Ghimpu, PL</u> (1%->... 7/83->8/87) <u>D.Chirtoaca, PL</u> (1%,27/60->24/66), government Partid preponderent ideologic, refractar în anumite privințe și responsabil în alte privințe.
	<u>V.Voronin, PCRM</u> (6%->5%, ...->31/65), opposition Partid preponderent ideologic (echilibru uniunea euroasatică și europeană, cultivarea ideologiei stataliste (molovenism), partid ideologic, refractar)						
Resurse organizaționale	PSRM: 2 președinți de raioane (32), 52 de primari, PCRM-1 (32) președinte raion, 77 primari (8,6%)	PDM: 19 președinți de raioane (32), 287 de primari, urmare a alegerilor locale 2015 Resursele mediatice dezvoltate, resurse organizaționale dezvoltate, reurse administrative și financiare dezvoltate.			PLDM: 8 președinți de raioane (32), 286 de primari, urmare a alegerilor locale 2015	PPEM: 1 președinte de raion (32), urmare a alegerilor locale 2015	PL: 51 de primari, Unele resurse mediate, unele resurse organizaționale și administrative.
Nonparliamentary factions			<u>R.Usatii, PN</u> (12%->7%, 34/56->35/59), <u>D.Ciubașenco, PN</u> , (3%->...), anti-govnmnt, anti-elite populist,	<u>A.Năstase, PPDA</u> (13%->12%, 32/48->37/52) anti-govnmnt, anti-elite populist, Resurse mediatice de un post de	<u>M.Sandu, PAS</u> (13%->23%, 38/47->42/52), anti-governmental, deși își are origini în PLDM, încă este în formare		<u>A.Guțu, Dreapta</u> (1%->...) <u>Anatol Salaru</u> (?->...)

¹⁴² www.IRI.org dynamics is shown Oct.2016-Mar.2017

¹⁴³ Integrat de autor

			Resurse financiare și mediatice parțial dezvoltate.	televiziune, reprezentanța organizațională în cel puțin 15 raioane.	ideologia, manifestarea refractare-responsabilă, resurse organizaționale în teritoriu limitate, doar în 15 raioane-echipe sprijin		
Resurse organizaționale			PN: 43 primari, urmare a alegerilor locale 2015 Resurse organizaționale în aceste regiuni				
Electoral base – qualitative	Prussians, and mostly elderly, families of Russian migrants to Russia	Public sector employees, big businesses,	Prussian anarchists, anti-elitists, north/south part of Moldova	Disadvantaged and poor, pensioners, groups aggressively opposing government	Former PLDM voters that cut across proeuropeans and intellectuals, mostly in central parts, Chisinau	Some proeuropean elites, businesses, public sector	Unionists, union core nationalists and some young people
pro European, %		~10%		~7-8% (tendința spre micșorare)	~25%		~10%
pro Russian, %	~40%	~5%	~7-8% (tendința spre micșorare) Date electorale arată câștigul în regiunile unde PCRM a avut scor bun și e concurent direct cu PSRM	Date electorale arată câștigul în regiunile unde PLDM a avut scor bun și e concurent direct cu PAS, PPEM, PLDM			

Legend: first number is the voting poll, 2nd - trust/favourable, 3rd – unfavourable, www.iri.org

Intențiile partidelor care se află în competiție sunt precizate în tabelul care urmează. Toate partidele extra-parlamentare se bucură de un suport mai solid în comparație cu partidele parlamentare și intenția acestora este clară pentru alegerile parlamentare în baza sistemului electoral actual PR-listă. Agenda partidelor extra-parlamentare este clară, este de scurtă durată – alegerile. Partidele politice extra-parlamentare se poziționează ca partide de opoziție intransigentă, contra partidelor care se află la guvernare. 2 partide extra-parlamentare PN și PDA se poziționează ca partide anti-sistem.

Table 4.3 Intențiile partidelor politice¹⁴⁴

Parliamentary parties ¹⁴⁵		Non-parliamentary parties	
Party (number of deputies)	Voting intention, tendency, party policy	Party (number of deputies)	Voting intention, tendency, party policy
PDM (40) , Plahotniuc/Filip, government (20 joined fugitives PLDM, PCRM), (10% → 4%, 4+2%)	10%, stable, no early elections, status-quo	PAS (0) , Sandu, (9% → >29%, 27+6%)	30%, rise, early elections, change, against government
PL (11) , Ghimpu, government , (1% → >1%, 1+1%)	1%, decrease, no early elections, status-quo	PPDA (0) , Nastase, (10% → >5%, 5+15%)	5%, decrease, early elections, change, against government
2 fugitives from PL, supporting government	No electoral base, no early elections, status-quo	PN (0), Usatyi/Ciubasenco, (6% → >6%, 6+11%)	6%, decrease, early elections, change, against government
PSRM (24) , Dodon/Greceani, opposition (24% → 36%, 33+4%)	30%, rise, early elections, change	Dreapta (0), Gutu	<1%, stable, change, opposition
PCRM (7, initially 20), Voronin, constructive opposition, (3% → 4%, 4+8%)	4%, decrease, no early elections, status-quo	PUN (0), A.Salaru,	None, extend right wing
PLDM (7, initially 24), Deliu opposition, (1%, 1+1%)	1%, stable no early elections if absorbed by PAS, undecided		
European Platform=PPEM, (2) + fugitives PLDM (6), Leanca (PPEM), constructive opposition, (2% → 1%, 1+3%)	1%, decrease, no early elections, status-quo		

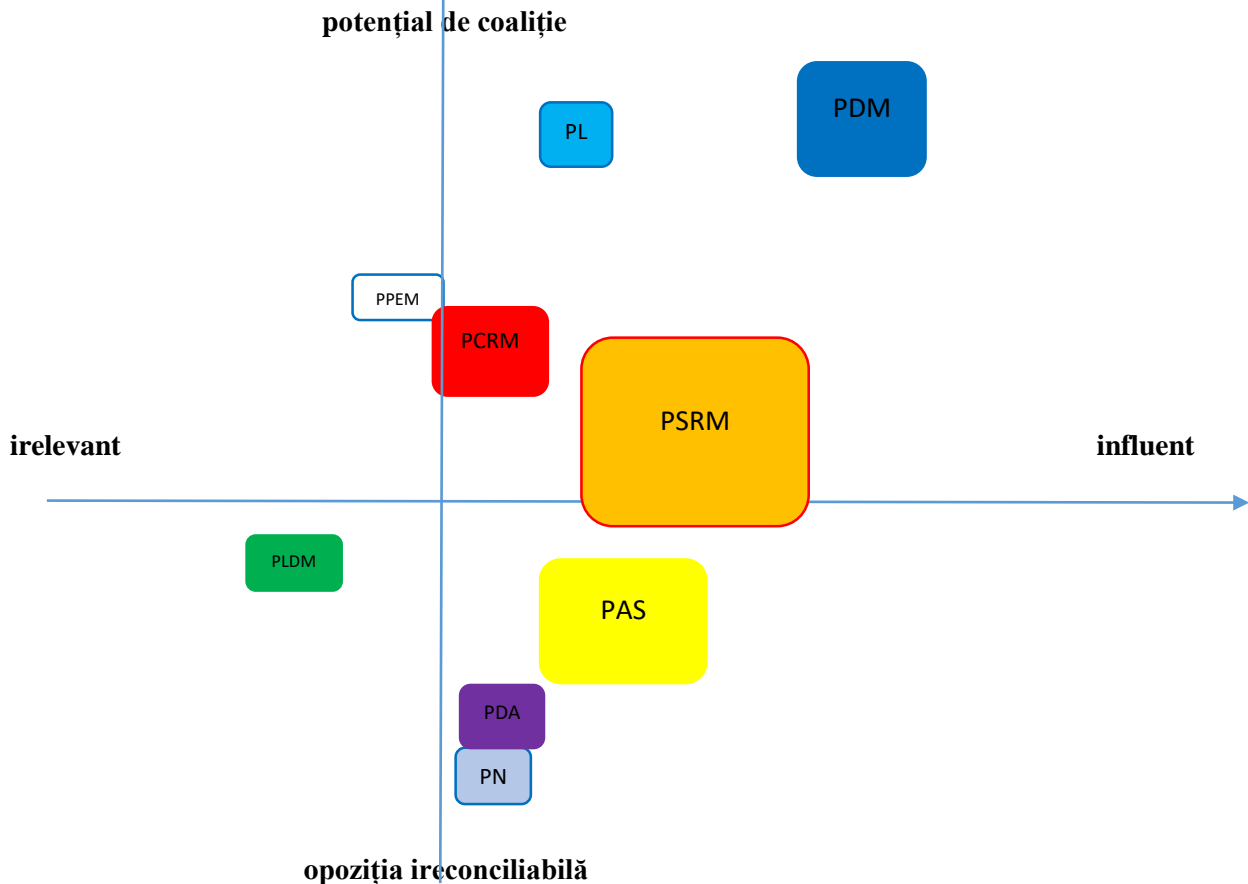
Legend: (number of deputies), polls standings (%), 1st+2nd option Mar.2017, www.iri.org

În graficul care urmează, arătăm diferențele partidelor și potențialul de cooperare. Este evident că acel mai influent partid este PDM, fiind principalul partid de la guvernare, acesta are potențial de coalizare cu mai multe partide și la moment este în tendința ușoară pozitivă de creștere. Următorul partid influent care nu se află la guvernare este PSRM însă în tendința fermă de creștere în sondaje. Potențialul de coalizare al PSRM este, de principiu cu PCRM, în pofida diferențelor de ordin personal dintre liderii acestor două partide în particular. Potențialul de coalizare dintre PSRM și PDM ar exista în unele situații foarte concrete, pe când alte coaliții nu vor fi posibile, în special pe dimensiunea opțiunii proeuropene.

¹⁴⁴ Integrat de autor

¹⁴⁵ <http://www.parlament.md/StructuraParlamentului/Fractiuniparlamentare/tabid/83/language/ro-RO/Default.aspx>

Diagrama 4.4: Competivitatea, rivalitatea și cooperarea partidelor în funcție de potențial de coaliție (axa verticală), influența în societate și la guvernare (axa orizontală) și preferințele în societate în tendință (dimensiunea figurii)

În același cadran se află încă 2 partide cu potențial de coalizare: PL și PPEM deși influența acestor partide este mai mică, doar PL reține o parte de influențabilă Guvernare și în mun. Chișinău. În cadranul de jos sunt 3 partide: PAS, PDA și PN. Coalizarea contra guvernului este previzibilă dintre PAS și PDA, pe când coalizarea PAS sau PDA cu PDM și PL este mai puțin probabilă datorită cultivării percepțiilor ostile personalizate. PDA este poziționat ca partid antisistem prin urmare coalizarea cu oricare partid de la guvernare în virtutea evoluțiilor politice este puțin posibilă.

Coalizarea PAS cu PDM nu are contradicții de ordin ideologic, geopolitic, de priorități de politici, diferențele sunt din perspectiva implementării acestor politici și cultivarea percepției de confruntare cu leadershipul PDM. Această se explică prin originea conducerii PAS din cadrul PLDM, competiția latentă cu PDA care dispune de resurse financiare și de media mult mai solide dar și organizatorice. Capacitățile organizaționale reduse ale PAS expune vulnerabilitatea sa, ce explică cooperarea cu PLDM care deține resursele organizaționale.

Potențialul de coalizare dintre PSRM și PN a fost de principiu posibil, însă în același timp contradictoriu pentru că persistă tendința eventuală de canibalizare reciprocă pe același segment pe termen mediu. Astfel, competiția PSRM și PN bazată pe poziționare și imagine, dar și unele politici concrete este cea mai probabilă.

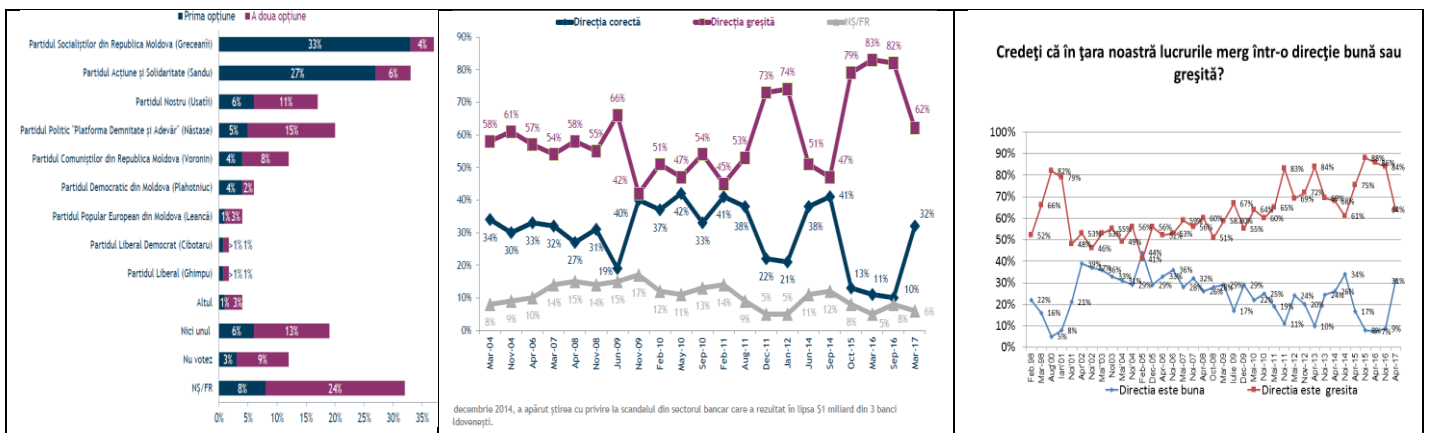
Din perspectiva maturizării relațiilor politice pe segmentul proeuropean, creșterii capacităților organizaționale ale partidelor, creșterii încrederii cetățenilor în instituțiile publice

urmare a reformelor, scăderii în continuare a influențelor partidelor antisistem, în condițiile sprijinului acordat de partenerii de dezvoltare, există posibilitatea principială de coalizare a partidelor proeuropene după anul 2018. Coalizarea pragmatică este posibilă pe principalele provocări de transformare a societății: demonopolizarea și competitivitatea sectorului energetic, demonopolizarea și competiția în sectorul financiar-bancar, reforma justiției.

Intenția de vot cu referire partide concrete sunt prezentate mai jos. Este evident că partidele care au format și formează arcul de guvernare sunt cu cota de încredere foarte mică (de 5-6%). În perioada septembrie 2016-aprilie 2017, sondajele reflectă tendința de micșorarea direcției greșite de 20% (de la 82% la 62%) și creșterea direcției respectiv de la 10% la 32%.

Se reduce previzibil potențialul partidelor antisistem. Tendințele vor avea potențialul de valorificare politică.

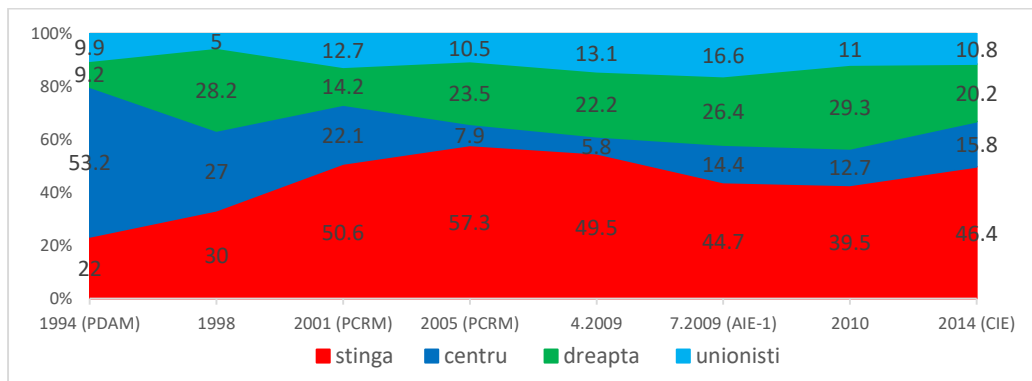
Table 4.5 Intențiile de vot principalele partide și percepția privind situația din țară

Legend: polls standings (%), 1st+2nd option Mar.2017, www.iri.org, www.ipp.md

În graficul de mai jos este prezentat de principiu potențialul tradițional doctrinar de votare în retrospectivă. Stânga ideologică a fost mereu reprezentată în proporție de 40-50% în funcție de slăbiciunile celorlalte curente ideologice de dreapta și în special de centru care poate fi ușor capturat de stânga ideologică. De fapt un centru reprezentativ de 10-15% este unul necesar și vital pentru împiedicarea extinderii stângii ideologice, acest deziderat fiind critic și pentru dreapta ideologică pentru a asigura parteneriatul de coaliție de guvernare.

Grafic 4.6: Potențialul de votare - principale doctrine în baza rezultatelor alegerilor: 1994-2016¹⁴⁶

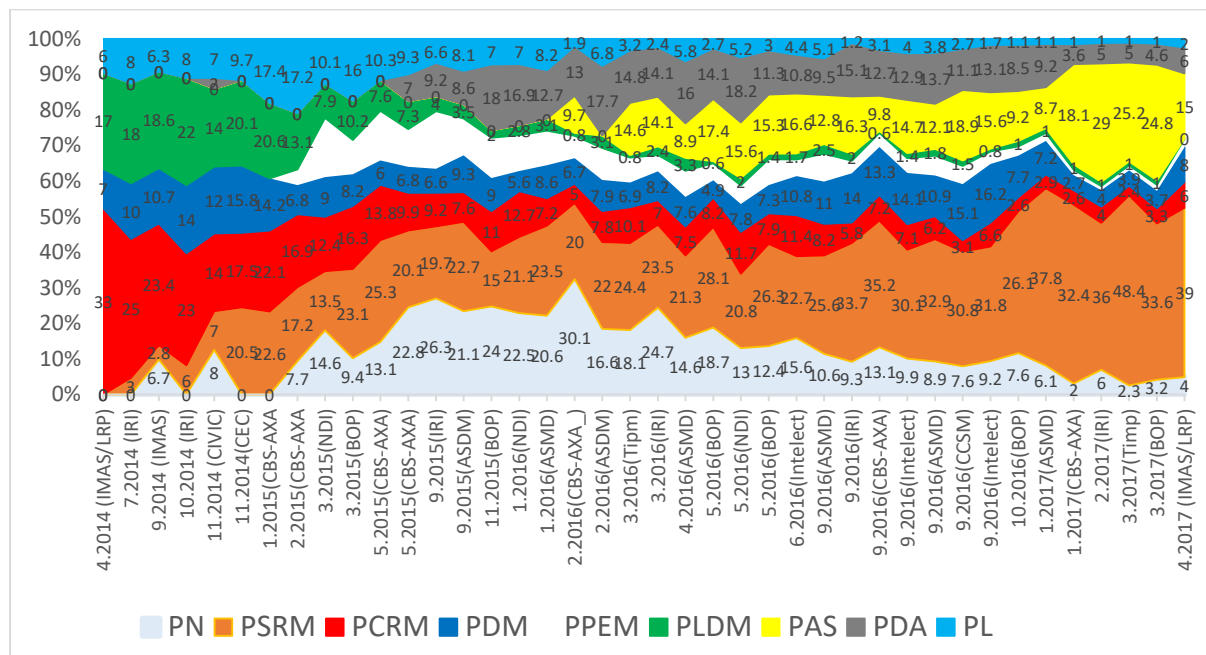

¹⁴⁶ Calculat, integrat de autor

Dreapta ideologică este divizată principial, din care dreapta unionistă are un eşichier tradițional de 10%, restul, partea cea mai importantă de 20-30 revine partidelor de dreapta. Graficul în evoluție arată care este competiția dintre partidele în cadrul curentelor ideologice și incursiunile reciproce. De principiu, partidele reprezentând curentele ideologice au electoratul său neclar care nu este transferabil, este poziționat identitar și imagistic cu un partid de pe eşichierul respectiv și doar un segment mai mic poate fi absorbit de partidele care se poziționează din celălalt eşichier.

Graficul care urmează este interesant pentru că arată evoluția partidelor în timp conform preferințelor în baza sondajelor. Extinderea PSRM se află în direcția PCRM și PN, iar extinderea PAS este în direcția PLDM și parțial PL, dar și efectiv PDA.

Grafic 4.7: Evoluția votului în baza rezultatelor sondajelor: 2014-17¹⁴⁷

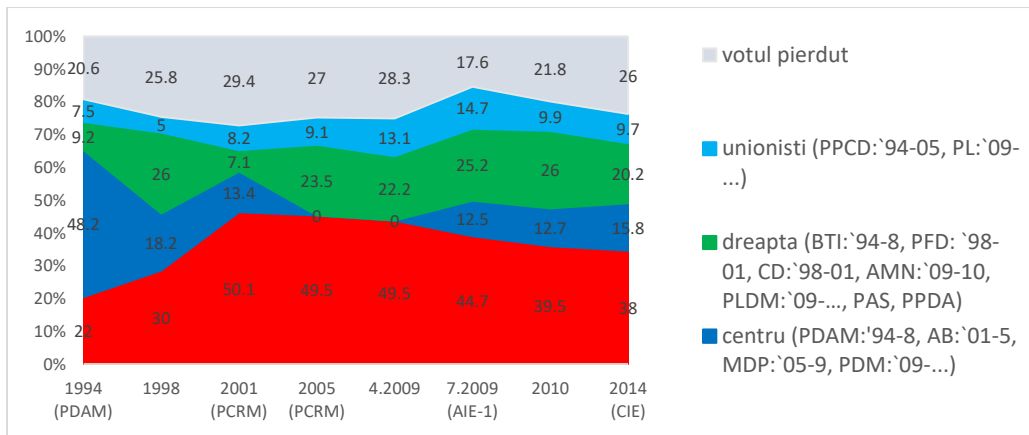

Următoarele 2 grafice oferă o explicație mai clară a diferențelor ideologice și poziționărilor partidelor. Extinderea sau contractarea reală a partidelor doctrinare în realitate este limitată la 5-15% în funcție de ponderea partidului și dimensiunii eşichierului ideologic din contul pierderilor de vot care oscilează de la 20 la 30%. Aceste pierderi de vot, datorită setărilor sistemului proporțional deja discutate reduce ponderea unuia din curentele ideologice prin intermediul a 2 tactici: ridicarea plafonului de accedere (în beneficiul partidului dominant de pe acest eşichier) și promovarea concurenților care fragmentează electoratul partidului dominant (tactica partidelor de pe eşichierul doctrinar concurrent sau concurențe). Analiza mai detaliată a scrutinelor electorale identifică clar aceste practici.

Grafic 4.8: Potențialul doctrinar de vot în baza rezultatelor alegerilor: 1994-98¹⁴⁸

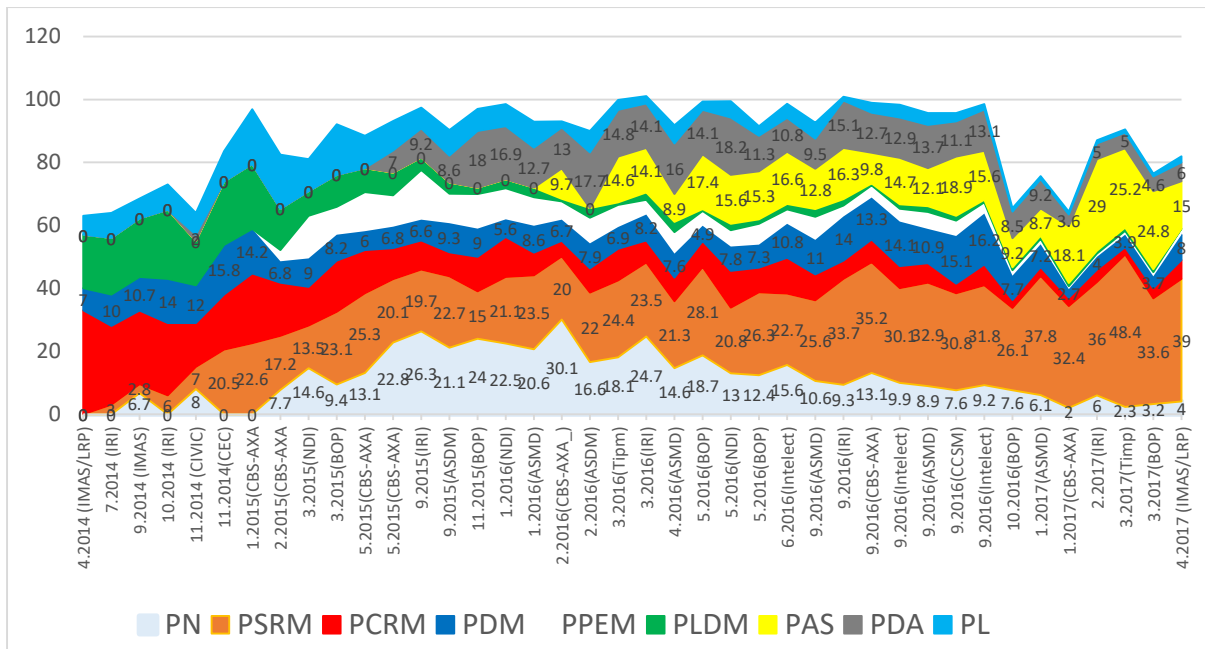
¹⁴⁷ Calculat, integrat de autor

¹⁴⁸ Calculat, integrat de autor

În graficul care urmează este reprezentată tendința de micșorare a popularității partidelor antisistem (PN și PDA), preferințele votanților fiind în favoarea a 2 partide de opoziție PSRM și PAS, care parțial aglomerează votanții din segmentele partidelor antisistem. Totodată, este evidentă o altă tendință, anume creșterea votanților nedeterminați din contul votanților partidelor antisistem care se pot îndrepta spre partidele doctrinar convenționale: de la guvernare în cazul politicilor eficiente sau spre partidele de opoziție. Tendința de migrare a votanților de la partidele antisistem spre votanții nedeterminați (se observă creșterea respectivă) spre partidele de la guvernare sau spre partidele de la opoziție este clar observabilă. La prima etapă migrarea se observă spre partidele de opoziție (PSRM și PAS), la etapa următoare, în condițiile schimbării aprecierii direcție pozitive de evoluție a situației, segmentul nedeterminat se poate capitaliza în contul partidelor de la guvernare.

Grafic 4.9: Preferințele de vot în baza sondajelor: 2014-2017¹⁴⁹

¹⁴⁹ Calculat, integrat de autor

Acest grafic demonstrează cum dependența de o singură persoană în cadrul partidului poate dăuna ireversibil partidului în cadrul sistemului electoral proporțional.¹⁵⁰ Pierderea liderului de partid (din diferite motive) are efecte iremediabile în timp de 6-9 luni asupra scăderii preferințelor față de acest partid (PLDM timp de 9-12 luni în anul 2015, PN timp de 9 luni în 2016). În cadrul sistemului electoral actual bazat pe PR-listă atenția este asupra lider-partid, astfel partidul devine extrem de vulnerabil pentru că are o construcție bazată pe un singur pilon.

Concluzii parțiale 4.1 (partide, tactici):

- 4.1 **Competiția dintre partide este acerbă care a fost determinată de crizele financiar-bancare și corupționale, pe fundalul acestora încrederea în Guvern a suferit puternic. Pe fundalul crizei s-au format 2 partide antisistem care în 2015 și 2016 au reușit să capitalizeze pe nemulțumirea oamenilor, influența acestora este în scădere și votanții protestatari ai acestora sunt absorbiți de către partidele doctrinar convenționale respective din opoziție (PSRM și PAS).**
- 4.2 **Toate partide sistemice și antisistem sunt vulnerabile în fața atacului asupra leadershipului acestora, după cum se prezintă, căderea liderului poate rezulta în perioada de 9-12 luni căderea partidului.**
- 4.3 **De principiu, interesele partidelor de sistem pe termen mediu și lung este cooperarea doctrinară cu segmentele adiacente pentru recrearea Guvernului stabil. Aceasta este împiedicat de relaționările dificile reciproce cauzate de personalizarea relațiilor ostile cultivate de presa din afara și presa polarizatoare a opiniilor din țară în detrimentul posibilităților de coalizare bazat pe apropierea ideologică și de priorități de dezvoltare.**
- 4.4 **De principiu, partidele așezate doctrinar nu pot absorbi curentele votanților ideologici diferiți, deși extinderea limitată este posibilă, astfel, canibalizarea este posibilă doar în limitele aceluiași segment doctrinar (pe stângă, pe dreapta și pe centru). Extinderea reciprocă în subsegmentul votanților din curentele ideologic adiacente este doar parțială.**

4.2 Axa diferențe geopolitice

Societatea din Republica Moldova este forțat divizată de-a lungul preferinței geopolitice. Diferențele de interpretare a realităților retrospective, provocărilor actuale și implicațiilor pentru viitor au devenit trăsăturile de divizare a societății dintre două opțiuni fundamentale: integrarea europeană și euroasiatică. Aceste opțiuni au fost cultivate de forțele politice de realitățile geopolitice, de opțiunile politice și în mod special de influența de penetrarea adâncă a fluxurilor informaționale din străinătate peste capacitatea mediului autohton de a genera alternativă de neradicalizare a societății.

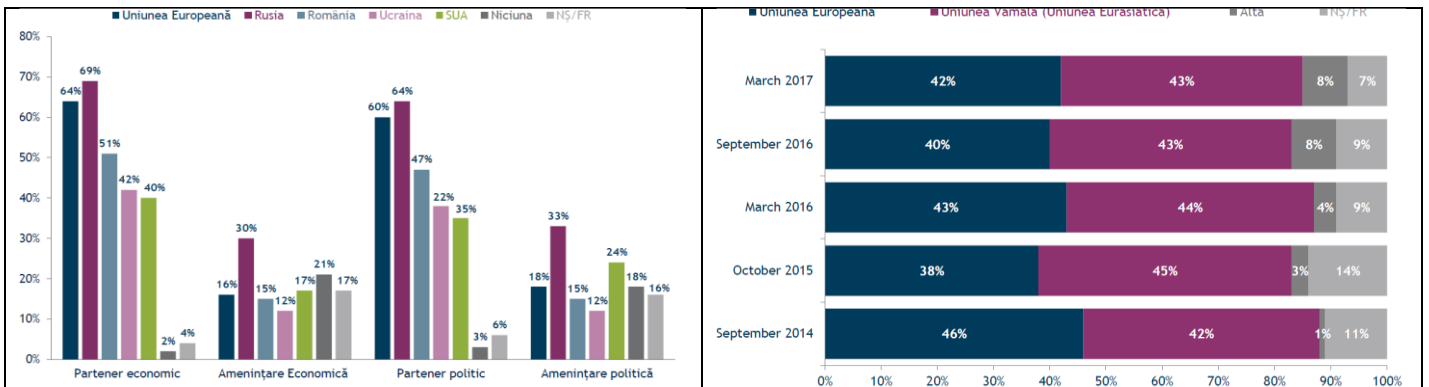
În graficul care urmează se probează aceasta adâncă polarizare în proporție de 50-50%. Constatarea diferenței polarizante are implicații asupra designului sistemului electoral pentru

¹⁵⁰ With Moldova's highly personalistic party system, the leader decides who can run for elections, their relative placement on the party list (which determines the likelihood of getting elected), and who will get what political office after the election. <http://democracyinternational.com/media/Moldova%20Democracy%20and%20Governance%20Assessment.pdf>

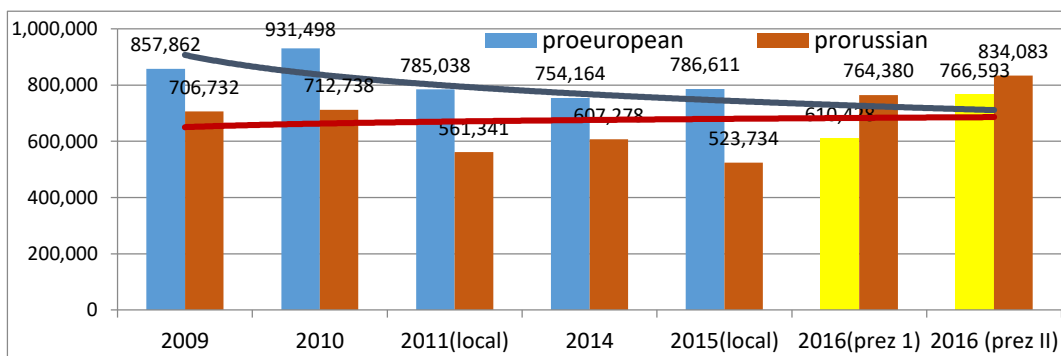
că apartenența la o viziune ideologică este puternică și deseori primează alte preferințe de politici.

Grafic 4.10: Preferințe geopolitice

Într-un grafic caracteristic divizărilor de lungă durată a preferințelor geopolitice, observăm aproximarea relativă a rezultatelor alegerilor parlamentare și prezidențiale în care se observă tendința de micșorarea votanților pentru opțiunea proeuropeană și consolidarea opțiunii produse. Tendința enunțată este mai clară în raport cu alegerile parlamentare și în confruntarea prezidențială. În alegerile locale, preferințele pentru opțiunea europeană este mai clară având, probabil, exemple concrete de susținere și calitatea concurenților concreți și alegerea personificată, pe când în alegerile parlamentare în fața este conducerea partidelor și imaginile create ale acestora corelate cu performanțele guvernelor la acel moment.

Grafic 4.11 tendințele de votare din perspectiva geopolitică^{151, 152}

Explicația alegerilor prezidențiale nu este clară. Este evident că personalitatea candidaților și prestația acestora contează, contează și modalitatea prin care candidații pot coagula suportul votanților altor partide și nu a le depărta, prin urmare, capacitatea candidatului de a integra un spectru mai larg al votanților este importantă pentru a înregistra un scor mai mare în turul doi de vot.

Axa diferențelor geopolitice¹⁵³ este determinată de intervenția centrului euroasiatic (Kremlin) și instrumentele UE cu referire la Moldova: 1) accesul la piețele a produselor și

¹⁵¹ CREDO: Analysis of Political Developments in Moldova 2017-19 – (confidential)

¹⁵² Calculat, integrat de autor

¹⁵³ CREDO: Hybrid Threats Developments for Moldova 2014 (public), 2017 (confidential)

serviciilor, 2) accesul migranților de muncă la piețele respective, 3) deschiderea piețelor informaționale la produsele de import din centrele respective, 4) investițiile de dezvoltare și infrastructură, 5) programele de transformare și asistență tehnică, 6) uzarea rețelelor de influență inclusiv businessului, 7) finanțarea directă și indirectă. Toate acestea sunt în strânsă corelație cu competiția politică și sunt recunoscute ca factorii contextuali în decidera, designul și aplicarea regulilor electorale. Kremlinul tradițional proiectează reputația Rusiei în alegerile și efectiv formatează candidatul preferat.

Comportamentul competitorilor politici relaționează și se poziționează în raport cu doctrinele geopolitice. Cooperarea directă sau indirectă strategică, inclusiv oportunistă care exprimă obiectivele de scurtă durată a actorilor politici, și probabil preferințele personalizate sau chiar preferințele contra, pot determina coalițiile tactice.

Concluzii parțiale 4.2 (diferențe geopolitice):

4.5 Preferințele de vot sunt deviate de-a lungul preferințelor geopolitice, divizarea este rezultatul campaniilor îndelungate de polarizare care au penetrat adânc în societate. Fragmentarea și polarizarea politică parlamentară este completată de divizări geopolitice parlamentare care adaugă un impediment suplimentar de integrare în societate.

4.6 Integrarea votanților pe un segment geopolitic are nevoie de o prestație adecvată de integrare în cadrul alegerilor parlamentare. În cadrul alegerilor locale, prestația de integrare de către liderii locali se conturează pe soluții locale.

4.7 Factorul de context de influență din afară, susținerea strategică declarată sau nedeclarată sunt importante în funcționarea regulilor electorale.

4.3 Axa diferențe etnice, lingvistice

(în engeză)

Society faces critical divisions on several issues. Ethnic diversity and generational differences within society, efforts to change the rules of the game by ruling parties or coalitions once in power can undermine social cohesion—an issue that the AIE needs to consider as it pursues its pro-European political, linguistic, and foreign policy objectives.¹⁵⁴

In this subsection we examine which political parties have the strongest preferences with the Ukrainians and Bulgarians. If there is a correlation between the political preferences and the ethnic groups, namely Ukrainians and Bulgarians vote preferentially for some political parties, then another question appears to what an extent these political parties reflect the options and choices for the minorities regarding the education. In the case the political parties do not reflect the choices and options of the minorities, namely, minorities prefer certain language educational options and respective political parties do not, one has to establish the reasons and perhaps strategies for greater accountability of the political parties towards its constituencies¹⁵⁵.

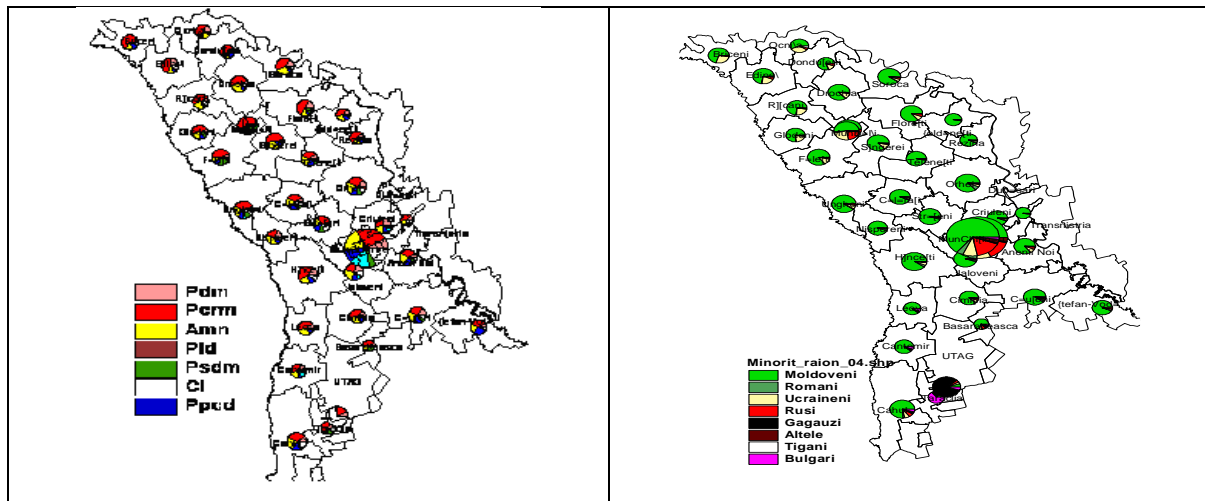
The research approach selected clusters of the ethnically homogeneous regions and establishing these regions political preferences. To this end we produce two detailed commune

¹⁵⁴ <http://democracyinternational.com/media/Moldova%20Democracy%20and%20Governance%20Assessment.pdf>

¹⁵⁵ This section is based on the research conducted by Resource Center for Human Rights in 2008

based maps: ethnic commune based maps and political parties voting preferences. In the regions, in different rayons of Moldova, where Ukrainians and Bulgarians reside, we select randomly areas of homogeneous Bulgarian or Ukrainian compact population and compare with the political parties voting preferences, compare this with the regions with no Bulgarian or Ukrainian component and draw the conclusion on the existence of the correlation. For simplicity, parliamentary elections results in 2005 and 2010 are chosen, yet, similarly analysis performed for local elections in 2007 and other local elections show a similar pattern.

Graficul 4.12 Parliamentary election voting in 2005 per rayons and ethnic distributions per rayons¹⁵⁶

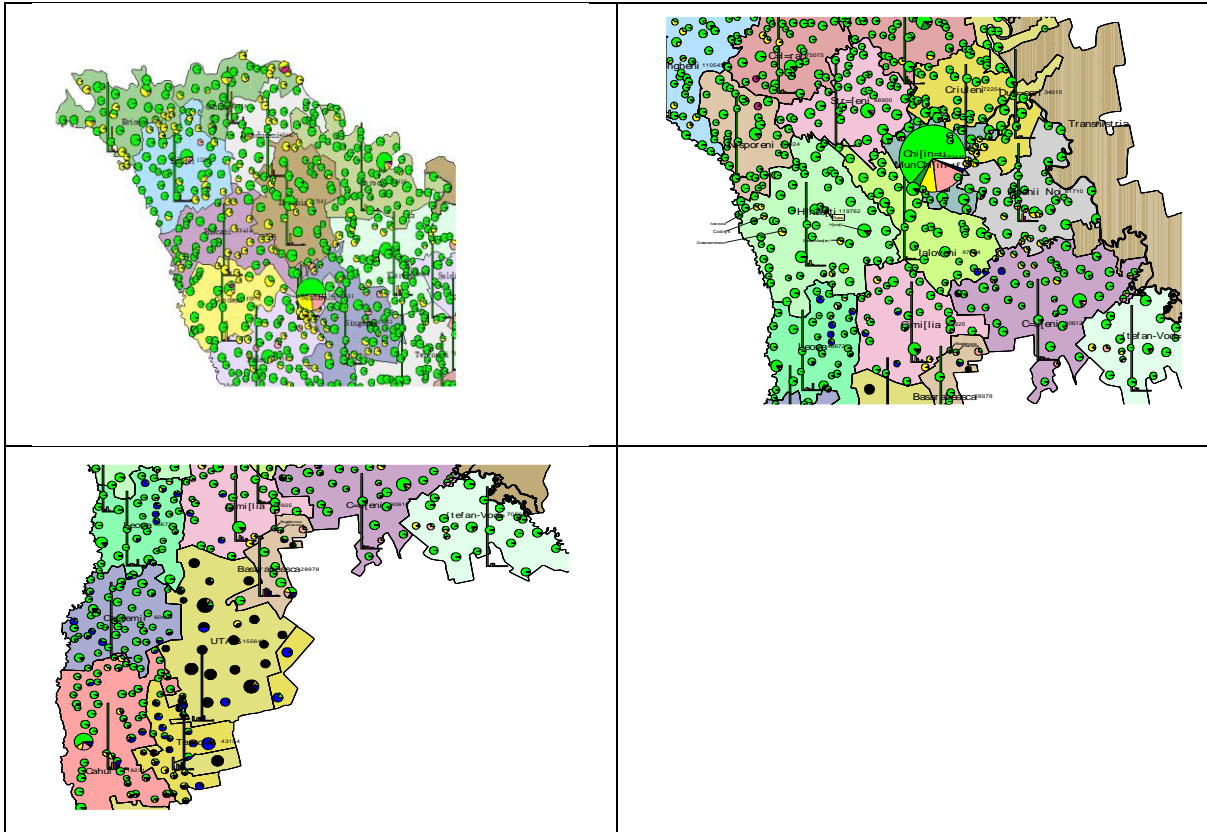
The research chose 12 different rayons (in the North and in the South). In each rayon two types of areas are selected, type A is areas and communes with 60% and up representation of either Ukrainians or Bulgarians and type B is areas and communes with no or very small (less than 5%) representation of Ukrainians and Bulgarians. While comparing political parties voting preferences for type A and type B areas and communes within the same rayons, across rayons and regions: North-South, we make conclusions.

Determinarea razelor teritoriale le circumscripțiilor este complexă în cazul SMD, depind de: populație, omogenitatea populației, tradițiile administrative, continuitatea intereselor comunităților.

Graficul 4.16 Distribuția etnică la nivelul localităților¹⁵⁷

¹⁵⁶ Calculat, integrat de autor

¹⁵⁷ Calculat, integrat de autor

Legendă: verde: moldoveni-români, galben-ucraineni, negru-găgăuzi, albastru-bulgari, roșu-ruși

In the areas where no Ukrainians present, there are two possible patterns. The first pattern is with Communists obtaining more than 30% of votes, with the presence of Our Moldova Block, Popular Christian Democratic Party and Democratic Party as well as Social Democratic Party. The second pattern is that Communist Party receives around 60% of votes with Our Moldova Block, Popular Christian Democratic Party, Democratic Party and the others.

Concluzii parțiale 4.3 (diferențe etnice):

- 4.8 Există o corelație strânsă dintre **votul etnic și partidele politice care optează pentru orientarea geopolitică euroasiatică** în cadrul alegerilor parlamentare dar și în anumită măsură în cadrul alegerilor locale, în special unde **prezența minorităților naționale este mai mare de 60-70%**.
- 4.9 Există o corelație dintre prezența minorităților în proporție de sub 40-50% și paternul de vot, care relevă o preferință pentru partidele **mai moderate centriste conform clasificării geopolitice**. Promovarea **candidaților care integrează prezența bivalentă a grupurilor etnice este esențială**.
- 4.10 Stabilirea districtelor de votare în alegerile locale sau eventual în alegerile pe circumscripții mici regionale poate fi realizată prin: a) omogenizarea districtelor sau b) eterogenizarea districtelor. În cazul situației a) obținem rezultatul de extremizare a relațiilor aleșilor și transferăm relațiile polarizante în organul electiv, în cazul situației b) promovăm candidații care **preferă opțiuni spre centru și integrează opțiunile votanților**.

4.4 Stabilitatea instituțională

Modificarea regulilor electorale și stabilitatea instituțiilor publice și a statului sunt factorii care trebuie luați în considerație. Republica Moldova se află la un anumit moment de dezvoltare. În modelul prezentat mai jos găsim analiza stabilității instituțiilor publice și viabilitatea statului, considerentul care contează pentru argumentul de securitate națională. Analiza de 4 factori a viabilității statului permite să reținem posibilă contribuție a sistemului electoral la intenția și obiectivul oricărui stat de a consolida capacitățile sale ca stat. Acești 4 factori sunt: legitimitatea internă (factorul care necesită consolidare), legitimitatea externă (factorul existent, care în multe situații determină existența statutului), sprijinul financiar extern (existent), resursele interne ale statului (factorul slab dezvoltat). Scopul oricărui stat este să dezvolte toate 4 factori.

Lipsește cercetările directe asupra consolidării statului și sistemele electorale, ce este evident că sistemele proporționale sunt sisteme care accentuează reprezentativitatea, pe când sistemele majoritare accentuează capacitatea de acțiune și de schimbare (să reținem doar exemplul republicii franceză IV). Mai jos este prezentată analiza evoluției capacității statului.

Table 4.17 Evoluția stabilității regimului politic în baza modelului de 4 factorii: 1990-2017.^{158, 159, 160}

Periods, prime-ministers	1990-1997 Snegur: (Sangheli, Ciubuc)	1997-2001 Lucinschi: (Ciubuc, Sturza, Braghis)	2001-9 Voronin: (Tarlev, Greceani)	2010-14 European Alliance (Filat, Leanca)	2015-2016 (6-9 months) European Coalition (Gaburici, Strelet)	2016 ProEuropean platform (Filip)	2017-18 ProEuropean Platform (Filip) (expectations)
Type of political regime Four factors model	Controlled instability	Controlled instability	Political stability	Political stability	Uncontrolled instability	Controlled instability	Political stability or controlled instability ?
1a. External legitimacy	+	-	-	+	-	- +	+
1b. Internal legitimacy	+ -	+ -	+	+ -	-	-	- +
2. Resources	-	-	-	-	-	-	-
3. External aid	-	+ -	- +	+	-	- +	+

Legend: “+” means positive, “-” means negative, “+ -” means transition from positive to negative and just limited positive indicator and “- +” means transition from negative to positive negative and just limited positive indicator. E stands for “+” option, while e stands for “-” option and correspondingly I or i, R or r and A or a.

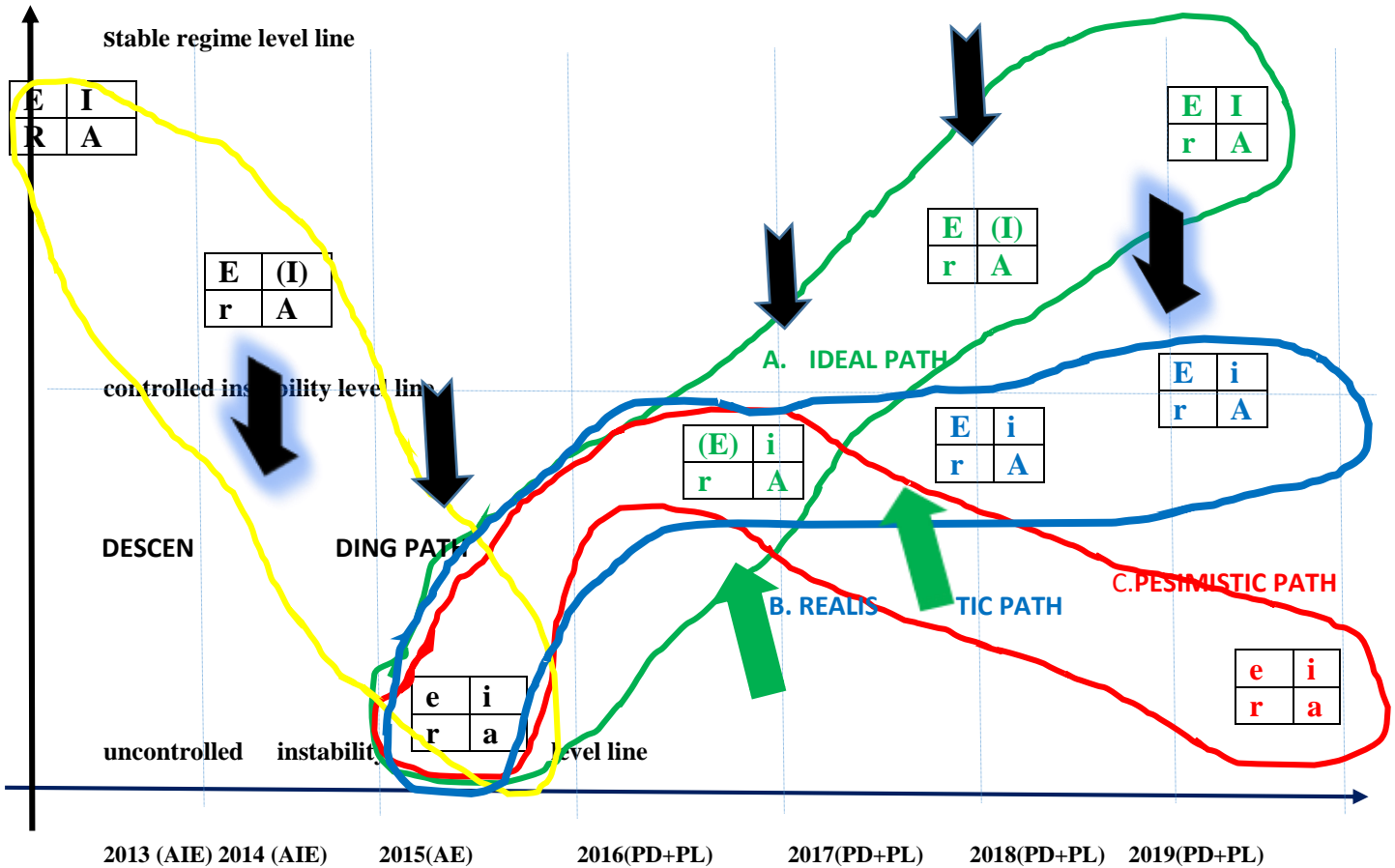
One can see the descending internal path of the political regime from 2013 to 2015¹⁶¹, with regime sliding from stable (2012-13) to controlled instability (2014) to uncontrolled instability (2015). In 2015, none of the factors have been present.

¹⁵⁸ This table partly correlates with another definition of the political stability http://www.theglobaleconomy.com/Moldova/wb_political_stability/ where Moldova situates at 109 place out of 191, yet this indicator does not take into the consideration the stability of the regime dimension.

¹⁵⁹ CReDO: Analysis of Political Developments in Moldova 2017-19 – (confidential)

¹⁶⁰ Calculat, integrat de autor

¹⁶¹ CReDO: Analysis of Political Developments Options in Moldova 2014-16 (confidential)

Grafic 4.18 Scenariile evoluției regimului politic¹⁶²

Legend: *four-factor model of political regime stability* provides degree of political stability: External legitimacy (E), Internal legitimacy (I), internal Resources (R) and External Aid (A), CAPITAL LETTER (E, I, R, A) stands for high value or existence of the factor and minor letter of its inexistence (e, I, r, a), whereas CAPITAL LETTER in brackets ((E), (I), (R), (A)) means low level of the factor.

The graph shows also explains possible future paths in terms of the political stability of the regime. The current state of the political regime is estimated as somewhat below the controlled instability regime with 2 factors present: A – external aid and assistance and some level of (E) – external legitimacy, whereas (i) – internal legitimacy is low and (r) internal resources are low as well.

The most desired path is path A-Ideal path (shown in green). This path paves the way to 2019 aimed at stable political stability regime with at least 3 factors firmly present including I – internal legitimacy and cultivated farther E- external legitimacy. For this path, there is an intermediate state in 2017-18 that provides for the improved controlled instability level moving more to the state of stability.

The most realistic path is the one depicted by B.Realistic path in blue. This path shows that the target in 2019 is most likely will not be able to improve considerably the internal legitimacy to the extent to reach the stable political regime status and therefore, it reaches just the level of the controlled instability status.

¹⁶² Calculat, integrat de autor

The least desired path – C. Pessimistic path – is depicted in red and shows descending path similar to the point in 2015 or so. Should Moldova pursue this path, the uncontrolled instability can provoke major political earthquakes.

The most likely path is probably going to be a mixture of A+B or B+C. We will discuss in the following chapter on the possible actions and determinants that make either of these scenarios take place. Below, we are providing a description of how each of the political regime scenario could look like.

Concluzii parțiale 4.4 (stabilitate instituțională):

4.11 Consolidarea statului este un obiectiv legitim și trebuie văzut inclusiv din perspectiva adoptării unui sistem electoral potrivit pentru a realiza acest obiectiv. Sistemele proporționale PR-listă au ca rezultat fragmentarea excesivă și instabilitatea Guvernului ce contribuie la readucerea capacității de promovare a reformelor.

4.5 Competiția, provocări, politici

(în engleză)

The picture of understanding of the possible evolutions is not complete if the key areas of battles and the structure of the key country resources and assets are not explained. In reality the core battles are given by the various country groups and most importantly by the external actors to control these sectors and assets. *The scope of the control is the control per se, yet some small groups could have these objective just for the sake of enrichment, the key actors add at least another reason – control of the country for political and geopolitical reasons.*

The key areas of confrontation are summarized in the table below.

Tabel 4.19 Domeniile de confruntare politică-economică¹⁶³

	Confrontation areas	Government aim	Prorussian Aim	Opposition 1 aim	Opposition 2 aim
1 st level finance flow	1.1 Energy (scope 1-1,5 bln USD (annual pay to Gazprom) lost opportunity to Gazprom ~0,15-,2 ¹⁶⁴ bln USD annual political rent) Core battle in 2017-18 prior to Parliamentary elections 2018/19	Demonopolisation of imports & distribution, share in distribution, external legitimacy investors from the West	Import, distribution to Gazprom (get rent)	Protect former deals with Gazprom, keep parts of rent, get share in distribution	Keep Gazprom influence for future rent and courtesy to Russian interests
	1.2 Financial-banking (scope 2-3 bln USD ^{165,166} 0.2-0,3 bln USD annual political rent)	De-oligopolisation, Western players invite to dissolve 2-3 players (50% Russian), also provide legitimacy with West	Keep the current status-quo where banks rip large shares from migrants remits	Keep some interests and links to ensure pay for electoral processes	Keep some interests and links to ensure pay for electoral processes

¹⁶³ Calculat, integrat de autor

¹⁶⁴ Combined Russian control of import market is 100% (Gazprom via 50+1% in Moldovagaz), distribution market is 80% (same).

¹⁶⁵ Page 9, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2016/cr1674.pdf>

¹⁶⁶ Combined Russian interests for the last 2 decades mounted to 50% of the market

	Core battle in 2017-18 prior to Parliamentary elections 2018/19				
	1.3 Fiscal-customs (1-2 bln USD, 0,2-0,3 bln political rent) Some battles 2017-18 on closing the irregularities	Close some (IMF-fiscal administration) to generate additional revenue for pensions and social programs	Preferences for some businesses to ensure revenue for electoral processes	Preferences for some businesses to ensure revenue for electoral processes	Preferences for some businesses to ensure revenue for electoral processes
2 nd level finance flow	2.1 Judiciary (protecting interests, ensure properties)				
	2.2 Public tenders and privatization of state assets (0,5-0,7 bln USD, 0,1 bln political rent)				
	2.3 Railway, transportation (strategic investment EBRD and BEI) closed for negotiations				
Controversial issues	3.1 Public administration	Efficient, capable to deliver	Dependent, weak and clientele run		
	3.2 Administrative-territorial reform	Efficient and non-burdensome	Protect regionalism of prussian regions		
	3.3 Political pluralism, democratic institutions	Develops that favors political development	Autocratic Russian model dependent or pluralism that controlled by Russian interests		
	3.4 Media pluralism and ads market	Controlled pluralism based on national interests	Russian controlled media market		

This table clarifies critical challenges of the country ahead of 2-3 years and possible political parties behavior against these challenges. The issues that are classified under the 1st level financial flow are determinant for Moldova dependence on Russian influence via the monopolistic domination for the last two decades and now given DCFTA/AA between EU and Moldova agreement (market liberalisation, access to western markets) have for the first time a chance to break through to transform these key industries into more competitive ones and therefore less dependent on Russian influence that invest and capture some part of the political elites and political parties. The economic scope of the 1st level economic flow is not less than 0.5 bln USD per annum in rents that monopolist holders would use resources to influence the political representation via political parties on both conventional doctrinal ends in Moldova. Failure to act decisively in the coming 2-3 years, would make Moldova incapable to break through with the past and prevent the ability of the state to produce economic competitive industries and subsequently more authentic political competition accountable for the results.

The 2nd level financial flow areas have mostly been subject of the internal dominant political and economic groups influence.

Concluzii parțiale 4.5 (competiția, provocări):

4.12 Partidele politice în Republica Moldova sunt expresia intereselor economice, accesul la resurse sunt obiectul competiției, unele partide sunt expresia intereselor și cuplează

*puternic cu interesele din afară, astfel **obiectivele politicii acestora sunt obiective de control a unor domenii strategice.***

4.13 *O parte din partide nu anunță poziționarea sa exactă cu referire la **reformele importante cu privire la domeniile strategice de politici, reforma și demonopolizarea sectoarelor energetic, financiar-bancar, justiție, transporturile pe căile ferate, etc** altfel pedalează pe poziționarea de imagine și pe speculații de subiecte fără promovarea soluțiilor.*

5 Analiza factori coercitivi de context

În acest capitol analizăm contextul în care se manifestă un sistem electoral și ce influență au acești factori asupra implementării regulilor electorale.

Metodologia analizei factorilor de context coercitivi se referă la:¹⁶⁷

- setul E: fraudele electorale,
- setul F: corupția electorală,
- setul G: supremația legii în relație cu aspectele electorale.

Analiza acestor factori coercitivi este realizată în detaliu de Misiunile de observare a alegerilor OSCE/ODIHR, care emit poziții comune cu Misiunea de observare a alegerilor a UE¹⁶⁸ și a misionii de observare a alegerilor din partea Adunării Parlamentare a Consiliului Europei.¹⁶⁹

Toate observațiile menționate atestă caracterul liber al alegerilor menționând caracterul parțial corect al acestora. Nici o concluzie de până acum nu s-a referit la aspectele cu caracter sistematic care ar putea afecta rezultatul alegerilor. Se remarcă: 1) caracterul polarizant și neechidistant al mass-mediei, 2) deficiențe parțiale de acces al votanților migranți de muncă din alte țări, 3) reprezentativitatea marginală a minorităților și a femeii în competiția politică, 4) capacitățile încă în formare ale unor secții locale de votare.

5.1 Fraude electorale

Fraudele electorale pot avea caracterul izolat sau sistematic. Doar cazurile manifestate într-o manieră sistematică și de anumită amploare, pot avea impact asupra alegerilor. Printre principalele proleme se enumeră:

- a) Calitatea listelor electorale (excluderea votanților decedați, corelația listelor din registru și de la starea civilă – impact de până la 10 mii de voturi anual),
- b) Practica de înscriere temporară în perioada de votare în circumscripțiile strategic selectate în cazul alegerilor locale și efectiv în alegerile pe circumscripții majoritare nu există limita de timp),
- c) Cazuri de numărare cu deficiențe în unele circumscripții.

5.2 Corupția electorală

Corupția electorală, în sensul îngust al cuvântului, se referă la câteva situații:

- 1) cumpărarea votului de către competitorii electorali (oferirea și acceptarea banilor sau bunurilor în schimbul votului),

¹⁶⁷ OSCE/ODIHR elections in Moldova, <http://www.osce.org/odihr/elections/moldova>

¹⁶⁸ https://eeas.europa.eu/topics/water-diplomacy/421/election-observation-missions-eucoms_en#+Observation+missions

¹⁶⁹ <http://website-pace.net/web/apce/election-observations>

- 2) folosirea de către competitorul electoral a resurselor financiare de origine ilegală,
- 3) utilizarea resurselor administrative în scopul electoral (folosirea banilor publici (în preajma alegerilor) sau a poziției oficiale pentru avansarea intereselor politice).

Statul trebuie să întreprindă o serie de măsuri de prevenire și de combatere a acestor situații problematice prin adoptarea legislației corespunzătoare ca precondiția necesare. Totodată, statul trebuie să asigure investigația cazurilor menționate și responsabilizarea făptașilor și participanților.

Există o diferență fundamentală între incidentele corupției electorale și manifestarea sistematică a corupției electorale. În primul caz, al incidentelor, acestea nu au influență semnificativă asupra rezultatelor alegerilor. În cazul manifestării sistematice a corupției electorale, probele și justificările adecvate pot aduce atingere rezultatelor electorale.

Evaluarea legislației la acest capitol conferă conformarea în anumită măsură a cerințelor.¹⁷⁰
Practica la acest capitol

5.3 Supremația legii

La acest capitol sunt luate în considerație câteva aspecte:

- Examinarea promptă și echidistantă a plângerilor electorale de către CEC,
- Examinarea promptă și echidistantă a cazurilor de către instanțele de judecată,
- Investigarea și responsabilizarea neselectivă a cazurilor referite de către OUP.

Rapoartele de monitorizare menționate rețin capacitatea bună a CEC de a administra plângerile și contestațiile competitorilor electorali, inclusiv publicarea deciziilor judiciare finale pe site-ul CEC.

Încrederea în activitatea instanțelor de judecată este destul de mică, în jur de 6-8%, comparabilă cu încrederea în partidele politice.

Încrederea în activitatea OUP este mai bună decât a instanțelor de judecată, spre exemplu, poliția este în creștere, precum și CNA și Procuratura anticorupție, însă gradul de încredere este la cota de sub 30%.

Concluzii parțiale (factori coercitivi):

5.1 Alegerile sunt libere și parțial corecte. Deficiențele nu au caracterul sistematic pentru a afecta rezultatul alegerilor.

5.2 Deficiențele care determină caracterul parțial corect al alegerilor sunt similare și caracteristice democrațiilor în tranziție dar și democrațiilor consolidate: i) polarizarea

¹⁷⁰ Art. 181, 181-1, 182 a CP, <http://lex.justice.md/md/347655/>, http://www.gov.md/sites/default/files/document/attachments/intr05_80.pdf, art.47-53 din Codul Contravențional, art. 10 cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică, <http://lex.justice.md/md/336193/>

mediei, influența propagandei ruse, concentrarea mass-media¹⁷¹, ii) unele curențe în transparența finanțelor politice, inclusiv folosirea resurselor administrative, capacitatea în creștere a CEC în gestionarea proceselor electorale¹⁷², iii) calitatea listelor electorale, circumscrpțiile electorale/votare¹⁷³.

---

¹⁷¹ Analiza comparată a constatărilor Misiunilor de observare privind țările europene din Europa centrală dar Europa occidentală atestă deficiențe similare, probabil mai puțin accentuate.

¹⁷² Analiza comparată a constatărilor Misiunilor de observare menționate atestă un progres semnificativ în R.Moldova la capitolul transparența finanțelor politice, consolidarea capacităților CEC dar insufențe în insularea resurselor administartive – situația comparabilă cu alegerile din europa cetrală.

¹⁷³ Analiza comparată a constatărilor Misiunilor de observare menționate atestă o situație comparabilă cu alegerile din europa cetrală.

6 Analiza opțiunilor politicii și soluțiilor electorale

Comisia de la Veneția, OSCE/ODIHR opinează clar: “alegerea sistemului electoral este dreptul suveran al fiecărei țări; procesul de adoptare unui sistem electoral se va realiza prin intermediul unui dialog deschis și incluziv cu participarea tuturor forțelor politice”.¹⁷⁴

6.1 Concluzii parțiale

Rolul sistemelor electorale (1)

Concluzii parțiale 1.1 (sistem electoral în context larg):

- 2.1 Sistemul electoral trebuie ales odată ce este clar ce **obiectiv de politici necesită transpunere**. Sistemul electoral ales nu produce efectul direct, acesta creează condițiile pentru transpunerea efectului dorit în timp.
- 2.2 **Regulile concrete ale sistemului electoral** ales trebuie să fie **consistente cu sistemul electoral** ales, de altfel deficiențele acumulate pot anihila obiectivul dorit. **Factorii de context** au efecte importante asupra modului de realizare a sistemului electoral.

Concluzii parțiale 1.2 (obiective politici electorale):

- 2.3 Selectarea **sistemului electoral este secundară obiectului de determinare a obiectivului de politici** (accountabilitatea/responsabilitatea, stabilitatea guvernului, reprezentarea proporțională, rezultatul clar, etc),
- 2.4 De regulă, se stabilesc **1-2 obiective de politici reieșind din situația și prevederile concrete** și în funcție de acestea se selectează sistemul electoral.
- 2.5 Designul concret al sistemului electoral depinde de: a) factorii de context (coercitiv și necoercitiv), b) capacitatea instituțiilor de implementare, c) sprijinul și tradiția electorală, etc.

Concluzii parțiale 1.2.1 (obiectiv proporționalitate):

- 2.6 Asigurarea **reprezentativității proporționale** este unul din obiectivele care poate fi realizat prin **votul proporțional (PR-listă) sau prin sistemul electoral majoritar (STV)**,
- 2.7 Designul sistemului electoral depinde foarte mult de setările particulare care trebuie prevăzute să fie compatibile cu sistemul electoral ales, de altfel se atestă deficiențele sistemului ales care produc efectele și impactul advers împiedicând realizarea obiectivului de politici.

Concluzii parțiale 1.2.2 (obiectiv accountabilitate):

- 2.8 **Sistemul electoral de unul singur nu poate produce realizarea obiectivului de politici scontat**, regulile electorale contribuie la crearea condițiilor respective. În cazul României sistemul electoral din 2014 ar fi trebuit să producă o responsabilitate mai clară pentru că are și o componentă majoritară pronunțată, probabil cele 2 guverne în perioada de 4 ani este o concluzie parțială în susținerea acestui demers, însă revenirea României în alegerile din 2016

¹⁷⁴ European Commission, Concerning Thresholds which bar parties from access to parliaments, 2015 [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI\(2015\)022-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI(2015)022-e), European Commission, Concerning Thresholds which bar parties from access to parliaments (II) 2010 [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)007-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)007-e) Fair Apportionment in the View of the Venice Commission's Recommendation <http://econ.core.hu/file/download/mtdp/MTDP1338.pdf>

la sistemul proporțional PR-listă a produs o majoritate mai clară și mai stabilă. Astfel, se demonstrează influența factorilor de context.

Concluzii parțiale 1.2.3 (obiectiv stabilitate Guvern):

2.9 Modificarea sistemului electoral nu este un procedeu simplu, există o serie de impedimente de blocaj de ordin legal, de capacitate de implementare sau de sprijin politic.

Concluzii parțiale 1.2.5 (obiectiv reprezentativitate grupuri speciale):

2.10 **Sistemele proporționale și majoritare pot fi ajustate și modelate pentru a asigura reprezentativitatea unor grupuri speciale**, dar și asigurarea principiului egalității de gen.

Impact sistem electoral actual (2)

Concluzii parțiale 2.1 (sistem proporțional reprezentativ):

- 3.1 **Sistemul electoral PR-listă blocată**, în coroborare cu alți factori de context, a creat ca **efect multitudinea partidelor din care periodic 2-3 partide concurează pe același segment doctrinar, ideologic, însă în esență concurența se reduce la confruntarea grupurilor de oameni** care populează listele partidelor politice, în special pe primele locuri.
- 3.2 Se observă mișcarea grupurilor de persoane de la un partid politic din aceeași categorie ideologică, combinarea blocurilor electorale din categoriile diferite, dar și reproducerea prezenței în **partidele politice pe domenii ideologice foarte diferite, chiar contradictorii în proporție de 20-30% din vârful** (primele 20 de poziții) listelor partidelor parlamentare.
- 3.3 Prin coroborare cu alte studii privind finanțarea campaniilor electorale reținem progresul inadecvat al democrațiilor interne în cadrul partidelor, dependența fiind maximă de grupuri dominante de cel mult 5% asupra finanțărilor și strategiei partidelor, astfel, PR-listă sistem electoral are efect foarte redus la consolidarea partidelor politice în sensul democratizării și reprezentativității acestora.

Concluzii parțiale 2.3 (încredere partide politice):

- 3.4 **Încrederea în partidele politice este foarte joasă (8%)**, de rând cu instituția parlamentului, expresia partidelor politice, principalul motiv fiind **lipsa de accountabilitate în fața cetățenilor și performanța scăzută a partidelor politice înregistrată prin guvernele formate**.
- 3.5 Prin comparație încrederea în autoritățile publice locale, în special primăriile, este de cel puțin 3-4 ori mai mare (30-35%). În vârful (primele 20 de poziții) listelor parlamentare cel puțin 30% de persoane publice se regăsesc mișcările de pe alte liste anterioare.

Concluzii parțiale 2.3 (stabilitate Guvern):

- 3.6 Sistemul proporțional **PR-listă previzibil contribuie la un grad înalt de fragmentare a partidelor politice**, și prin urmare a coalițiilor politice în susținerea Guvernelor. **Indice de fragmentare este la cota cea mai înaltă și este factorul de instabilitate politică, inclusiv pentru că sistemul electoral PR-listă facilitează acest proces, dar și pe motivul factorilor de context**.
- 3.7 **Longevitatea Guvernelor este foarte mică**, cadrul de interacțiune dintre partidele politice se caracterizează ca **fiind extrem de polarizant și instabil**.
- 3.8 Gradul înalt de polarizare se explică prin diferențele ideologice pronunțate, competiția dintre centrele de influență economică care se manifestă prin competiția politică din cadrul acestor partide, lipsa de accountabilitate reală în raport cu cetățenii facilitează **poziționarea contradictorie și combativă dintre grupurile de identitate în forma avansată**.

Sisteme electorale: evidențe de politici (3)

Concluzii parțiale 3.1 (sisteme electorale):

- 6.1 **Afirmația precum un sistem electoral este mai bun sau mai potrivit decât celălalt nu este bazată pe probe științifice** și nu rezultă din practica demonstrată a țărilor, prin urmare este neinformată și neargumentată.
- 6.2 Administrarea sistemelor electorale poate fi clasificată din perspectiva administrării acestora, spre exemplu **PR-listă de rând cu FPTP sunt cel mai simplu de administrat și sistemul în două tururi este cele mai dificil de administrat.**

Concluzii parțiale 3.2 (impact asupra partide):

- 3.3 Sistemul de guvernământ, modalitatea de alegere a președintelui, tradiția legală a țării sunt factorii de luat în considerație.

Concluzii parțiale 3.3 (încredere în instituții, alegeri):

- 3.4 Sistemele electorale **proporționale (inclusiv STV) și cele mixte relevă un grad cu cel puțin 5-6% mai mare de participare** în alegeri. **Numărul mare de partide în cadrul coaliției de guvernare reduce percepția de eficiență** și descurajează participarea cetățenilor la vot.
- 3.5 Sistemele de vot **preferențial (majoritar) axate pe candidați determină percepția echității mai sporite** pentru rezultatul alegerilor la cetățeni.
- 3.6 **Satisfacția și încrederea în instituțiile democratice** și funcționarea democrației este în special în strânsă legătura cu **sistemele electorale majoritare**, astfel nivelul de încredere în instituțiile democratice rezultate din sistemele proporționale este mai mic.

Concluzii parțiale 3.4 (performanța economică):

- 3.7 **Sistemul majoritar tinde să reducă impozitarea cu 0,5% în decursul deținerii mandatului (adică 1-3% din bugetul public al țării).**
- 3.8 Diferențe de **3-5% din PIB la cheltuieli publice în favoarea guvernelor** alese în baza **sistemului proporțional** pe motiv că guvernează în coaliții mai largi.
- 3.9 **Guvernele majoritare se concentrează pe implementarea politicilor economice** în condițiile guvernelor mai stabile și livrează **creșterea economică mai clară.**
- 3.10 **Guvernele proporționale**, de regulă, sunt mai bune pentru a **stimula creșterea economică prin cheltuieli mai mare pentru infrastructură.**
- 3.11 **Guvernele stabile (componenta majoritară)** și un grad de reprezentare rezonabil (componenta proporțională), **produce creșterea economică mai bună în comparație cu sistemele electorale pure.**
- 3.12 Alegerile pe **circumscripțiile cu mai mulți aleși și sistemul electoral proporțional stimulează un suport mai larg al alegătorilor**, contribuie la dezvoltarea **programelor redistributive.**
- 3.13 Gradul mai mare de **proporționalitate a sistemului electoral reduce nivelul de inegalitate și reduce gradul de sărăcie. Sistem prezidențial de guvernământ cuplat cu sistemul majoritar electoral are proprietatea să contribuie cel mai accentuat la creșterea inegalității.**
- 3.14 **Sistemele majoritare tind să favorizeze investitorii și angajatorii**, pe când cele **proporționale angajații** ca rezultat al politicii.

Concluzii parțiale 3.5 (anticorupție):

- 3.15 Modificarea doar a **sistemului electoral** poate **contribui la slăbirea fenomenului de corupție, dar nu poate determina micșorarea acestuia.**
- 3.16 **Legătură dură** există dintre **micșorarea pragului de accedere și scăderea nivelului de corupție și personalizarea** (persoane candidați decât listele de partid) competiției politice.
- 3.17 Sistem PR-listă blocată este asociat cu un nivel de corupție mai mare decât sistemul PR-listă închisă/deschisă (flexibilă). Sistemul **PR-listă blocată cu un sistem prezidențial este cel mai**

susceptibil corupției sistem electoral.. Cu cât componenta proporțională și indirectă este mai mare cu atât gradul de corupție crește.

- 3.18 Regula generală expusă mai sus este valabilă doar pentru circumscripțiile cu dimensiunea mică. Circumscripțiile cu dimensiuni mare, adică în jur de 15 și mai mult, conferă o dependență inversă. Corupția politică crește cu PR-listă deschisă/flexibilă. Astfel, **PR-listă deschisă/flexibilă nu se recomandă pentru circumscripții cu în jur de 15 și mai mulți aleși, se recomandă doar circumscripțiilor cu mai puțin de 10 aleși. PR-listă blocată nu se recomandă în circumscripții mici (mai puțin de 10) pentru că se cultivă iresponsabilitatea.**
- 3.19 Responsabilitatea colectivă este mai mică decât **responsabilizarea individuală care rezultă din sistemul majoritar** asigură legătura mai strânsă. Sistemul majoritar și micșorarea percepției este în scădere mai mare, dacă sistemul majoritar este bazat pe votul plurinominal MMD.
- 3.20 **Fenomenul corupției este mai mic în țările care folosesc circumscripțiile electorale mai mare (mai mulți votanți/electorii) și cu pragul de participare la competiție mai mic.**
- 3.21 **Elementul majoritar în sistemul mixt induce forme mai clare de monitorizare a Guvernului și controlul corespunzător asupra corupției.**

Concluzii parțiale 3.6 (clivaje sociale):

- 3.22 În societățile cu foarte multe clivaje și diferențe, liniile de separare societale în cadrul sistemului electoral **proporțional stimulează transferarea clivajelor societale și fragmentarea reprezentativă în legislativ.**
- 3.23 Sistemele majoritare care accentuează câștigătorul cu votul transferabil (STV) au proprietatea de a modera extremismele și polarizările.
- 3.24 În general proporționalitatea și moderarea reprezentărilor nu pot fi reconciliate în cadrul unui sistem electoral. **Numărul mai mare de axe de divizare a societății dezavantajează sistemele proporționale pentru că cultivă fragmentare excesivă și perpetuarea polarizării.**
- 3.25 Sistemul proporțional este un sistem echitabil ca rezultat însă nu promovează moderarea și nivelarea clivajelor societale.
- 3.26 Sistemul STV sau AV, fiind sistemele preferențiale majoritare, pot avea efecte pozitive pentru că se centreează pe persoane concrete, decât partide și grupuri, prin urmare **previne accentuarea conflictelor etnice și politizarea problemelor, în special în democrațiile în devenire.**

Analiza factorii necoercitivi (4) și necoercitivi (5)

Concluzii parțiale 4.1 (partide, tactici):

- 4.1 **Competiția dintre partide este acerbă care a fost determinată de crizele financiar-bancare și corupționale**, pe fundalul acestora încrederea în Guvern a suferit puternic. Pe fundalul crizei s-au format 2 partide antisistem care în 2015 și 2016 au reușit să capitalizeze pe nemulțumirea oamenilor, influența acestora este în scădere și votanții protestatari ai acestora sunt absorbiți de către partidele doctrinar convenționale respective din opoziție (PSRM și PAS).
- 4.2 Toate partidele sistemice și antisistem sunt **vulnerabile în fața atacului asupra leadershipului acestora**, după cum se prezintă, căderea liderului poate rezulta în perioada de 9-12 luni căderea partidului.
- 4.3 De principiu, **interesele partidelor de sistem pe termen mediu și lung este cooperarea doctrinară cu segmentele adiacente pentru recrearea Guvernului stabil.** Aceasta este împiedicat de relaționările dificile reciproce cauzate de personalizarea relațiilor ostile cultivate de presa din afara și presa polarizatoare a opiniilor din țară în detrimentul posibilităților de coalizare bazat pe apropierea ideologică și de priorități de dezvoltare.
- 4.4 De principiu, partidele așezate doctrinar nu pot absorbi curentele votanților ideologici diferiți, deși extinderea limitată este posibilă, astfel, **canibalizarea este posibilă doar în limitele aceluiași**

segment doctrinar (pe stângă, pe dreapta și pe centru). Extinderea reciprocă în subsegmentul votanților din curente ideologic adiacente este doar parțială.

Concluzii parțiale 4.2 (diferențe geopolitice):

- 4.5** Preferințele de vot sunt **deviate dea lungul preferințelor geopolitice, divizarea este rezultatul campaniilor îndelungate de polarizare** care au penetrat adânc în societate. Fragmentarea și extremizarea parlamentară este completată de divizări geopolitice parlamentare care adaugă un impediment suplimentar de integrare în societate.
- 4.6** Integrarea votanților pe un segment geopolitic are nevoie de o prestație adecvată de integrare în cadrul alegerilor parlamentare. În cadrul alegerilor locale, **prestația de integrare de către liderii locali se conturează pe soluții locale.**
- 4.7** Factorul de context de influență din afară, susținerea strategică declarată sau nedeclarată sunt importante în funcționarea regulilor electorale.

Concluzii parțiale 4.3 (diferențe etnice):

- 4.8** Există o corelație strânsă dintre **votul etnic și partidele politice care optează pentru orientarea geopolitică euroasiatică** în cadrul alegerilor parlamentare dar și în anumită măsură în cadrul alegerilor locale, în special unde **prezența minorităților naționale este mai mare de 60-70%.**
- 4.9** Există o corelație dintre prezența minorităților în proporție de **sub 40-50% și paternul de vot**, care relevă o preferință pentru partidele **mai moderate centriste conform clasificării geopolitice.** Promovarea **candidaților care integrează prezența bivalentă a grupurilor etnice este esențială.**
- 4.10** Stabilirea districtelor de votare în alegerile locale sau eventual în alegerile pe circumscripții mici regionale poate fi realizată prin: a) omogenizarea districtelor sau b) eterogenizarea districtelor. În cazul situației a) obținem rezultatul de extremizare a relațiilor aleșilor și transferăm relațiile polarizante în organul electiv, în cazul situației b) promovăm candidații care **preferă opțiuni spre centru și integrează opțiunile votanților.**

Concluzii parțiale 4.4 (stabilitate instituțională):

- 4.11 Consolidarea statului este un obiectiv legitim** și trebuie văzut inclusiv din perspectiva **adoptării unui sistem electoral potrivit pentru a realiza acest obiectiv.** Sistemele proporționale PR-listă au ca rezultat fragmentarea excesivă și instabilitatea Guvernului ce **contribuie la readucerea capacității de promovare a reformelor.**

Concluzii parțiale 4.5 (con competiția, provocări):

- 4.12** Partidele politice în Republica Moldova sunt expresia intereselor economice, accesul la resurse sunt obiectul competiției, unele partide sunt expresia intereselor și cuplează puternic cu interesele din afară, astfel **obiectivele politicii acestora sunt obiective de control a unor domenii strategice.**
- 4.13** O parte din partide nu anunță poziționarea sa exactă cu referire **la reformele importante cu privire la domeniile strategice de politici, reforma și demonopolizarea sectoarelor energetic, financiar-bancar, justiție, transporturile pe căile ferate, etc** altfel pedalează pe poziționarea de imagine și pe speculații de subiecte fără promovarea soluțiilor.

Concluzii parțiale 5 (factori coercitivi):

- 5.1 Alegerile sunt libere și parțial corecte.** Deficiențele nu au caracterul sistematic pentru a afecta rezultatul alegerilor.
- 5.2** Deficiențele care determină caracterul parțial corect al alegerilor sunt similare și caracteristice democrațiilor în tranziție dar și democrațiilor consolidate: i) polarizarea mediei, influența propagandei

ruse, concentrarea mass-media¹⁷⁵, ii) unele curențe în transparența finanțelor politice, inclusiv folosirea resurselor administrative, capacitatea în creștere a CEC în gestionarea proceselor electorale¹⁷⁶, iii) calitatea listelor electorale, circumscripțiile electorale/votare¹⁷⁷.

6.2 Scopul politicii

Determinarea obiectivului de politică este principală sarcină. Obiectivul de politică va determina sistemul electoral cel mai potrivit pentru a contribui la realizarea acestuia. Doar de unul singur, sistemul electoral nu va atinge realizarea scopului politicii electorale.

Concluziile parțiale 2.1 și 2.2 elocvent demonstrează înțelegerea procesului de elaborare a politicii electorale. Politica electorală și obiectivul politicii electorale sunt secundare obiectivului de politici de dezvoltare a sistemului democratic. Dacă punctul de pornire este doar analiza sistemului electoral ajungem în situația înțelegerii înguste a situației. Deseori, consultanța externă este rezultatul acestei priviri limitate asupra situației și contextului de acțiune a poliției și obiectivelor politicii electorale. O altă abordare parțială este prin prisma exclusivă a interesului politic de maximalizare a rezultatului electoral, care este contraproductivă pentru interesul consolidării instituțiilor democratice și a instituțiilor democratice. În final, abordarea pur juridică reflectă o viziune de tunel asupra proiectului de lege concret și omite estimarea impactului real.

Concluziile parțiale 2.3-2.5 conferă logica de proiectare a unui sistem electoral. Proiectarea începe de la formularea obiectivului de politici, urmează înțelegerea contextului din care reiese câteva opțiuni, în mare parte prescrise de sisteme electorale, care pot realiza acest obiectiv propus. Caracteristicile specifice ale sistemului electoral ales trebuie ajustate la situația concretă a societății din perspectiva: i) circumscripției (omogenă-eterogenă, dimensiunea, numărul de votanți, plurinominală sau uninominală), ii) modului de votare (simplu sau preferențial), iii) candidatul (listă sau persoană), iv) pragul de acces, etc. Acestea setări concrete pot reda consistența sistemului electoral ales sau să fie tranșant contraproductive realizării autentice sistemului electoral ales.

După cum demonstrează concluziile parțiale 3.1-3.8, sistemul actual PR-listă are multiple deficiențe care nu sunt consistente cu scopul sistemului electoral ales și prin urmare produce efecte adverse asupra obiectivului de politici. Totodată, sistemul electoral ales are o serie de imperfecțiuni care atenuează dezavantajele sistemului electoral. Actualul sistem electoral, datorită setărilor inadecvate, în lipsa politicilor complementare de consolidare a democrației și a partidelor politice a contribuit la deligitimizarea instituției partidului politic, a facilitat transformarea partidelor politice în paravane pentru grupurile de interese și antreprenori de rentă economică sub acoperirea pravanului partidului politic. În contextul polarizării în societate, menținerea sistemului electoral actual accentuează curențele democrației.

¹⁷⁵ Analiza comparată a constatărilor Misiunilor de observare privind țările europene din Europa centrală dar Europa occidentală atestă deficiențe similare, probabil mai puțin accentuate.

¹⁷⁶ Analiza comparată a constatărilor Misiunilor de observare menționate atestă un progres semnificativ în R.Moldova la capitolul transparența finanțelor politice, consolidarea capacităților CEC dar insufențe în insularea resurselor administrative – situația comparabilă cu alegerile din Europa centrală.

¹⁷⁷ Analiza comparată a constatărilor Misiunilor de observare menționate atestă o situație comparabilă cu alegerile din Europa centrală.

Concluziile parțiale 2.8-2.10 și 3.1-3.26 oferă un set robust de evidențe de politici din alte jurisdicții care pot servi în calitate de lecții învățate, evidențe transferabile de politici sau recomandări pentru: i) clarificarea necesității alegerii obiectivului de politici, ii) selectării opțiunii potrivite a sistemului electoral, iii) setării recomandabile a particularităților sistemului electoral ales. În special, se determină corelația sistemelor electorale cu fenomenul corupției, performanței economice, nivelului de sărăcie etc. Acestea concluzii sunt folosite în contextul analizei opțiunilor disponibile și formulării setărilor concrete în recomandările propuse.

Concluziile parțiale 4.1-4.13 și 5.1-5.2 oferă lecții din contextul de funcționare a partidelor.

De principiu, există doar o singură provocare, anume privind alegerea obiectivului de politici:

1) realizarea obiectivului de reprezentare proporțională a tuturor segmentelor sociale – politică care a funcționat în ultimii 25 de ani, sau

2) realizarea obiectivului de accountabilitate/responsabilitate aleșilor și a Guvernului în fața alegătorilor, sau

3) durabilitatea/stabilitatea Guvernului.

În continuare sunt discutate câteva obiective de politici.

1.(Obiectiv reprezentare proporțională) Pentru a realiza mult mai adecvat, calitativ și consistent obiectivul de reprezentare proporțională sistemul electoral proporțional, PR-listă blocată trebuie modificat substanțial. În primul rând chestiunea cu deschiderea listei partidului poate fi examinată, însă concluzia 3.18 demonstrează indezirabilitatea din considerentul corupțional al listelor deschise pentru circumscripții cu dimensiuni mari (peste 15 – într-o singură circumscripție națională asta este cazul contraindicat). Asigurarea caracterului democratic este mai bine de realizat prin democrația internă intrapartiinică autentică (spre exemplu primaries, democrația activă internă).

În continuare trebuie de modificat imperfecțiunile demonstrate, anume, lista trebuie deschisă în contextul folosirii jurisdicțiilor regionale (care vor coincide cu frontierele județelor de altă dată, cu dimensiunea circumscripției de până la 10-12 aleși). De asemenea, trebuie eliminate deficiențele sistemului care acumulează disproporționalitățile, anume de coborât pragul de accedere la 1-2%. Doar în acest caz, sistemul reprezentativ va fi fidel obiectivelor sale.¹⁷⁸

Tabel 6.1 Îmbunătățirea sistemului actual

Actual (din 1994)	Propunerea de îmbunătățire (PR-listă +)
<ul style="list-style-type: none"> - PR-listă blocată, - accedere 6%, - singură circumscripție națională. 	<ul style="list-style-type: none"> - PR-listă blocată, sigură circumscripție, - accedere 1%, <p>alternativ</p> <ul style="list-style-type: none"> - 9-10 districturi electorale (cu cel mult 10-12 aleși din fiecare district) care coincid cu structura județeană/regională.

¹⁷⁸ Un concurent majoritar pentru sistemul proporțional este STV

Este evident, că acest sistem va asigura accesul a cel puțin 7-8 partide, în realitate probabil pînă la 10 partide, care vor fragmenta excesiv parlamentul. Asigurarea majorității stabile va fi dificilă, se va putea de format guvern doar cu participarea unei coaliții din 4-5 partide, în care dreptul de veto vor deține partidele mici.

Persistă o serie de provocări majore care vor accentua efectele adverse deja discutate: structura economică și a societății, dominația grupurilor economice, polarizarea în societate, prezența elementelor ecesioniste, personalizării politicii, lipsa culturii competiției în cadrul partidelor politice.

Desigur, exista un alt model proporțional după modelul irlandez, deja discutat. Are folosește logica sistemului majoritar STV pentru a atinge obiectivul proporțional. Nu este examinat pentru lipsa tradiției de utilizare a acestuia.

2.(Obiectiv accountabilitatea aleși) Pentru a realiza obiectivul de *accountabilitate/responsabilitate individuală a aleșilor și colectivă a Guvernului* trebuie de introdus sistemul uninominal (SMD) cu alegerea deputaților prin intermediul majorității calificate a voturilor în fiecare circumscripție. Acest sistem se conține în propunerea PD prin intermediul PFPT în 101 circumscripții electorale.

Tabel 6.2 Îmbunătățirea sistem propus de PD

Propus PD	Propunerea de îmbunătățire +
<ul style="list-style-type: none"> - PFPT (majoritatea relativă), - 101 circumscripții. 	<ul style="list-style-type: none"> - PFPT (majoritatea în condițiile alegerii cu cel puțin 30% din participanți), - 76 districturi electorale, - + 25 de locuri rezervate pentru redistribuire după procentul partidelor câștigători (nu mai puțin de 5%) sau votul pe liste de partid cu asigurarea cotelor de gen

Aceasta propunere îmbunătățită depinde foarte mult de creionarea, delimitarea teritorială a circumscripțiilor. Dacă se va opta pe soluția circumscripțiilor *omogene*, există pericolul unui parlament, deși formal mai reprezentativ din perspectiva grupurilor etnice, dar destul de divers pentru a facilita coalizarea majorității de guvernare. Legislativul va incorpora clivajele și diferențele din societate. Dacă se va opta pe soluția circumscripțiilor *eterogene*, cel mai probabil, în regiunile mixte, minoritățile nu vor fi reprezentate pentru că va câștiga reprezentarea majorității relative, sau în cazul cel mai bun reprezentanții moderați, cu excepția regiunilor foarte polarizate în care factorii ideologici vor fi dominante. În cazul fericit componenta majoritară va produce o majoritate mai clară.

Componenta proporțională va completa susținerea Guvernului susținut de o coaliție creată deja. Rolul partidelor ar putea fi de a asigura majoritatea mai clară pentru Guvern.

3.(Obiectiv stabilitate guvern) Pentru a realiza obiectivul *durabilității/stabilității Guvernului* trebuie de introdus sistemul uninominal (SMD) cu alegerea deputaților, dacă e necesar în 2 ture cu majoritatea absolută în fiecare circumscripție.

Tabel 6.3 Sistem electoral de pînă la 1994

Pînă la 1994	Îmbunătățire
<ul style="list-style-type: none"> - SMD TRS (majoritatea absolută, 50%+1), - 101 circumscripții. 	<ul style="list-style-type: none"> - SMD (majoritatea absolută, 50%+1 din participanți), - 76 districturi electorale eterogene, - + 25 de locuri rezervate pentru redistribuire după procentul partidelor câștigători (nu mai puțin de 5%) pentru grupurile sensibile, - Sau votul pe liste de partid cu asigurarea cotelor sensibile pentru grupurile sensibile.

Acest sistem produce o stabilitate clară, dacă circumscripțiile sunt eterogene și evită polarizarea etnică, geopolitică. În majoritatea cazurilor, totuși, va exista votul necesar în turul 2, care va polariza pe axa ideologică/geopolitică votanții. În condițiile divizării geopolitice, sistemul nu neapărat va produce un guvern stabil, dar eventual poate avea o legitimitate mai mare decât cel precedent ales cu PFPT. Divizarea geopolitică ar putea clatină majoritatea politică formată.

4.(Obiectiv accountabilitatea politică și prioritățile raționale) *Sistem electoral mixt compensator* este recomandat pentru raționalizarea politicilor și asigurarea soluțiilor pragmatice. În situația ideală, fără factorii de context discutați anterior, acestea ar fi acelea 3 sistemele electorale care trebuie discutate în contradictoriu și evalua avantajele și dezavantajele de implementare. Propunerea PSRM vizează un sistem mixt paralel (anterior Comisia de la Veneția și ODIHR/OSCE a avut parțial opinia critică)¹⁷⁹, noi propunem modificarea în sistem mixt compensator, adică în formula îmbunătățită:

Tabel 6.4 Sistem mixt compensator

Propunerea PSRM (mixt paralel)	Propunere de îmbunătățire (mixt compensator majoritar +)
<ul style="list-style-type: none"> - PFPT (majoritatea relativă) în 51 de circumscripții, - 50% pe PR-listă blocată pe circumscripția națională. 	<ul style="list-style-type: none"> - PFPT (majoritatea relativă în condițiile de cel puțin 25-30% de participanți) în 51 de circumscripții, - 50% pe PR-listă blocată pe circumscripția națională (dacă acumulează 5% din componenta majoritară sau 3-5 deputați pe circumscripțiile majoritare), - Asigurarea cotelor pentru grupurile sensibile pe listele de partid.

Acest sistem are șanse avansate de a propulsa un guvern mai clar sprijinit de legitimitatea oferită de către aleșii direcți pe circumscripții relativ reprezentative de cel puțin 50-60 de mii, care ar coincide cu un raion actual moderat sau câteva raioane. Aleșii majoritari

¹⁷⁹ The proposed mixed (paralel) electoral system, in which 51 Members of Parliament (MPs) out of the 101 shall be elected by a proportional closed-list system in one single nationwide constituency and 50 MPs shall be elected in as many single-member constituencies (absolute majority 50%+1 in 1st round or simple majority in remaining 2nd round) is a fundamental reform. In the present Moldovan context, *the proposed reform could potentially have a negative effect at the local level, where independent majoritarian candidates may develop links with or be influenced by local businesspeople or other actors who follow their own separate interests.* The problem of the representation of Transnistria and of Moldovan citizens living abroad has not been addressed in a convincing and implementable solution in the present draft. Joint Opinion on the Draft law amending the electoral legislation, 20 March 2014 <https://rm.coe.int/168064c747>

vor avea interesul formării guvernului și cooptării la guvernare, astfel se vor forma coalițiile cu partidele cu prezența mai bună.

Partidele vor fi interesate să găsească candidați regionali care vor propulsa legitimitatea și responsabilitatea rezultatului. Partidele vor fi legitimize prin legătura reciprocă dintre interesele regionale și structurile de partid viabile în teritoriu. Guvernul va avea un sprijin real, însă unele transformări sistemice ar putea fi dificile pentru că unii majoritari ar putea exercita dreptul la veto.

6.3 Modelare rezultate electorale

Modelarea scorurilor electorale în baza presupunerilor de sondaje din Anexa 1 cu formarea circumscripțiilor electorale după criteriul geografic și al organizării teritoriale.

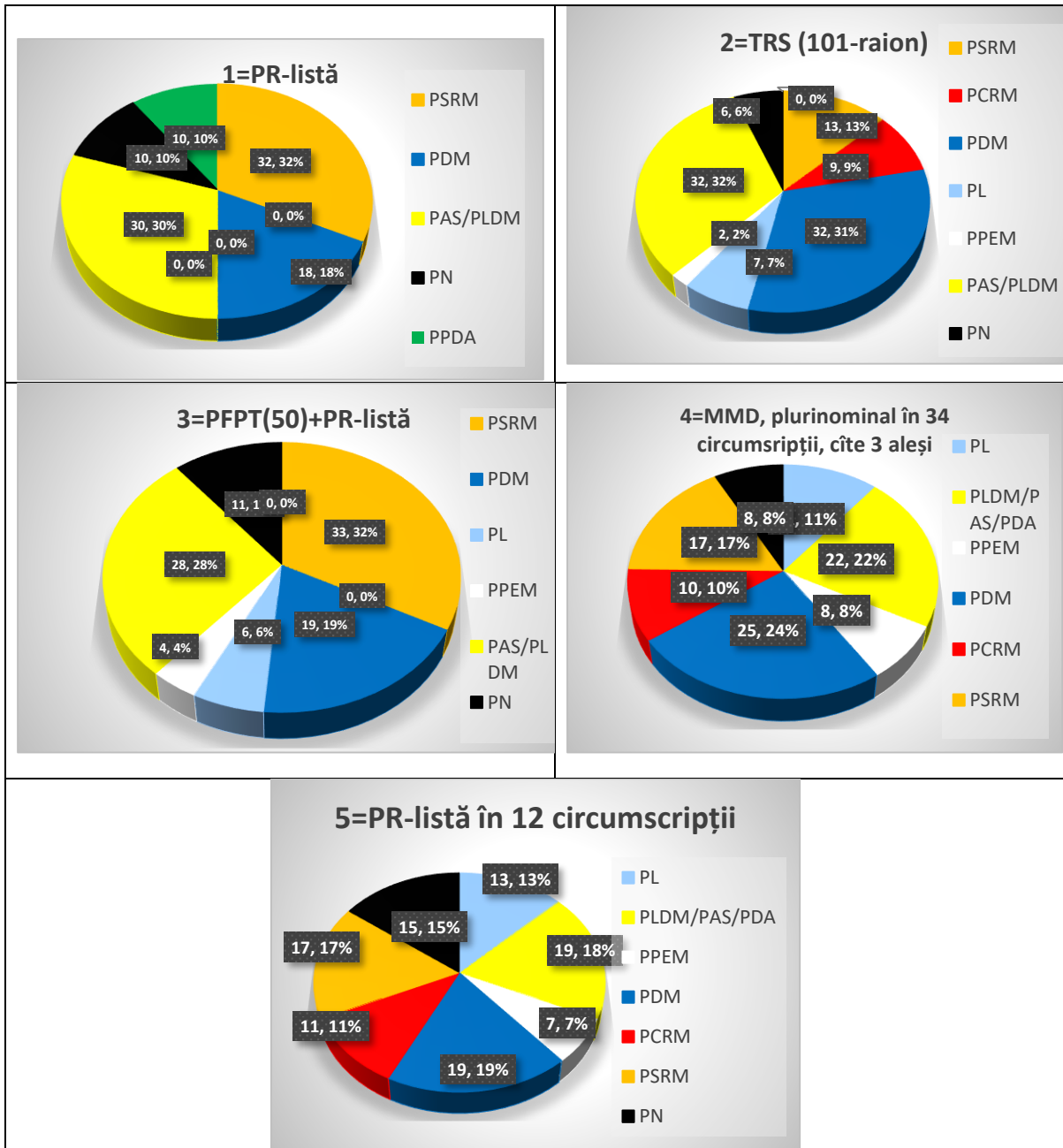
Modelarea rezultatelor a 5 sisteme electorale s-a efectuat în baza datelor inițiale și tendințelor stabilite în baza rezultatelor electorale locale din 2015 și sondajelor electorale prin identificarea tendințelor. Datele primare sunt prezentate în Anexă. Datele acestea se pot modifica, dacă preferințele de vot se modifică.

În graficul care urmează oferim 5 simulări diferite în baza sistemelor electorale în baza tendințelor electorale (Anexa):

- 1) 1=PR-listă , sistem electoral actual,
- 2) 2=TRS, majoritatea absolută uninominal în 2 tururi (101 circumscripții),
- 3) 3= mixt paralel, MMM (similar cu cel propus în proiectul comasat),
- 4) 4 = MMD în 30 circumscripții plurinominală cu dimensiunea circumscripției 3gală cu 3 (primii 3 aleși),
- 5) 5 = MMD în 12 circumscripții în baza la 12 liste de partid.

Datele sunt prezentate mai jos în forma de grafice.

Grafic 6.5 Modelarea rezultatelor electorale pentru sistemele discutate¹⁸⁰

Se pot observa anumite trăsături comune care conferă unele avantaje electorale partidelor dacă există componenta proporțională PR-listă pe circumscripția națională sau mixt, cum ar fi PSRM și PAS. Sistemele electorale pe candidați și circumscripții regionale avantajează electoral partidele cum ar fi PDM, PL dar și PN. În general 3 partide domină rezultatul electoral în oricare configurație: PSRM, PAS și PDM. Partidele mici, cum ar fi PPEM, PCRM și PL sunt avantajate când există concurența de candidați sau circumscripții mai mici-regionale. Numărul de partide care se califică în parlament este practic același -7 în toate sistemele electorale.

¹⁸⁰ Calculat, integrat de autor în baza tendințelor actuale de votare (Anexa cu aproximări)

Sistemele electorale PR-listă avantajează mai mult partidele de orientare de stîngă covențională (PSRM, PN, PCRM), anume PR-listă pe circumscripția națională (opțiunea 1) și PR-listă pe 12 circumscripții (opțiunea 5), în rest celelalte opțiuni avantajează partidele de dreaptă, centru și proeuropene (PAS, PDM, PL și PPEM).

În realitate aceste simulări depind foarte mult de conturarea circumscripțiilor electorale, mărimea circumscripției și numărul de votanți în fiecare circumscripție.

6.4 Criterii de evaluare

Concluziile parțiale 2.3-2.5 enunță abordarea de principiu care justifică o recomandare de preferință pentru o soluție sau altă electorală după evaluarea ex-ante, în baza unor criterii raționale, a impactului produs de către aceste soluții electorale. În continuare prezentăm criteriile selectate pentru analiza ulterioară.

În opinia noastră principalele criteriile de evaluare necesare la care sistemul electoral va contribui:

- Creșterea economică și consolidarea climatului investițional,
- Asigurarea majorității clare a Guvernului pentru promovarea reformelor,
- Combaterea corupției în politic,
- Promovarea încrederii cetățenilor a instituției alegerilor și instituțiilor democratice, inclusiv a partidelor politice,
- Reducerea radicalizării și polarizării în societate.

Evaluarea impactului soluțiilor electorale, conform metodologiei de evaluare ex-ante a politicii publice se realizează în baza criteriilor de evaluare și în raport cu impactul calitativ și cantitativ prevăzut¹⁸¹.

De la bun început se va determina ce obiectiv de politici este prioritar pentru Republica Moldova. Aceasta decizie trebuie luată principial în baza lecțiilor învățate din funcționarea și impactul produs din 1994 până acum a sistemului proporțional PR-listă blocată. Analiza ex-post a sistemului actual va lua în considerație consistența legală a sistemului actual, ce obiectiv a urmărit acest sistem electoral, ce provocări de context există pentru acest sistem și în final care sunt practicile pozitive transferabile. Republica Moldova, după 25 de ani, trebuie să decidă în favoarea unuia din obiectivele legitime primare, *toate se încadrează în tradiția democratică europeană*:

- 1) reprezentarea proporțională în legislativ, sau
- 2) asigurarea guvernului stabil, capabil de acțiune, sau
- 3) asigurarea responsabilității (accountabilității) individuale a alesului, a grupului politic votat, sau
- 4) asigurarea majorității politice clare în legislativ.

¹⁸¹ W.Dunn, Public Policy Analysis, Pearson, 2004

Câteva obiective complementare trebuie inserate, prin intermediul setărilor specifice și concrete, în soluția electorală determinată:

- d) *diminuarea efectului corupției politice,*
- e) *egalitatea de gen, echitatea minorităților,*
- f) *cultivarea încrederii instituțiilor publice.*

Soluția finală a politicii va promova un obiectiv principal și va asigura respectarea obiectivelor complementare (a), b) c)).

A. Dacă Republica Moldova alege ca obiectiv de politici, în continuare după 25 de ani de experiență, **asigurarea reprezentativității proporționale**, atunci sistemul electoral actual PR-listă necesită o modificare substanțială. Sistemul actual, cu setările de reguli existente, a generat importante distorsiuni în structura politică, funcționarea instituțiilor democratice. Sistemul electoral recomandat pentru acest obiectiv este: PR-listă blocată pe circumscripția națională cu micșorarea până la 1% a pragului de accedere în parlament, permiterea formării partidelor politice fără cerința de reprezentare în cel puțin 50% din cadrul autorităților locale de nivelul II. Factorul decizional trebuie să fie conștient de efectele previzibile implementării fidele sistemului electoral proporțional: radicalizarea în continuare a clasei politice, fragmentarea în continuare a partidelor, continuarea instabilității Parlamentului și investirea frecventă a Guvernului prin intermediul Coalițiilor instabile. Rezultatul acestor efecte este discutat în detaliu în acest studiu.

Alternativă de PR-listă flexibilă pe circumscripția națională este pasibilă creșterii fenomenului de corupție politică. O altă alternativă de PR-listă blocată în 10-12 jurisdicții cu dimensiunea circumscripției (numărul aleșilor) de 3-4 nu asigură reprezentativitatea proporțională adecvată (deci, nu mai este reprezentativ proporțional), setarea obiectivelor complementare este dificilă.

B. Dacă Republica Moldova alege ca obiectiv **asigurarea responsabilității (accountabilității) individuale a alesului**, atunci sistemul electoral necesită a fi modificat substanțial. Cel mai potrivit sistem ar fi PFPT (majoritar) în 75 circumscripții cu pragul de alegere de cel puțin 35% sau în turul 2 cu majoritatea voturilor, completat cu 26 deputați aleși pentru diaspora, grupurile minoritare, egalitatea de gen fie că pe listele de partid fie că ca candidați individuali. Factorul decizional trebuie să fie conștient de efectele negative implementării acestui sistem electoral: miopia regională și a priorităților a aleșilor în defavoarea priorităților naționale, fragmentarea susținerii Guvernului prin concentrarea pe proiectele de scurtă durată, comportamentul aleșilor de acomodare în interesul de coparticipare în acumularea rentei politice.

Alternativă de alegeri în 101 de circumscripții din care până la 10 locuri vor fi rezervate diasporei este viabilă, dar nu diferă de propunerea noastră, însă este mai puțin reprezentativă pentru egalitatea de gen (cote) și minorități. O altă alternativă de alegere în 101 circumscripții cu votul majorității absolute, și după caz organizarea turului 2 conferă o responsabilitate individuală bună, însă poate avea efecte de fragmentare similare PR-listă cu pragul de accedere foarte mic. O altă alternativă de organizare a 30-35 de circumscripții plurinomiale cu dimensiunea circumscripției (numărul aleșilor din circumscripție) de 3-4 aleși (primii 3-4 clasați cu sau fără pragul de accedere) este un sistem care îmbină proporționalitatea și accountabilitatea individuală a alesului, însă cu gradul de fragmentare și radicalizare foarte înaltă.

Alternativă acestui sistem este PR-listă blocată în 10-12 jurisdicții cu dimensiunea circumscripției (numărul aleșilor) de 3-4 deja discutată mai sus.

C. Dacă Republica Moldova alege ca obiectiv **asigurarea guvernului stabil și reprezentativitatea politică**, atunci, în mod realist sunt posibile 2 sisteme electorale: o variație a sistemului majoritar fie FPTP sau SMD (50%+1, în 2 tururi) în circumscripțiile medie sau sistemul proporțional PR-listă blocată cu pragul de accedere de 1%, în condițiile câștigului de către partidele de stângă care reprezintă cumulativ aproape 50% din eşichierul electoral (partidele de dreapta fragmentate). În ultimul caz, factorul decizional trebuie să fie conștient de efectele negative a sistemului electoral: Guvernul de stângă în condițiile vulnerabilităților economice, geopolitice, divizarea geopolitică produce stagnarea reformelor de economie de piață și de democratizare, iar pentru prima soluție, este dificil realizarea obiectivelor complementare discutate.

6.5 Analiza comparată

În această secțiune facilităm reținerea concluziilor și constatările din acest raport prin compararea sistematică cu 3 opțiuni de funcționare a sistemelor de guvernare

Tabel 6.6 Analiza comparată a soluțiilor

	Opțiunea 1. actual (după 1994) +	Opțiunea 2. uninomial +	Opțiunea 3. variație (pînă 1994) +	Opțiunea 4. mixt compensator majoritar (MMcM)¹⁸²	Opțiunea 5. mixt compensator proporțional (MMcP)
Criteriile de evaluare	- PR-listă blocată, - accedere 1%, singura sau 9-10 di stricturi care coincid cu structura județeană/regională.	-PFPT (majoritatea de cel puțin 35% din participanți), -76 di stricturi electorale, preferabil eterogene + 25 de locuri rezervate pentru redistribuire după procentul partidelor câștigători (nu mai puțin de 5%). Sau votul pe liste de partid cu asigurarea cotelor	-SMD (majoritatea absolută, 50%+1 din participanți), -76 di stricturi electorale eterogene, + 25 de locuri rezervate pentru redistribuire după procentul partidelor câștigători (nu mai puțin de 5%) pentru grupurile sensibile	-PFPT (majoritatea relativă de cel puțin 30% de participanți) în 51 de circumscripții, -50% pe PR-blocată pe circumscripția națională în funcție de prestația majoritară (dacă acumulează 5%), Asigurarea cotelor pentru grupurile sensibile.	-PFPT (majoritatea relativă de cel puțin 30% de participanți) în 51 de circumscripții, -50% pe PR-blocată pe circumscripția națională în funcție de prestația majoritară (dacă acumulează 5%), Asigurarea cotelor pentru grupurile sensibile.
1. Creșterea economică	-- Reformele ferme dificile pentru că dreptul la veto a partidelor mici	+++ poate asuma reforme pe motivul majorității mai clare	+ Asumarea reformelor dacă viziunile coincid	++ Este majoritatea mai clară care poate asuma reforme	++ Este majoritatea mai clară care poate asuma reforme
2. Asigurarea majorității clare	-- Coaliția largă a cel puțin 3-4 partide, experiența de lipsă de cultură politică este primejdioasă	++ Asigura majoritatea clară, încorporează elitele regionale	++ Asigura majoritatea clară, încorporează elitele regionale	++ Asigura majoritatea mai clară, încorporează elitele regionale	++ Asigura majoritatea mai clară, încorporează elitele regionale

¹⁸² Sistemul electoral al Germaniei din 1949, p.55 [Eds M.S.Shugart, M.P.Wattenberg, Mixed Member Electoral Sysyts: The Best of Both Works?, Oxford, 2009.](#)

	(excepție guvernul de stîngă)				
3. Combaterea corupției	-- PR-listă blocată cu pragul înalt este cel mai coruptibil sistem, Există pericolul influenței asupra instituțiilor publice din cadrul arcului Governamental, Instituțiile încă sunt slabe Dependența de grupuri mici de interese fără recurs la membrii partidului	- Carența dominației centrelor de interese asupra candidaților din circumscripții foarte mici, Comportamentul elitelor regionale: a) fie că rent-seeking/incorporare, b) fie că alinierea la guvernul central, fie că c) influența centre de influență	+ Carența dominației, însă legitimitatea mai mare a aleșilor. Comportamentul elitelor regionale: a) fie că rent-seeking/incorporare, b) fie că alinierea la guvernul central, fie că c) influența centre de influență	+ Carențe posibile în cazul circumscripțiilor mici Comportamentul elitelor regionale: a) fie că rent-seeking/incorporare, b) fie că alinierea la guvernul central, fie că c) influența centre de influență	+ Carențe posibile în cazul circumscripțiilor mici Comportamentul elitelor regionale: a) fie că rent-seeking/incorporare, b) fie că alinierea la guvernul central, fie că c) influența centre de influență
4. Promovarea încrederii cetățenilor	- Nu contribuie, doar lider sau cerc îngust de partid	+ parțială	++ Bună pentru că este ales cu majoritatea votului	+ Poate asigura încrederea mai mare în caz de eficientă a politicilor	+ Poate asigura încrederea mai mare în caz de eficientă a politicilor
5. Reducerea extremizării și polarizării	-- Nu contribuie, accentuează diferențele și polarizarile, identități ideologice	++ În parlament mai puține poziții militante (dacă se evită omogenizarea circumscripțiilor)	+ Poate reduce poziționarea militantă (dacă se evită omogenizarea circumscripțiilor)	++ În parlament mai puține poziții militante radicale (dacă se evită omogenizarea circumscripțiilor)	++ În parlament mai puține poziții militante radicale (dacă se evită omogenizarea circumscripțiilor)
6. Capacitatea și costul de implementare	++ Este simplă implementarea	- Este mai dificil implementat	- Este mai dificil implementat (2 tururi)	+ Este simplă implementarea (singur buletin)	+ Este simplă implementarea (singur buletin)
7. Echitatea (gen, grupurile speciale)	++ Este posibil de implementat scopurile complementare	- Este dificil de implementat scopurile complementare	- Este dificil de implementat scopurile complementare	+ Este posibil de implementat scopurile complementare (pe lista de partid)	+ Este posibil de implementat scopurile complementare (pe lista de partid)

Legendă: + expune corelația pozitivă, - expune corelația negativă

Din această analiză comparată reiese următoarele concluzii:

- 6.1 *Creșterea economică* este susținută mai bine de guvernele stabile realizate în cadrul opțiunii 2 (PFPT) și opțiunii 4 (mixt compensator majoritar),
- 6.2 Asigurarea *majorității mai clare* este susținută mai clar de toate opțiunile în afară opțiunii 1 (actual), cu excepția guvernului de stîngă (a se vedea capitolul 4) care nu este reformator în sensul DCFTA/AA astfel contravine punctului 6.1,
- 6.3 Asigurarea *reducerii și prevenirii fenomenului de corupție* este mai bine realizat în opțiunile 3 și 4 (mixt compensator). În condițiile explicate în secțiunea 2.1 (grupurile de interese populează partidele), constatările din secțiunile 2.2-2.3 reiese că toate sistemele electorale sunt susceptibile influențelor corupționale. În cazul componentei majoritare comportamentul elitelor regionale poate emula alinierea cu centrul executiv sau grupurile de influență economică pentru maximizarea intereselor financiare și respectiv

intereselor electorale – fenomen expicabil, dar poate avea comportament de rent-seeking sau chiar dependența de centrele de influență. În sistemele bazate pe listele de partid acest comportament este prezent în aceiași măsura.

- 6.4 *promovarea încrederii cetățenilor* este mai bine realizat în opțiunile 3 și 4 (mixt compensator) din motive clare de relaționare directă cu aleșii.
- 6.5 *reducerea polarizării și confruntărilor în societate* sunt realizate în cadrul opțiunii 2 (PFPT) și opțiunii 4 (mixt compensator). Aceasta poate fi realizată doar dacă circumscripțiile vor fi setate eterogen. Listele de partid cultivă poziționarea și confruntarea. Acesta se demonstrează prin secțiunile din capitolul 4.
- 6.6 Costurile de implementare sunt cele mai mici la opțiunea 1 și opțiunea 4 pentru că e clar și se realizează într-un singur tur.
- 6.7 Considerentele speciale sunt realizate mai bine la opțiunea 1 și ulterior la opțiunea 4.

Per ansamblu, în condițiile Republicii Moldova, cumulativ opțiunea 4 este cea mai rațional adecvată din cele discutate.

6.6 Analiza sumară a proiectului de lege comasat

Dupa finalizarea raportului, a devenit cunoscut proiectul de lege adoptat în prima lectură în Parlament privind sistemul mixt. Acesta este sumar analizat aplicînd întregul instrumentariu dezvoltat în acest studiu.

Proiectul de lege nr.123 adoptat în prima lectura propune următoarea soluția electorală:

1. Votul pe circumscripțiile majoritare, 50 de deputați, în baza PFPT cu votul majoritar fără pragul de validare (circumscripțiile vor fi stabilite de CEC cu 6 luni înaintea alegerilor, se vor include raionale de est, diferențele dintre criteriile geografic-demografice pot constituie pînă la 15%, nu sunt stipulate criteriile de omogenitate sau eterogenitate, votul la locul de evidență),
2. Votul pe listele de partid, 51 de deputați, pragul electoral de 6% (asigurarea egalității gender, votul la locul de evidență)

Proiectul votat este un sistem MMM clasic, adica sistem electoral mixed paralel, în care fiecare componentă produce efecte separate. În această secțiune vom analiza acest proiect de lege înțelegînd ce obiectiv de politici îl are, ce efecte poate produce și îl vom compara cu alte variații ale sistemelor electorale mixte – MMcM și MMcP(MMP). Diferența fundamentală dintre MMM și MMP (MMcP) este că lista deputaților în baza compenentei PR-listă depinde de numărul deputaților de pe componenta majoritară și scorul electoral este în dependența de procentul acumulat pe componenta PR-listă.¹⁸³

¹⁸³ Excepția face situația cînd numărul deputaților majoritari este mai mare decît procentul acumulat pe componenta PR-listă. Acesta e cazul cînd liderii/reprezentanții regionali de partid acumulează și cîștigă majorități relative (numărul de votanți cumulativ al cîștigurilor pe circumscripții este mai mare decît numărul de votanți pentru PR-listă) pe cînd la nivel central lista partidului nu se bucură de popularitate similară.

Tabel 6.7 Analiza comparată a sistemelor mixte¹⁸⁴

	MMM	MMcM	MMcP (MMP)
Legătura dintre componenta majoritară și proporțională	Lipsa, paralelă	Votul majoritar determină componenta proporțională	Votul pe liste determină locurile majoritare
Favorizare partide	Performanța separată pe candidați majoritari și pe partide politice	Favorizează competitorii cu prestația bună majoritară (reprezentanți buni regionali), astfel numărul deputaților de pe lista de partid depinde de procentul majoritar acumulat	Favorizează competitorii cu prestația bună pe listele electorale (partide mari), astfel numărul deputaților de pe listă se adaugă peste numărul deputaților de pe circumscripțiile electorale.
Accesibilitatea pentru votanți	Sunt două buletine de vot: pe circumscripția uninominală și pe PR-listă	Este un singur buletin pe circumscripțiile uninominale, astfel numărul de deputați de pe listă depinde de performanța cumulativă pe circumscripțiile uninominale.	Sunt două buletine de vot: pe circumscripția uninominală și pe PR-listă
Exemple	Armenia, Georgia, Japonia, Lituania, Macedonia, Mexico, Rusia, Ucraina, Tailanda, Mongolia	Germania (1949-1953)	Bolivia, Germania, Nouă Zealanda, Venezuela, Ungaria, România, (2012), Italia (2015)

Corelația rezultatelor sistemele electorale mixte discutate se demonstrează elocvent în tabelul de mai jos. În esență diferențele electorale nu sunt foarte mare, diferențele sunt în acele mecanisme electorale care disciplinează și formează unele comportamente specifice dorite. Sistemul MMP su MMcM determină o legătura mai bună compensatoare dintre responsabilitatea individuală a aleșilor pe componenta majoritară cu partidele politice, pe când MMM mai degrabă formează două rezultate foarte diferite, cultivă în continuare un grad destul de mare de fragmentare.

Tabel 6.8 Simularea ipotețică a rezultatelor electorale în cadrul MMM, MMcP, MMcM¹⁸⁵

	partid A	partid B	partid C	partid D	partid E	
Distribuire voturi						
v, % voturi PR-lista	42%	28%	18%	7%	5%	100%
n, PFPT cistigate (din 50)	17	17	12	3	1	50
m, % majoritar cistigat(n/50)	34%	34%	24%	6%	2%	100%
A. Sistem mixt paralel MMM, vot pe liste și pe circumscripții						
l, deputati PR-lista (l=v*51)	21	14	9	4	3	51
n, PFPT cistigate (din 50)	17	17	12	3	1	50
s, deputati total (n+l)	38	31	21	7	4	101

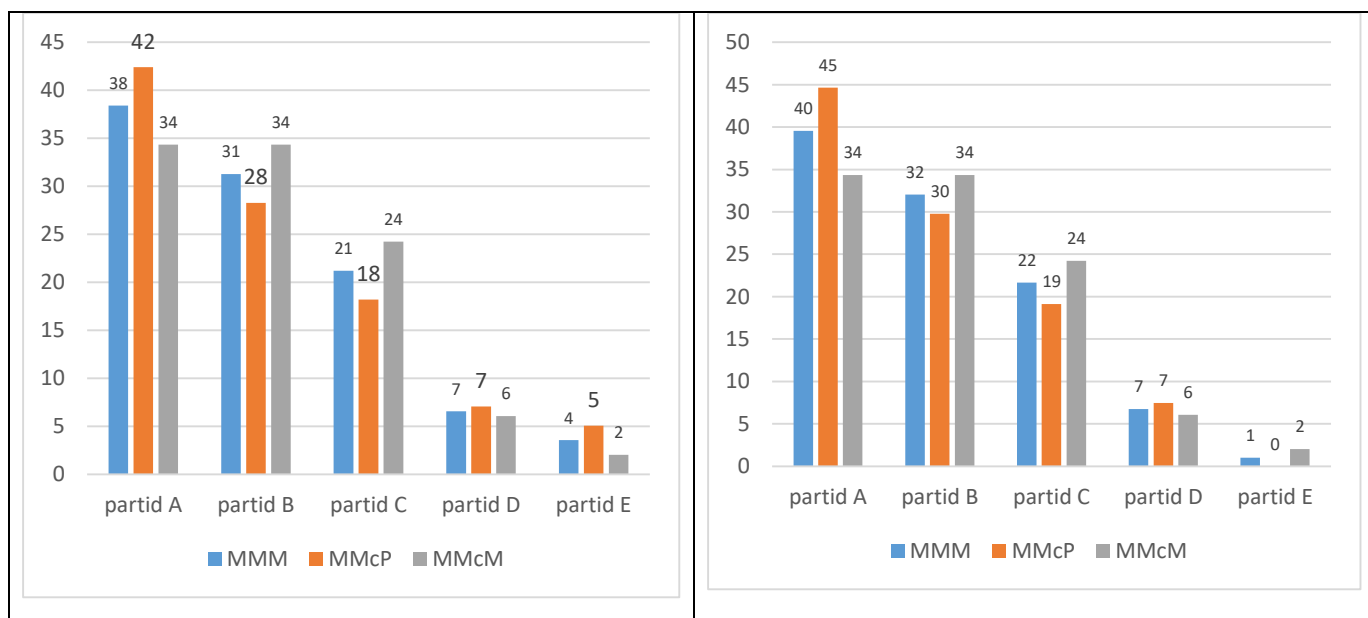
¹⁸⁴ Eds M.S.Shugart, M.P.Wattenberg, *Mixed Member Electoral Systems: The Best of Both Works?*, Oxford, 2009.

¹⁸⁵ *ibid*

% de deputati, s/100	38%	31%	21%	7%	4%	101%
B. Sistem mixt compensator proportional MMcP, vot pe liste si pe circumscripții						
s1, preconizat PR-lista (v*101)	42	28	18	7	5	101
n, PFPT cistigate (din 50)	17	17	12	3	1	50
l1, deputati in parlament de pe liste=s1-n	25	11	6	4	4	51
% de locuri, s1/100	42%	28%	18%	7%	5%	101%
C. Sistem mixt compensator majoritar, MMcM, vot pe circumscripții						
n2, PFPT ciștigate	17	17	12	3	1	50
%, de locuri	34%	34%	24%	6%	2%	100%
l2, liste compensate	17	17	12	3	1	51
total deputati MMcM	34	34	24	6	2	101
MMM	38	31	21	7	4	101
MMcP (MMP)	42	28	18	7	5	101
MMcM	34	34	24	6	2	101

Este evident că MMcM favorizează partidele cu incorporarea mai bună a elitelor regionale, rezultatele pe componenta majoritară. MMP accentuează cîștigul partidului cu performanța bună pe listele de partid, dar construiește și o legătură bună dintre componenta majoritară și cea proporțională. Sistemul MMM ca rezultat electoral este cel mai aproape de MMP însă creează mai degrabă un cadru desconectat.

Grafic 6.9 Simularea rezultatelor electorale în cadrul MMM, MMcP, MMcM fără pragul de accedere și cu pragul de accedere de 6% (graficul din dreapta)

Din acestea 3 variații ale sistemului mixt, recomandăm folosirea sistemului MMcM care este cel mai simplu și accebtuază responsabilitatea pentru performanța schimbărilor, incorporarea și cultivarea elitelor regionale și a guvernului stabil.

6.7 Recomandări

În opinia autorului, **obiectivul de politici, în condițiile provocărilor actuale, trebuie să asigure Guvernul stabil, durabil în implementarea reformelor și reprezentativitatea compensatorie a partidelor.** Drept obiective complementare se pot realiza condițiile de compensare a pierderilor de gen și a minorităților. Sistemul electoral ar trebui să prevină radicalizarea societății pe axele de divizare a societății (geopolitic, lingvistic, etnic), să cultive încrederea instituției alegerii și a instituțiilor publice, gestionarea adecvată a riscurilor de corupție politică – toate prin setările concrete ale sistemului electoral.

Justificarea acestui obiectiv de politici reiese din o serie de constatări din acest raport. În secțiunea 4.5 sunt prezentate principalele provocări cu care se confruntă societatea în transformarea profundă la capitolul economiei de piață crearea economiei demonopolizate, dominația industriilor principale lucrative. Acestea provocări necesită o abordare fermă prin intermediul unui guvern stabil orientat pe rezultate și totodată reformativ de orientare proeuropeană în baza implementării DCFTA/AA. Secțiunea 2.4 demonstrează instabilitatea guvernelor, în special, după 2009, care au avut în total perioadele productive de cel mult 2-3 ani din totalul de 8 ani de guvernare, în perioadele de instabilitate politică se atestă suspendarea reformelor. În privința reformelor cheie în domeniile menționate, reformele nu au înregistrat progrese: pachetul energetic III semnat în 2012 a fost suspendat până 2020, sectorul financiar-bancar a fost victima atacului din exterior și a devenit vehiculul fenomenului de provocare a crizei economice, reformele în domenii cheie au fost parțiale. Este evident, că implementarea parțială a reformelor fără rezultatele tangibile deligitimizează procesul de democratizare în Republica Moldova.

Obiectivului propus se asociază câteva soluții de sisteme electorale. **Pentru realizarea guvernului stabil este necesară o componentă majoritară a sistemului ca element primar care va favoriza cel mai popular politician din circumscripție. Pentru consolidarea democrației bazate pe partidele politice responsabile trebuie corelată componenta majoritară cu componența proporțională, care va avea și rolul de asigurare a reprezentativității politice.**

Pentru a reduce influența factorilor coercitivi, circumscripțiile trebuie setate pe de o parte eterogen (combate radicalizarea), pe de altă parte reprezentativ de mare ca populație și regiune (din perspectiva dezvoltării regionale dar și pentru a minimiza dominația miopiei regionale, probabil de 40 mii). Câștigătorul ar fi trebuit să acumuleze cel puțin 30% din votanții participanți pentru a asigura legitimitatea necesară. A doua componentă a sistemului electoral va fi una proporțional reprezentativă a partidelor care redistribuie locurile rămase dacă se asigură cel puțin 5% din aleși pe componenta majoritară (sau cel puțin 3-5 circumscripții câștigate), cu condiția că lista include cote de gen, de minorități.

Sistemul recomandat este similar sistemului mixt compensator majoritar (MMcM¹⁸⁶):

- **Componenta majoritară: a) PEPT (51 circumscripții, 30%), sau b) MMD¹⁸⁷ (17 circumscripții, câte 3 din fiecare, cel puțin 10% câștigători),**

¹⁸⁶ Sistemul electoral al Germaniei din perioada 1949-53, p.55 [Eds M.S.Shugart, M.P.Wattenberg, Mixed Member Electoral Sysyem: The Best of Both Works?, Oxford, 2009.](#)

¹⁸⁷ Plurinomial cu dimensiunea circumscripției de 3

- ***Componenta proporțională: PR-listă blocată (50 plafonat aleși în baza procentelor acumulate pe componenta majoritară cu redistribuirea pentru partidele care au acumulat 5-6% din votanți sau 5 aleși majoritari), cerințele pentru egalitate de gen, de minorități pe listele de partid.***

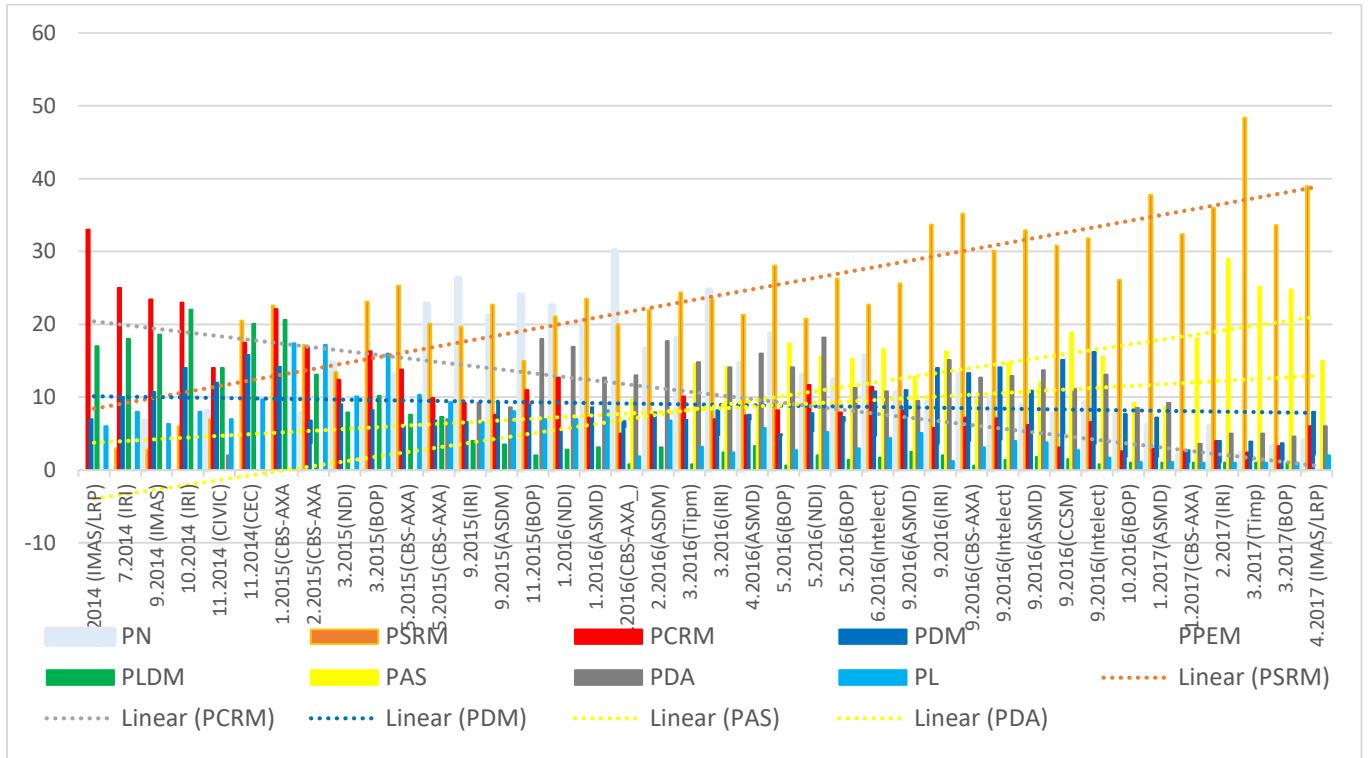
Acest sistem propus, este simplu de administrat, cultivă responsabilitatea aleșilor regionali și responsabilitatea partidelor politice, formează în cazul circumscripțiilor eterogene relații moderate și oportunități bune pentru un guvern durabil. Componenta pe lista de partid va asigura interesele naționale.

Din perspectiva termenului mediu, peste 1-2 cicluri electorale, sistemul electoral poate fi modificat spre MMP clasic.

7 Anexe

În anexă sunt reprezentate graficele privind opțiunile cetățenilor de vot

Tabel 7.1 Tendințe electorale

Tabel 7.2 Rezultatele alegerilor locale 2015

locale 2015, nr de voturi pe regiune	PL	PLDM, PAS, PDA	PPEM	PDM	PCRM	PSRM	PN
Anenii Noi	3,013	7,935	2,280	5,990	4,500	4,418	2,860
Basarabasca	157	1,994	55	1,615	691	2,039	1,960
Briceni	918	5,077	0	7,133	2,855	7,641	4,770
Cahul	3,366	10,021	5,465	7,967	5,115	5,519	5,249
Calarasi	3,107	7,416	3,024	6,641	1,857	2,866	0
Cantemir	2,152	6,431	1,848	5,249	2,825	1,946	0
Causeni	2,107	9,206	2,596	6,358	5,458	3,624	0
Cimislia	1,217	3,860	5,683	4,163	2,292	2,152	1,267
Criuleni	4,630	11,052	2,186	5,648	4,852	1,899	865
Donduseni	866	3,751	0	4,601	3,013	3,326	3,275
Drochia	1,290	4,844	1,584	6,019	4,415	5,485	7,873
Dubasari	482	1,872	691	2,097	5,389	1,608	524
Edineti	1,202	6,791	0	8,814	3,557	5,292	6,042
Falesti	1,991	5,354	1,027	6,026	4,098	6,414	10,207
Floresti	1,557	8,160	1,506	7,524	7,323	4,557	4,298
Glodeni	1,374	3,803	909	7,547	2,198	3,518	4,894
Hincesti	3,626	15,071	3,263	11,215	3,855	3,927	1,495
Ialoveni	5,681	13,745	3,924	10,869	3,025	1,474	1,203
Leova	1,405	5,450	996	6,946	2,192	1,728	1,296
Nisporeni	3,211	6,021	1,758	9,806	1,688	1,260	0
Ocnita	281	3,272	525	3,619	5,241	5,987	3,680
Orhei	7,558	12,204	4,041	12,472	3,101	4,703	2,873
Rezina	2,225	4,378	515	7,839	2,828	1,981	721
Riscani	977	6,697	469	5,811	1,991	5,036	6,008
Singerei	1,475	7,515	2,877	7,686	4,424	4,587	3,446
Soldanesti	1,417	4,540	1,146	6,047	1,992	1,626	0
Soroca	1,944	9,354	0	6,029	4,215	6,564	0
Stefan Voda	1,180	7,448	1,782	7,807	3,543	3,740	1,433
Straseni	6,670	7,504	5,068	8,920	3,902	2,317	1,178
Taraclia	0	803	0	1,754	3,094	4,637	3,157
Telenesti	4,240	11,042	1,649	8,042	1,704	872	781
Ungheni	3,857	10,389	1,658	8,185	5,560	4,896	3,130
Balti	1,244	1,889	2,407	2,013	4,565	2,993	32,540
Chisinau	85,693	10,487	33,511	7,941	14,901	91,983	18,358
Gagauzia	74	1,173	0	3,896	10,493	17,853	0
total	162,113	236,549	94,443	230,289	142,752	230,468	135,383
Rezultatul PFPT	4	17	1	11	1	10	6

Legendă: cu șrift accentuat sunt cîte 2 partide cu cele mai bune șanse

Tabel 7.3 Rezultatele alegerilor locale și parlamentare în perioada 2010-15

2010-15 media, nr de voturi pe regiune	PL	PLDM, PAS, PDA	PPEM	PDM	PCRM	PSRM	PN
Anenii Noi	3,429	9,891	2,280	5,233	11,221	5,443	2,860
Basarabeasca	262	2,200	55	1,712	3,282	2,793	1,960
Briceni	1,310	6,293	0	6,574	9,397	8,384	4,770
Cahul	4,347	13,706	5,465	7,780	13,216	5,902	5,249
Calarasi	4,200	9,654	3,024	5,830	5,355	3,097	0
Cantemir	2,556	7,582	1,848	4,034	6,258	1,622	0
Causeni	2,151	9,009	2,596	5,861	10,482	4,137	0
Cimislia	1,800	7,905	5,683	4,175	6,053	2,207	1,267
Criuleni	4,382	11,464	2,186	6,133	7,814	1,976	865
Donduseni	951	3,780	0	3,407	7,028	4,329	3,275
Drochia	1,564	7,970	1,584	5,994	11,347	8,219	7,873
Dubasari	664	2,382	691	1,897	7,428	1,665	524
Edineti	1,422	5,833	0	8,393	12,031	7,249	6,042
Falesti	1,775	7,677	1,027	6,377	11,178	9,670	10,207
Floresti	1,937	8,814	1,506	7,765	13,386	5,657	4,298
Glodeni	1,403	5,194	909	5,600	6,726	4,822	4,894
Hincesti	3,972	19,277	3,263	9,643	8,026	4,221	1,495
Ialoveni	7,142	16,656	3,924	8,256	7,463	1,882	1,203
Leova	1,397	5,663	996	5,674	5,334	1,934	1,296
Nisporeni	3,401	7,729	1,758	9,064	3,494	1,144	0
Ocnita	583	3,530	525	3,758	10,049	6,415	3,680
Orhei	7,096	16,404	4,041	12,097	8,608	4,895	2,873
Rezina	1,880	5,958	515	5,382	6,001	2,192	721
Riscani	1,497	6,185	469	4,716	8,239	7,646	6,008
Singerei	1,963	7,763	2,877	6,426	9,502	5,697	3,446
Soldanesti	1,500	5,390	1,146	4,230	5,210	1,727	0
Soroca	2,551	9,416	0	6,420	12,374	7,464	0
Stefan Voda	2,237	8,622	1,782	5,796	7,229	3,748	1,433
Straseni	6,425	12,923	5,068	6,942	7,967	2,383	1,178
Taraclia	78	1,222	0	1,903	7,552	5,714	3,157
Telenesti	2,755	12,520	1,649	7,151	4,603	1,305	781
Ungheni	3,777	11,845	1,658	7,657	13,699	6,983	3,130
Balti	2,557	6,911	2,407	4,813	19,460	13,805	32,540
Chisinau	91,839	86,067	33,511	26,195	101,100	96,091	18,358
Gagauzia	74	1,173	0	3,896	10,493	17,853	0
total	176,872	364,603	94,443	226,780	398,600	270,264	135,383

Legendă: cu șrift accentuat sunt cîte 2 partide cu cele mai bune șanse

Referințe

- 1 O.Protsyk, I.Osoian, Party Institutionalisation in a Resource-Scarce Environment, in Public Finance and Post-communist Party Development, ed. S. D. Roper, J. Ikstens,
- 2 APSA, Political Science, Electoral Rules, and Democratic Governance, 2013,
- 3 D.Horowitz, Electoral Systems and Their Goals: A Primer for Decision-Makers, 2003,
- 4 Regatul Unit, USA, Canada, India, Australia, țările africane și asiatice cu influența anglo-saxonă
- 5 L. Ezrow, Linking Citizens and Parties: How Electoral Systems matter for Political representation, Oxford University Press, 2010, P.6,
- 6 H.de Soto, The Other Path-The Economic Answer to Terrorism, 2002, Basic Books,
- 7 Asociația Pro Democrația (APD), Istoria unui dezacord UNINOMINAL, 2008,
- 8 <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2011-11-23/ukraine-new-electoral-regulations-are-effect>, https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2014/09/06/ukraines-next-electoral-challenge/?utm_term=.7f52caecbb83,
- 9 <http://www.dw.com/en/italys-constitutional-court-gives-mixed-verdict-on-italicum-electoral-law/a-37275408>,
- 10 <https://www.stratfor.com/analysis/how-electoral-reform-will-affect-italian-politics>,
- 11 D.Hine, Electoral Systems, Party law and The Protection of National Minorities, DH-MIN (2006)013, 2009,
- 12 Gallagher, Michael, 2017. Election indices dataset at http://www.tcd.ie/Political_Science/staff/michael_gallagher/EISystems/Docts/ElectionIndices.pdf (measures disproportionality between the vote distribution and the seat distribution)
- 13 Avizul Curții Constituționale din 06.07.2010 <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=335153>,
- 14 Decretul din 01.12.2009, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=332938>
- 15 [Eds M.S.Shugart, M.P.Wattenberg, Mixed Member Electoral Sysytes: The Best of Both Works?, Oxford, 2009.](#)
- 16 Centrul de Resurse pentru Drepturile Omului (CReDO) Depășirea Crizei Actuale Necesită Cultivarea Culturii Politice în numele Consolidării Instituțiilor Democratice: Soluția Crizei Actuale, <http://www.credo.md/pageview?id=258>,
- 17 Avizul Curții Constituționale din 22.09.2014 <http://www.constcourt.md/ccdocview.php?l=ro&tip=avize&docid=40>,
- 18 Curtea Constituțională, aviz din 10.11.2015, Curtea Constituțională a avizat pozitiv inițiativa civică de revizuire a Constituției prin referendum republican, <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=362013&lang=1>, <http://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=sesizari&docid=370&l=ro>
- 19 Curtea Constituțională 20.10.2010, <http://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&id=230&idc=9>,
- 20 G.Sartori, Parties and Party Systems: A Framework for Analysis, ECPR, 2016,
- 21 W.Crowther, Semipresidentialism and Moldova's Flawed Transition, Semiparliamentarism and Democracy, Palgrave, 2014, pp. 220-230,
- 22 O.Protsyk, Prime minister's identity in semi-presidential regimes: Constitutional Norms and cabinet Formation Outcomes, European Journal of Political Research, 44, 721-748, 2005
- 23 O.Protsyk, Politics of Intraexecutive Conflict in Semipresidential Regimes in Eastern Europe, East European Politics and Societies, v.19, n.2, pp.135-160, 2005
- 24 W.Crowther, Semipresidentialism and Moldova's Flawed Transition, Semiparliamentarism and Democracy, Palgrave, 2014, pp. 224-245
- 25 Centrul de Resurse pentru Drepturile Omului (CReDO) Finanțarea partidelor politice 2012, 2014, <http://www.credo.md/pageview?id=138>, <http://www.credo.md/pageview?id=488>
- 26 C.Simms, Choosing the Who, the What, and the How: Maximizing Accountability and Representation through European Electoral Systems, 2012, Mapping Politics, v.4
- 27 M.Gallagher, P.Mitchel, ed. The Politics of Electoral Systems, Oxford, p.5

- 28 <http://www.oldsite.idea.int/esd> - sisteme electorale
- 29 [http://www.ine.mx/archivos3/portal/historico/contenido/The Mexican Electoral System/](http://www.ine.mx/archivos3/portal/historico/contenido/The_Mexican_Electoral_System/)
- 30 APSA, Political Science, Electoral Rules, and Democratic Governance, 2013
- 31 M.Morelli, Party Formation and Policy Outcomes under Different Electoral Systems, Ohio University, 1998
- 32 A.Hoffman, Political parties, Electoral Systems and Democracy: A cross national study, 2005, European Journal of Political research,
A.Lijphart, Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in 36 countries, NH, 1999,
- 33 L.Curini, P.Martelli, Electoral Systems and Government Stability, Czech Economic Review, 2009,
- 34 L.Mosley, A.Reynolds, The Consequences of Electoral Systems: A Global Study, 2002, Duke University Study,
- 35 M.Clark, Party System Fragmentation and Mixed Electoral Systems: Design Matters, 2006,
- 36 D.Ticchi, A.Vindigi, Endogeneous Constitutions, IIES U.Stockholm, 2003,
- 37 C.Skach, The Newest separation of powers: Semipresidentialism, Oxford University press, 2007, v.5, n.1, pp.93-121,
- 38 CREDO: Importanța de consolidare a sistemului parlamentar în Republica Moldova, 2016, <http://www.credo.md/pageview?id=523>, http://www.credo.md/site-doc/SistemParlamMD_CREDO_final0.pdf,
- 39 C.Skach, The Newest separation of powers: Semipresidentialism, Oxford University press, 2007, v.5, n.1, pp.93-121,
- 40 Democracy Reporting International, Systems of Government: Semi-presidential models, briefing paper n. 27, 2012,
- 41 R.Eglie, P.Schieter, Durability of Semipresidential Democracies, Semiparliamentarism and Democracy, Palgrave, 2014, pp. 105-16,
- 42 A.Lijphart, Electoral Systems and party Systems: A study of 27 Democracies, 1945-1990, NY, OUP, 1999, and A. Lijphart, Patterns of Democracy, NH, YUP, 1999,
- 43 Elections Canada, Why is turnout Higher in Some Countries than in Others? www.elections.ca, 2003,
- 44 K.Aarts, J.Thomassen, Satisfaction with Democracy: Do Institutions Matter?, Electoral Studies, 2008,
- 45 D.Farrel, I.McAllister, Voter Satisfaction and Electoral Sstems: Does Preferential Voting in Candidate-Centered Systems make Difference, Center for the Study of Democracy, 2004,
- 46 J.Karp, S.Banducci, Political Efficacy and Participation in 27 Democracies: How Electoral Systems Shape Political Behavior, B.J.Pol.S, 38, 2008,
- 47 Danish, Adams. M.Gallagher, proportionality, disproportionality and electoral systems, Electoral Studies, 1991,
- 48 K. Vakmann, Mechanical Effects of Electoral Systems on proportionality and Parliament Fragmentation, U Tartu, 2014,
- 49 T.Persson, G.Tabellini, Electoral systems and economic policies, 2004,
- 50 R.Alfano, L.Baraldi, Electoral Systems and Economic Growth: What is the Importance of the Proportionality Degree, 2014,
- 51 EERI Research paper, M.Pagano, P.Volpin, The Political Economy of Corporate Governance, 2012,
- 52 R.Alfano, L.Baraldi, The Design of Electoral Rules and Their Impact on Economic Growth: The Italian Case, 2008, wp.3.2008,
- 53 A.Menocal, Why Electoral Systems Matter: An Analysis of their incentives and Effects on Key Areas of Governance, ODI, 2010,
- 54 C.Knutsen, The Economic Growth Effect of Constitutions, 2009,
- 55 T.Persson G. Tabellini Constitutions and Economic Policy, JEP, v.18, n.1, 2004, D.Ontiveros V. Verardi, Electoral Systems, Poverty and Income Inequality, 2012,
- 56 B. Powell, Elections as Instruments of Democracy, NH & London, Yale UP, 2000,
- 57 R.Alfano, L.Baraldi, Electoral Systems and Economic Growth: What is the Importance of the proportionality Degree, EERI Research paper, 2014, Cercetarea a inclus 91 de țări (cu democrații consolidare și în curs de consolidare și nici o țară cu sistem dictatorial) pentru perioada de 32 de ani (1979-2010),
- 58 E.Abelman, A.Pesevento, A Regression Analysis of Electoral Systems and Economic Growth, Emory UP, 2007,
- 59 D.Aboal, Electoral Systems and Economic Growth, U Essex, 2008,
- 60 D.Ontiveros V. Verardi, Electoral Systems, Poverty and Income Inequality, 2012,
- 61 M.R.Alfano, A.L.Baraldi, The Role of Political Competition in the link between electoral systems and corruption, 2015,

- 62 European Journal of Government and Economics, v.4,n.1, S.Rose-Ackerman Political Corruption an Reform Democracies, Comparing Political Corruption and Clienteles, Ashgate, 2005,
- 63 T.Persson, etc The Economic Effects of Constitutions, Cambridge, MIT Press, 2003, Kunicova and Rose-ckermn, Electoral Rules as Constraints on Corruption, British Journal of Political Science, 35, p.573-606, 2005,
- 64 J.Dzionic-Kozłowska, Political Corruptiona and Electoral Systems seen with Ecnomic Lenses, 2014,
- 65 M.Pagano, P.Volpin, The Political Economy of Corporate Governance, 2010,
- 66 T.Persson, G.Tabellini, Electoral Systems and Economic Policy, 2016,
- 67 Party Systems, Electoral Systems and Constraints on Corruption, Electoral Studies, 2015,
- 68 T.Persson, etc Electoral Rules and Corruption, European Economic Association, 2003,
- 69 V.Verardi, Electoral Systems and Corruption,
- 70 T.Persson, etc Electoral Rules and Corruption, European Economic Association, 2003,
- 71 E.Chang, Electoral Systems, District Magnitude and Corruption, British Journal of Political Science, 2005,
- 72 M.R.Alfano, A.L.Baraldi, E.Papagni, Electoral Systems and Corruption: the Effect of the Proportionality Degree, 2014 MPRA papaer, UTC,
- 73 G.Sartori, Comparative Constitutional Engineering: An Inquiry into Structures, Incentives, and Outcomes, NYU Press, 1997,
- 74 D.Horowitz, Electoral Systems and Their Goals: A Primer for Decision-Makers, 2003
- 75 A.Hitler a fost propulsat cu peste 35% în alegerile parlamentare din 1928 bazate pe PR-listă pură în funcți de cancelar,
- 76 B.Reilly, Electoral Systems for Divided Societies, Journal of Democracy, v.13, nr.2, 2002
- 77 Abordarea derive din experiența democrațiilor avansate cum ar fi Olanda, Elveția, Belgia și conceptualizată de A.Lijphart,
- 78 M.Bogards, Electoral choices for divided societies: Moderation through constituency pooling and vote pooling, Grenoble, France workshop on Parties, Part System and Democratic Consolidation, 2001,
- 79 A.Torres, Electoral Systems and Ethnic Identify-A Constructivist Approach, 2007, New York University,
- 80 R.Taagepera, STV in Transitional Estonia, Electoral Systems for Divided Societies, Journal of Democracy, v.13, nr.2, 2002,
- 81 https://www.ccr.ro/files/products/D0682_12.pdf,
- 82 <http://www.housing.gov.ie/sites/default/files/migrated-files/en/Publications/LocalGovernment/Voting/FileDownload%2C1895%2Cen.pdf>
- 83 <http://vm.ee/en/electoral-system>,
- http://www.electoralsystemchanges.eu/Files/media/MEDIA_133/FILE/Estonia_summary.pdf
- 84 Center for Insights in Survey Research, www.iri.org,
- 85 CREDO: Analysis of Political Developments in Moldova 2017-19 – (confidential)
- 86 European Commission, Concerning Thresholds which bar parties from access to parliaments, 2015 [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI\(2015\)022-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI(2015)022-e),
- 87 European Commission, Concerning Thresholds which bar parties from access to parliaments (II) 2010 [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)007-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)007-e),
- 88 Fair Apportionment in the View of the Venice Commission's Recommendation <http://econ.core.hu/file/download/mtdp/MTDP1338.pdf>,
- 89 “It is impossible for someone to lie unless he thinks he knows the truth. Producing bullshit requires no such conviction.”, <http://www.stoa.org.uk/topics/bullshit/pdf/on-bullshit.pdf>,
- 90 European Commission, Concerning Thresholds which bar parties from access to parliaments, 2015 [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI\(2015\)022-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI(2015)022-e), European Commission, Concerning Thresholds which bar parties from access to parliaments (II) 2010 [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)007-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)007-e),
- 91 Fair Apportionment in the View of the Venice Commission's Recommendation <http://econ.core.hu/file/download/mtdp/MTDP1338.pdf>,
- 92 L.Massicotte, In search of a compensatory mixed electoral system for Quebec, U.Montreal, 2004,
- 93 K.Benoit, Evaluating Hungary's Mixed-member Electoral System, LSE, ResearchGate, 1999,
- 94 D.Bochsler, The Best of Both Worlds ... or institutionalising electoral lottery? UCI enter for the Study of Democracy, 2007,

- 95 Y.Kerevel, The legislative consequences of Mexico mixed-member electoral system, 2000-09, Electoral Studies, 2010,
- 96 T.C.Lundberg, Post-communism and the abandonment of mixed-member electoral systems, 2010, U of Glazgo,
- 97 J.Raabe, Electoral Systems and the Proportionality-concentration Trade-off. Promises ad Pitfalls of Mixed Designs, U of Kiel, 2015,
- 98 D.Prinz, Strategic Voting, Mixed and Run-off Elections: Evidence from Hungary, 2013,
- 99 A.Barnes, D.Lithwick, E.Virgint, Electoral Systems and Electoral Reforms in Canada and Elsewhere: An Overview, Library of Parliament, 2016,
- 100 L.Jahnston, Proportional representation, Majority, Plurality, Mixed: From Votes to Seats: Four Electoral families, Citizens Assembly on Electoral Reforms, 2014,
- 101 N.F.Batto, C.Huang, A.C.Tan, G.W.Cox, Mixed-member electoral systems in constitutional context, U of Michigan press, 2016,
- 102 C.Tomuschat, Germany's Mixed-member Electoral System: A Victim of its Sophistication?, German Law Journal, v.13, no.05, p.214,
- 103 K.Cox, L.Schoppa, Interaction Effects in Mixed-member Electoral Systems: Theory and Evidence from germany and Italy, Comparative Political Studies, 2002, p.1027,
- 104 T.C.Lundberg, The Impact of Mixed-member Proportional Representation in Scotland and Wales: Lessons from Germany, U of Keele, WP 20, 2003,
- 105 F.C.Thames, M.S.Edwards, Differentiating Mixed-member Electoral Systems, U of Texas, Comparative Political Studies, V.XX, Nr.X2006.